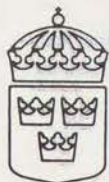

Mångfald mot enfald.

Slutrapport från kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet.

Statens offentliga utredningar

1989:13

Arbetsmarknadsdepartementet

Mångfald mot enfald

Slutrapport från kommissionen mot rasism och
främlingsfientlighet, del 1
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981–1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 06 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 Stockholm

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8.10–12.00 (externt och internt)

08/763 10 05 12.00–16.00 (endast internt)

ISBN 91-38-10289-7

ISSN 0375-250X

Omslag: Christer Jonson

Redigering: Kerstin Olsson-Berglund

Teckningar: Burhan Misirli

Fotografier: MIRA, Reportagebild, Svenskt Pressfoto

Dikt: Siv Arb, Einar Heckscher

ISBN 91-38-10289-7

ISSN 0375-250X

Graphic Systems AB, Göteborg 1989

*Till statsrådet Maj-Lis Lööw,
arbetsmarknadsdepartementet*

Genom beslut den 17 september 1987 bemyndigade regeringen dåvarande invandrarministern, statsrådet Georg Andersson, att tillkalla en parlamentarisk kommission med uppdrag att pröva vilka åtgärder som bör vidtas för att bekämpa rasism och främlingsfientlighet och stimulera till sådana åtgärder.

Vi får härmed överlämna vår slutrapport (SOU 1989:13) Mångfald mot enfald. I rapportens del 2 (SOU 1989:14) redovisar vi överväganden och förslag rörande lagstiftning och rättsfrågor.

I arbetet med slutrapporten har såsom ledamöter deltagit förbundsordföranden Leif Blomberg, ordförande, förre riksdagsledamoten Per Arne Aglert, riksdagsledamoten Elisabeth Fleetwood, förste byråsekreteraren Eva Hjort, riksdagsledamoten Eva Johansson, landstingsrådet Mats O Karlsson och journalisten Ingrid Petersson.

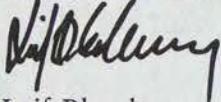
Som experter har deltagit ombudsmannen mot etnisk diskriminering Peter Nobel, avdelningsdirektören Annika Belkert, sekreteraren Erland Bergman, utvärderaren Erling Bjurström samt avdelningsdirektörerna Olof Gustafsson, Rune Heiwe, Yvonne Leimar, Margareta Rönnbäck och Gunilla Upmark.

Avdelningsdirektören Jean-Pierre Zune har varit förordnad som sekreterare åt kommissionen. I sekretariatet har också ingått ombudsmannen Monica Andersson, förbundsjuristen Eva-Helena Kling, förre ombudsmannen Yngve Lind och sekreteraren Helena Sandberg.

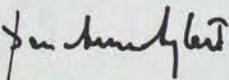
Till betänkandet är fogad en reservation av ledamöterna Aglert, Fleetwood och Johansson gemensamt. Särskilda yttranden har avgivits dels av Aglert, dels av Aglert och Fleetwood gemensamt.

Vi har därmed fullgjort vårt uppdrag.

Stockholm i februari 1989

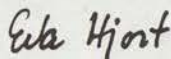
Leif Blomberg

Per Arne Aglert

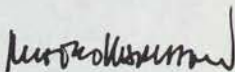
Elisabeth Fleetwood

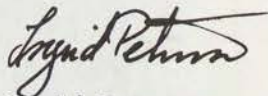
Eva Hjort

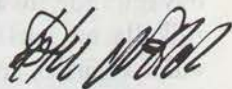
Eva Johansson

Mats O Karlsson

Ingrid Petersson

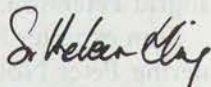
/Peter Nobel

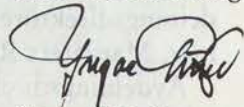
Jean-Pierre Zune

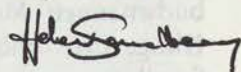
Monica Andersson

Eva-Helena Kling

Yngve Lind

Helena Sandberg

Enfald
Mångfald
Gemenskap

*Det är på vägen över bron,
inte vid dess fästen,
som paradoxerna möts
och dialogen börjar.*

S I V A R B

(Ur diktsamlingen Burspråk från 1971)

Exp.
Hwy. 101
Columbia

1/10/10
1/10/10
1/10/10
1/10/10
1/10/10
1/10/10

5

6

7

7K

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	11
1 INLEDNING.....	13
2 ETNISKA MÖTSÄTTNINGAR	17
2.1 Värdemässiga utgångspunkter	17
2.2 Begreppsdefinitioner	18
2.3 Orsaker till etnisk konflikt och diskriminering ...	20
2.3.1 Ojämn makt- och resursfördelning	20
2.3.2 Bristande kontakter	23
2.3.3 Bristande självkänsla	24
3 DET AKTUELLA LÄGET.....	25
3.1 Invandrapolitiken.....	25
3.2 Attityder i Sverige.....	26
3.3 Flyktingfrågan	27
3.4 Folkomröstningen i Sjöbo	30
3.5 Extremistiska organisationer	32
3.6 Brottslighet med främlingsfientliga och rasistiska inslag.....	33
3.7 Behovet av politisk diskussion.....	34
4 GRUNDLÄGGANDE VILLKOR FÖR GODA RE- LATIONER	37
4.1 Allmänt.....	37
4.2 Arbete.....	38
4.2.1 Invandrarna och arbetslivet.....	38
4.2.2 Samråd med arbetsmarknadens parter.....	42
4.2.3 Kommissionens synpunkter	44
4.3 Bostad.....	45
4.4 Språket	48
5 SKOLAN	51
5.1 Allmänna utgångspunkter	52
5.2 Organisationernas medverkan i skolan.....	54
5.3 Läromedel m m.....	55
5.4 Utbildning och fortbildning av lärare och skolleda- re	56

5.5	Lokalt utvecklingsarbete i skolan och lärarutbildningen	58
6	FORSKNING	59
6.1	Allmänna utgångspunkter	60
6.2	Kommissionens arbete med forskningsfrågorna ...	61
6.3	Vidareutveckling av påbörjad forskning.....	63
6.4	Andra angelägna områden för forskning.....	65
6.5	Sektorsforskningsorganets resurser.....	66
6.6	Långsiktig kunskapsuppbyggnad	67
6.7	Information om forskningens resultat	67
7	INFORMATION OCH OPINIONSBILDNING	69
7.1	Allmänt.....	69
7.2	Massmedia	70
7.3	Folkrörelser och andra organisationer	74
7.3.1	Svårigheter i arbetet	74
7.3.2	Många möjligheter	76
7.3.3	Folkbildningsorganisationerna	78
7.4	Kommunernas informationsansvar	78
8	ANSLAGSFÖRDELNING.....	81
8.1	Kommissionens arbete	81
8.2	Stöd i framtiden.....	83
8.2.1	Modell för anslag	85
8.2.2	Grundstöd för arbete mot rasism.....	87
8.2.3	Anslag till folkbildningsorganisationer	87
9	LAGSTIFTNING OCH RÄTTSTILLÄMPNING....	89
9.1	Lagstiftning mot organiserad rasism.....	90
9.1.1	Allmänna motiv till lagstiftning	90
9.1.2	Särskilda motiv till lagstiftning.....	92
9.1.3	Hur skall ett förbud utformas?	94
9.2	Skärpning av vissa straffregler	96
9.3	Lagstiftning mot etnisk diskriminering i arbetslivet	96
9.4	Ny lagstiftning om talerätt och skadestånd.....	97
9.5	Särskilt organ för klagomål	98
9.6	Ny placering av brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering i brottsbalken	99
9.7	Närredion och dess verksamhet	100
9.7.1	Yttrandefrihet och sändningsrätt	100
9.7.2	Kontroll	102
9.8	Polisens roll och möjligheter	103

10	INFÖR FRAMTIDEN.....	107
10.1	Ansaret för de etniska relationerna.....	107
10.1.1	Statens ansvar	108
10.1.2	Kommunernas roll	109
10.1.3	Organisationernas roll	110
10.2	Etniska relationer i framtiden	112
10.2.1	Grundtrygghet	113
10.2.2	Förankring av invandrar- och flyktingpoli- tiken	113
10.2.3	Valfriheten i dag	114
10.2.4	Valfrihetens gränser	115
10.2.5	Vad händer med opinionen?.....	115
10.2.6	En väg värd att beträda	116
11	UPPDRAGETS GENOMFÖRANDE	118
11.1	Direktiven.....	118
11.2	Kommissionens sammansättning.....	119
11.3	Arbetsmetoder.....	120
12	TIDIGARE ERFARENHETER AV ARBETE MED ETNISKA RELATIONER	122
12.1	Statens invandrarverk (SIV).....	122
12.1.1	SIVs arbete med etniska relationer.....	122
12.1.2	SIVs nya organisation	125
12.2	Diskrimineringsutredningen.....	126
12.2.1	Utredningens arbete.....	126
12.2.2	Delbetänkanden	126
12.2.3	Rapporter.....	127
12.2.4	DUs slutsatser och förslag	128
12.3	Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO). ..	129
12.3.1	DOs uppgifter.....	129
12.3.2	Erfarenheter av hittillsvarande verksamhet .	130
13	EXTREMISTISKA ORGANISATIONER	132
	Reservation och särskilda yttranden:	
1.	Reservation av ledamöterna Aglert, Fleetwood och Jo- hansson.....	138
2.	Särskilt yttrande av ledamöterna Aglert och Fleetwood.	140
3.	Särskilt yttrande av ledamöten Aglert.....	141
	Bilagor:	
1.	Kommissionens direktiv.....	142
2.	Sammansättning av kommissionens idégrupper	144
3.	Projekt som erhållit bidrag på förslag av kommissionen	145

Förkortningar

ABF	Arbetarnas Bildningsförbund
AMU	arbetsmarknadsutbildning
BRÅ	brottsförebyggande rådet
BSS	Bevara Sverige Svenskt
DEIFO	delegationen för invandrarforskning
DO	ombudsmannen mot etnisk diskriminering
DU	diskrimineringsutredningen
FN	Förenta Nationerna
JK	justitiekanslern
LO	Landsorganisationen i Sverige
Metall	Svenska Metallindustriarbetareförbundet
NRP	Nordiska Rikspartiet
Prop	proposition
PTK	Privattjänstemannakartellen
SAF	Svenska Arbetsgivareföreningen
SFI	svenska för invandrare
SIV	statens invandrarverk
SMU	Svenska Missionsförbundets Ungdom
SNF	Sveriges Nationella Förbund
SÖ	skolöverstyrelsen
UHÄ	universitets- och högskoleämbetet

Sammanfattning

Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet tillsattes hösten 1987, med uppgiften att lägga fram förslag till åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet och att stimulera till sådana åtgärder. Kommissionen gavs parlamentarisk sammansättning. Till kommissionen har också varit knuten en expertgrupp, ledd av ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), med företrädare för berörda myndigheter.

I direktiven sägs bl a att ett centralt mål är att skapa en folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet. Vidare sägs att kommissionens arbete skall bedrivas med utgångspunkt i de samlade kunskaper och erfarenheter som redan finns.

Direktiven har givit kommissionen stor frihet när det gäller arbetets uppläggning. De uppgifter för kommissionen som preciseras i direktiven kan delas in i tre huvudsakliga arbetsområden:

- att pröva om gällande lagstiftning och dess tillämpning kan bli effektivare när det gäller att bekämpa rasism och främlingsfientlighet,
- att undersöka hur kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet kan förstärkas och fördjupas genom utbildning och forskning,
- att förstärka opinionsbildningen mot rasism och främlingsfientlighet i samverkan med folkrörelser och andra organisationer, arbetsmarknadens parter, kommuner, myndigheter och massmedia.

För att göra kommissionens arbete så effektivt som möjligt anvisade riksdagen ett engångsanslag om 12 000 000 kr för informationsinsatser av skilda slag, bidrag till projekt och insatser av andra som kan engageras i arbetet. Sådana insatser har beslutats av regeringen efter framställningar från kommissionen.

Kommissionens arbete har i stor utsträckning bestått av samråd och diskussioner med företrädare för folkrörelser och andra organisationer, myndigheter m m.

I föreliggande slutrapport redovisar kommissionen och erfarenheterna av sitt arbete och sina förslag.

De värdemässiga utgångspunkterna för arbetet redovisas, liksom de begreppsdefinitioner som använts. Olika orsaker till etnisk konflikt och diskriminering diskuteras.

Kommissionen redovisar sin bild av det aktuella läget i Sverige, vad avser invandrapolitiken och svenska folkets attityder till invandrare och flyktingar. Innebörden av folkomröstningen om flyktingmottagning i Sjöbo kommun diskuteras. Förekomsten av extremistiska organisationer med rasistiska inslag i verksamheten beskrivs, liksom förekomsten av brottslighet med främlingsfientliga och rasistiska inslag. Kommissionen understryker behovet och betydelsen av en levande diskussion om invandrar- och flyktingfrågor.

De grundläggande villkoren för goda etniska relationer diskuteras. Kommissionen pekar särskilt på betydelsen av arbete, bostad och förmåga att kommunicera.

De insatser som kommissionen initierat inom skolområdet redovisas. Förslag till ytterligare insatser läggs fram. Genomförda och föreslagna insatser avser främst organisationsmedverkan i skolan, läromedel, utbildning och fortbildning av lärare och skolledare samt lokalt utvecklingsarbete i skolan och lärarutbildningen.

Kommissionens arbete med forskning redovisas. Det avser dokumentation av forskningsresultat, stöd till pågående och planerad forskning samt initiering av nya forskningsprojekt. Förslag till vidareutveckling av pågående forskning läggs fram. Vidare föreslås förstärkning av resurserna såväl för sektorsforskningen inom invandrarområdet som för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden.

Information och opinionsbildning diskuteras, i anslutning till kommissionens erfarenheter av kontakterna med bl a folkrörelser och andra organisationer. Massmedias roll diskuteras, liksom kommunernas informationsansvar.

Erfarenheterna av arbetet med fördelning av de medel som stått till kommissionens förfogande redovisas. Förslag läggs fram rörande sådant stöd i framtiden. En ny modell för stöd till information och opinionsbildning föreslås, liksom grundstöd för organisationer vars huvudsakliga uppgift är arbete mot rasism. Vidare föreslås extra insatser inom folkbildningen.

Förslag rörande lagstiftning och rättstillämpning redovisas i en särskild volym (SOU 1989:14). Förslagen sammanfattas i föreliggande rapport. Förslagen rör främst förbud mot rasistiska organisationer, skärpning av vissa straffregler i brottsbalken, lagstiftning mot etnisk diskriminering i arbetslivet samt lagstiftningen rörande närradion.

En utblick mot framtiden görs, där utvecklingen av de etniska relationerna och ansvaret för arbetet med dessa diskuteras.

Mot rasism och främlings- fientlighet

En folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet kräver ett långsiktigt arbete. Kommissionen har försökt stödja de goda krafterna i den mobiliseringen.

Det råder en bred enighet om att rasism och främlingsfientlighet inte hör hemma i vårt samhälle. Att en kommission mot rasism och främlingsfientlighet tillsattes måste därför tolkas som en markering från regeringens sida av hur angeläget det är att bekämpa varje uttryck för sådana företeelser. Att kommissionen givits parlamentarisk sammansättning speglar den breda politiska enigheten om dessa strävanden.

Vårt uppdrag och hur vi utfört det redovisar vi närmare i kapitel 11. Som framgår där har vi inte haft något traditionellt utredningsuppdrag. Vi har inte bara haft uppgiften att lägga fram förslag till åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet, utan också att stimulera till sådana åtgärder. Uppdraget har alltså haft en mycket konkret inriktning, och vi har haft kort tid för att utföra det.

Folklig mobilisering

I våra direktiv sägs bl a att ett centralt mål är att skapa en folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet. Vidare sägs att vårt arbete skall bedrivas med utgångspunkt i de samlade kunskaper och erfarenheter som redan finns.

Sådana kunskaper och erfarenheter finns i stor omfattning inom statens invandrarverk (SIV), som i många år har arbetat med etniska relationer. Ett omfattande utredningsarbete, utfört av diskrimineringsutredningen (DU), avslutades så sent som år 1984. Vidare finns sedan den 1 juli 1986 en ombudsman mot etnisk

— Egentligen vill jag inte att dom där ska bli svenskar en dag. Å andra sidan kan vi helt enkelt inte ha dem sådana som de är.
Teckning: Burhan Misirli

diskriminering (DO). En sammanfattning av SIVs, DUs och DOs erfarenheter återfinns i kapitel 12.

Vårt arbete har i stor utsträckning bestått av samråd och diskussioner med organisationer m m inom ett brett spektrum. Vi har då vägt samman kända fakta och erfarenheter med de stämningar och uppfattningar som vi mött och på denna grund försökt göra vår tolkning av läget.

Att vi lagt så stor vikt vid samråd och kontakter beror på att vi har valt det folkliga perspektivet som utgångspunkt för vårt arbete. En folklig mobilisering kan inte skapas "uppifrån", endast inspireras och stimuleras. Mobiliseringen förutsätter att det finns ett brett känslomässigt engagemang och en vilja att uttrycka medmänsklighet i ord och handling. Det räcker således inte med enbart kunskaper, även om en aldrig så korrekt och fullständig bild av verkligheten kunde presenteras.

Den rapport som vi nu presenterar innehåller inte några revolutionerande analyser eller slutsatser. Den gör heller inte anspråk på att vara heltäckande i beskrivning eller förslag. Vi har koncentrerat oss på att lyfta fram faktorer som vi tror kan bidra till att förbättra förutsättningarna för ett brett folkligt deltagande i diskussionen om och arbetet med etniska relationer.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and mostly illegible due to the quality of the scan and the nature of the bleed-through.

Handwritten text in the bottom right corner, possibly a signature or a note, also appearing to be bleed-through or a separate entry.

Orättvisor, rädsla och främlingskap

Det är ofta grunden till problem i mänskliga relationer – och också i etniska relationer. Främlingsfientlighet och rasism är företeelser som växer när kontakten mellan människor minskar.

2.1 Värdemässiga utgångspunkter

Alla har samma värde!

Alla människor har lika rätt och värde, oavsett etniskt eller nationellt ursprung. Demokrati, rättvisa och mänskliga rättigheter utgår alla ifrån denna princip.

I den svenska invandrar- och flyktingpolitiken uttrycks detta av målen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Det innebär att alla människor som bor i Sverige ska ha samma rättigheter och skyldigheter. Undantagna är endast de fall där lagen gör skillnad mellan medborgare och utlänning, t ex vid val till riksdagen. Människor ska bedömas efter sina handlingar och sitt uppträdande och inte efter sitt ursprung.

Ovanstående värderingar kan sägas utgöra en gemensam grund för kommissionens arbete. Vi är också övertygade om att majoriteten av Sveriges befolkning står bakom dessa principer.

Det finns emellertid ibland skäl att poängtera sådana till synes självklara principer.

När man talar om rasism och främlingsfientlighet är det viktigt att man inser att man inte talar om åsikter, vilka som helst. Det är tvärtom viktigt att notera att de som förfäktar rasistiska och

främlingsfientliga idéer därmed också tar avstånd från de politiska och humanistiska värden som utgör grundvalen för hela det svenska systemet.

– Nuförtiden ser man bara flyktingar ute på stan. Var har alla svarthåriga invandrare från 60-talet tagit vägen?

– De har blivit gråhåriga.

Teckning: Burhan Misirli

2.2 Begreppsdefinitioner

Var försiktig med orden

Det har sagts att man ska vara försiktig med orden. Det gäller framför allt när man talar om negativt laddade begrepp som exempelvis rasism eller främlingsfientlighet. Människor tolkar ordens innebörd olika beroende på kunskap, erfarenheter och livssituation.

För befolkningen i Sydafrika är till exempel rasism en mycket påtaglig del av vardagen. Rasåtskillnadspolitik, apartheid, är den vita

minoritetens sätt att utnyttja och förtrycka den svarta majoriteten och förhindra att ett demokratiskt styrelseskick införs.

När man talar om svenska förhållanden, om "rasismen i Sverige", är det inte alltid lika självklart vad som menas och inte självklart att den uppfattas på samma sätt av de flesta. I vardagsspråket används dessutom "rasism" inte sällan som etikett på alla uttryck för negativa attityder eller diskriminerande handlingar mot etniska minoriteter, kanske mest som en markering av det egna avståndstagandet.

Kontakten förloras

Det finns flera risker med sådana alltför vida och personliga definitioner. En är att man kanske riktar orättvisa och allvarliga beskyllningar mot någon och därmed förlorar möjligheter till saklig diskussion och kontakt.

En annan risk med att använda laddade ord slarvigt eller i felaktiga sammanhang är att de kan komma att urvattnas på sin verkliga innebörd. Starka ord måste reserveras för starka situationer.

För att göra klart vad vi menar med rasism, främlingsfientlighet och några andra viktiga begrepp följer här en redovisning av dem.

Rasism kan beskrivas som en föreställning om den egna folkgruppens överlägsenhet och en uppfattning om att det finns biologiska skillnader mellan folkgrupper som gör det motiverat att dela in dessa i mer eller mindre värda. Vidare innebär det att en folkgrupp som betraktar sig som en mervärdig "ras" anser sig ha rätt att förtrycka, utnyttja eller kontrollera de andra eller tvinga dem att leva åtskilda från andra folkgrupper.

Främlingsfientlighet (invandrarfientlighet, främlingsovilja) betecknar känslor som, i varierande styrka, innebär ovilja, rädsla inför eller hat gentemot andra etniska grupper.

Fördomar är idéer och föreställningar som på förhand dömer (nedvärderar) grupper eller individer på grundval av deras verkliga eller påstådda egenskaper.

Etnisk diskriminering är enligt lagen om etnisk diskriminering "...att en person eller en grupp av personer missgynnas i förhållande till andra eller på annat sätt utsätts för orättvis eller kränkande behandling på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse."

Uttrycket *etnisk* används för bestämning av människor av samma folk, med exempelvis språk, kultur, religion, fysiska kännetecken eller ursprung gemensamt.

En *etnisk grupp* är en grupp som har en gemensam kultur etc och om vilken det finns föreställningar om ett gemensamt ursprung.

En *etnisk minoritet* i Sverige är en etnisk grupp som är icke-dominant i det svenska samhället, dvs alla etniska grupper utom den svenska.

2.3 Orsaker till etnisk konflikt och diskriminering

Teorier om konflikt

Etniska konflikter finns på många håll i världen. Konflikternas svårighetsgrad, innebörd och utseende varierar liksom den form av eventuell diskriminering som förekommer, om våld utövas etc. Man kan dock spåra vissa gemensamma drag i olika etniska konflikter.

Det finns olika teorier om orsakerna till etnisk konflikt. Förklaringar söks antingen på individuell eller samhällelig nivå eller i en kombination av båda. Försök har också gjorts att hitta en övergripande modell som skulle kunna ge en mer allmängiltig förklaring, men ingen sådan har vunnit allmänt erkännande. Oftast måste flera teorier användas jämsides.

Vi ska inte gå närmare in på de olika teorierna här, men för den som önskar fördjupa sig i ämnet finns en utmärkt genomgång i Lange-Westins rapport "Etnisk diskriminering och social konflikt" för diskrimineringsutredningen (DU) från 1981.

Lange-Westins arbete utmynnade i en flerorsaksteori eller "generativ modell" som är uppbyggd av delar av flera andra teorier. Denna modell innehåller bl a tre grundelement, som på olika sätt kan påverkas:

- Ojämn makt- och resursfördelning
- Bristande kontakter mellan etniska grupper
- Bristande självkänsla hos individer

2.3.1 Ojämn makt- och resursfördelning

Orättvisor

Ekonomiska villkor och politiska beslut avgör i stor utsträckning hur våra liv gestaltar sig.

Konkurrens om livsbetingelser har alltid orsakat konflikter mellan olika grupper, både nationellt och globalt. Konflikterna behöver inte med nödvändighet ses som ett hot – de leder till förändringar och utveckling så länge det rådande systemet erbjuder möjlighet till påverkan.

I ett etniskt perspektiv är möjligheten till delaktighet särskilt betydelsefull, eftersom det handlar om utsatta gruppers möjligheter att hävda sina intressen gentemot starkare gruppers och de styrandes värderingar.

Den svenska invandrar- och flyktingpolitiken är utformad med detta i åtanke. Lika rättigheter och skyldigheter ska gälla oberoende av etniskt ursprung.

Tyvärr uppvisar verkligheten brister i överensstämmelsen mellan teori och praktik. Ett exempel på detta är s k institutionell diskriminering, dvs när negativ särbehandling blir en medveten eller omedveten konsekvens av en institutions regelsystem eller sätt att fungera. Detta kan t ex vara krav på svenskt medborgarskap på kreditmarknaden, för att erhålla bostadslån eller för att bli medlem i bostadsrättsförening. Förutom att invandraren drabbas av orättvisor riskerar sådan diskriminering att fungera som legitimering av invandrarfientliga stämningar.

Grupper ställs mot varandra

Än tydligare blir betydelsen av makt- och resursfördelning i fråga om tillgång på arbete. När arbetslösheten är låg upplevs inte invandrarna som något "hot". Tvärtom anser de flesta att invandrarna aktivt bidrar till att öka de gemensamma resurserna. Men om konjunkturerna försämras och arbetslösheten stiger kan invandrarna komma att betraktas som konkurrenter om den dagliga försörjningen, framförallt av människor vars livssituation är otrygg. Utsatta grupper ställs mot varandra och främlingsovilja kan bli följden.

För att undvika detta måste samhället använda fördelningspolitiska insatser för att tillgodose människors grundläggande behov och sträva efter rättvisa.

Makten kan också ta sig kulturella uttryck. Det handlar här om normer och värderingar.

Kulturell makt blir alltså liktydigt med att vissa värderingar blir förhärskande. I ett samhälle med en i stort sett dominerande kultur fungerar denna som ett slags "rikslikare" i kulturella hänseenden. De etniska minoriteternas kultur, deras normer och värderingar får räkna med att ständigt befinna sig i ett slags underläge.

En bristande kulturell självkänsla hos majoritet och minoritet ökar främlingskapet. Den som vilar tryggt i sin egen kultur kan lättare möta det främmande. Foto: Göran H Fredriksson/Mira.

Detta förhållande är dock inte något statiskt, eftersom kulturen inte är statisk. Det sker ett ständigt utbyte över de kulturella gränserna, en ständig påverkan. Dominansen från majoritetskulturen består men förändras under inflytande från de etniska minoriteternas kulturer.

Etniska konflikter kan t ex också uppstå och resultera i främlingsfientlighet när etniska grupper bryter mot svenska värderingar.

Ibland beror det på okunnighet om hur det svenska samhället fungerar eller feltolkningar av sociala mönster, särskilt hos dem som är nya i Sverige. Sådana problem borde kunna minskas med en grundligare information.

Mer komplicerat är det när etniska minoriteters moral- och rättsuppfattning i grunden kolliderar med varandras eller med svensks. Det kan gälla synen på demokrati, brott och straff, kvinnans ställning, barnuppfostran, skolsystemet etc. Sådana kollisioner leder ofta till att båda parter stärks i sin övertygelse om vad som är rätt och fel och att de tillskriver "de andra" diverse negativa egenskaper. I stället för att närma sig varandra distanserar man sig från vad som uppfattas vara dåliga kulturella och sociala mönster och därmed förstärks de mekanismer som medverkar till att upprätthålla de kulturella gränserna. Parternas uppfattning om varandra kan bli självuppfyllande profetior och utlösa etniska konflikter. För att försöka lösa sådana konflikter, som grundar sig på en faktisk ojämlikhet i möjligheten att hävda sina värderingar, räcker det naturligtvis inte med grundligare information. Det krävs dessutom både flexibilitet och förståelse hos båda parter och en insikt om den maktfördelning som faktiskt råder. En utgångspunkt måste dock vara att lika rättigheter också innebär lika skyldigheter för alla som bor i Sverige. Ingen får med hänvisning till kulturella värderingar sätta sig över lagen.

2.3.2 Bristande kontakter

Kontaktlöshet

Om etniska grupper isolerar sig från varandra uppstår lätt mytbildning och misstänksamhet.

Människor identifierar sig med dem man uppfattar som lika, dvs dem vilkas erfarenheter och beteenden är likartade med ens egna. Objektiva olikheter mister därvid i betydelse. Gemensamma värderingar och traditioner skapar samhörighetskänsla och grund-

lägger perspektivet på omvärlden. Det finns en klar gräns mellan den egna gruppen och "de andra".

Intresset för andra folk och kulturer inskränks lätt till ytlig exotism eller likgiltighet och berör sällan på djupet. Många menar dessutom att svenskar ofta är osäkra på den egna kulturella identiteten och därför känner rädsla inför andra etniska grupper. Problemen uppstår när "de andra" inte längre befinner sig på avstånd utan kommer nära, och när deras kulturer konfronteras med vår. Det kan ta tid att vänja sig och processen kan vara svår.

Känslan av främlingskap riskerar att övergå i främlingsfientlighet om man inte finner naturliga kontaktpunkter, t ex i grannskapet, på arbetet eller genom fritidsaktiviteter, där gränserna mellan "vi" och "dem" sprängs och gemensamma upplevelser blir till nya positiva erfarenheter.

2.3.3 Bristande självkänsla

Rädsla

I diskrimineringsutredningens attitydundersökning (Majoritet om minoritet, Westin 1984) framkom bl a att de som är intoleranta mot främlingar också är allmänt intoleranta i sin livssyn. Intoleransen tycks böttna i dålig självkänsla hos individen, vilket tar sig uttryck i känslomässig snålhet. Den som är rädd och osäker är heller inte generös. Ens egna, inbillade eller verkliga, tillkortakommanden förlorar emellertid i betydelse om de kan skyllas på någon annan. Brister i den egna självkänslan kompenseras med förakt för dem som tycks vara ännu svagare.

Bristande självkänsla hos den som utsätts för diskriminering kan å andra sidan göra konsekvenserna extra allvarliga. Ett förnedrande bemötande riskerar förstärka känslan av utanförstående och underläge. Därför är det viktigt att samhället stimulerar insatser som syftar till att stärka identitetskänslan både hos majoriteten och minoriteterna.

Positivt, negativt, tolerant

De flesta svenskers attityd till etniska minoriteter är tolerant. I opinionen finns visserligen inslag av stark intolerans som på senare tid fått högljudda uttryck. Men de positiva krafterna är starka...

3.1 Invandrarpolitiken

Jämlikhet, valfrihet, samverkan

Det råder stor politisk enighet om den svenska invandrar- och flyktingpolitiken. En enig riksdag lade fast de invandrarpolitiska målen år 1975. Dessa mål gäller fortfarande, och de är jämlikhet, valfrihet och samverkan.

Jämlikhetsmålet innebär att invandrare skall ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter som den övriga befolkningen.

Valfrihetsmålet innebär att de som tillhör språkliga minoriteter skall kunna välja i vilken grad de vill uppgå i en svensk kulturell identitet eller bibehålla och utveckla den ursprungliga identiteten.

Samverkansmålet innebär en strävan efter samverkan mellan minoritetsgrupper och majoritetsbefolkningen i frågor av gemensamt intresse. Det förutsätter ömsesidig tolerans och respekt.

Ökad tolerans – och polarisering

Det är en grannlaga uppgift att försöka ge en rättvis bild av etniska relationer och människors attityder till och uppfattningar om andra etniska grupper. Undersökningar finns men ger endast ett "fågelperspektiv" på verkligheten. Men med attitydundersökningarna som grund kan man generellt uttala sig om den "allmänna opinionen" och också slå hål på felaktiga föreställningar om den.

Vad vet vi om svenskarnas åsikter om de etniska minoriteterna? Attitydundersökningar (utförda av Charles Westin 1981 och 1987) visar att majoriteten av svenskar har en tolerant inställning till invandrare och flyktingar. Jämförelser med Invandrarutredningens resultat från 1969 visar också att toleransen ökat och att den toleranta opinionen stabiliserats med åren.

Samtidigt möter man ofta vittnesbörd om diskriminering av grupper eller enskilda på etnisk grund. Många invandrare och flyktingar menar att klimatet hårdnat, att de oftare utsätts för nedvärderande behandling idag än tidigare, även om de bott många år i Sverige. Det är inte heller ovanligt att extremt främlingsfientliga budskap framförs öppet och aggressivt i närradion eller i flygblad av invandrarfientliga organisationer.

Medelvärden

Det tycks som om åsikterna polariserats samtidigt som toleransen förblivit hög och stabil. Hur kan så motsägelsefulla bilder framträda samtidigt?

Här vill vi för ett ögonblick återknyta till svårigheterna med attitydundersökningar. De beskriver en sorts "medelvärde" av befolkningens åsikter men lämnar de facto utrymme för stora skillnader.

I realiteten har naturligtvis ytterst få människor en antingen helt positiv eller helt negativ inställning till andra etniska grupper. Flertalet återfinns i det breda mittfältet, med varierande grad av sympatier och antipatier. Men det finns också grupper i vårt

samhälle som har en mycket positiv inställning till etniska minoriteter, respektive grupper som har en mycket negativ inställning.

Dessa olika grupper, de mycket positiva, de mycket negativa och den stora grupp som befinner sig däremellan existerar parallellt. När man därför talar om att främlingsfientlighet och till och med rasism förekommer kan man ha lika rätt som när man talar om mycket positiva stämningar när det gäller etniska minoriteter. Etniska relationer inrymmer i praktiken många olika sanningar och måste därför beskrivas nyanserat.

Balansen olika

Vi vill emellertid ytterligare fästa uppmärksamheten på en viktig tendens. I den senaste attitydundersökningen framkom tecken på att toleransen minskar bland ungdomarna. Om så är fallet kan det få allvarliga konsekvenser i framtiden. Det illustrerar också hur skört opinionsläget kan vara. Människor måste fostras till tolerans likaväl som till demokrati.

Sammanfattningsvis är det alltså tre faktorer i svenskarnas attityder till etniska minoriteter som vi bedömt vara särskilt viktiga för vårt uppdrag:

- den toleranta opinionen,
- ökad polarisering,
- risk för större intolerans i ungdomsgrupperna.

Det är viktigt att påpeka att denna beskrivning bygger på ett genomsnitt för hela riket. Tar man i stället en kommun, en ort, ett bostadsområde eller en skola som utgångspunkt för sitt perspektiv kan verkligheten se annorlunda ut och präglas av en helt annan attitydmässig balans.

3.3 Flyktingfrågan

Förtroendekris

På 1960- och 1970-talen dominerade arbetskraftinvandringen. Idag utgörs invandringen huvudsakligen av asylsökande och deras anhöriga. 1960- och 1970-talets invandrare kom huvudsakligen från Europa medan de asylsökande kommer från avlägsnare länder. Dagens invandring ställer den etniska toleransen inför nya påfrestningar både i Sverige och i andra industriländer.

Det finns flera samband mellan flyktingfrågan och uppkomsten av nya uttryck för rasism och främlingsfientlighet. Befolkningens förmåga att acceptera de nya främlingarnas närvaro i landet hänger nära samman med vad man har för föreställningar om dessa människor och orsakerna till deras uppbrott från sina hemländer. Anser man att flertalet asylsökande lämnat sina hem av tvingande skäl blir det lättare att hysa tolerans och medmänsklighet. Man måste också kunna lita på att myndigheternas bedömning av de skäl de asylsökande anför för sin flykt är korrekt, och att man efter noggrann granskning sänder tillbaka dem som inte anfört fullgoda skäl. Tror man däremot att flertalet kommit för att få del av den välfärd vi byggt upp eller att polis, myndigheter och regering låter sig luras eller misstänker man att de tappat kontrollen över situationen, då uppstår en avog inställning, som kan få otäcka uttryck.

Även debatten om flykting- och invandrapolitiken tenderar att polariseras på ett sätt, som i sig kan gynna rasism och främlingsfientlighet.

Svårare att komma hit

Samtliga länder i Västeuropa har likt Sverige under 1980-talet skärpt sin invandringskontroll, vilket gjort det svårare för flyktingar undan t ex förföljelse, väpnade konflikter eller samhällelig anarki att komma hit för att få asyl. För svenskt vidkommande har bl a viseringspolitiken ökat dessa svårigheter.

Krav på flygbolagen har ökat, vilket har medfört att dessa i ökande omfattning kontrollerar innehavet av pass och visering. Vid tveksamhet om handlingarna är äkta eller om man eljest befarar att resenären inte kommer att medges inresa i destinationslandet, krävs ofta returbiljett. Diplomatiska åtgärder har vidtagits för att stoppa transitvägarna.

En markant ökning har märkts av asylsökande utan pass eller andra giltiga dokument för fastställande av identitet. Detta anses av några bero på att flyktingar ofta har svårt att få sådana handlingar. Andra pekar på risken för missbruk av rätten att söka asyl, t ex genom att inte uppge första asylland.

”Ekonomiska flyktingar”

Man kan säga att det under 1980-talet uppstått två slags förtroendekriser i flyktingfrågan. Regering och myndigheter beskylls för släpphänthet, naivitet eller inkompetens i flykting- och invandrapolitiken, inte bara från traditionellt invandrarfientliga kretsar. Å andra sidan reagerar engagerade individer och organisa-

tioner såsom kyrkorna, Röda Korset, Rädda Barnen, Amnesty International och Svenska Flyktingrådet ofta med bitterhet och besvikelse både på enskilda negativa beslut och mer generella restriktiva åtgärder.

Enstaka myndighetspersoner har talat om "lycksökare", "människosmugglare", "lavinartat ökande flyktingströmmar" etc, vilket återgivits av massmedia på ett både förstorat och förenklat sätt. Detta har underblåst de främlingsfientliga stämningarna. Inte minst har det talats flitigt om "ekonomiska flyktingar".

Rent rättsligt existerar inte något sådant. I verkligheten är det sällan möjligt att göra åtskillnad mellan dem som flytt uteslutande av ekonomiska skäl och dem som flytt till följd av politiska, militära eller administrativa skäl. Tvärtom går alla dessa skäl ofta i varandra och förvärrar varandra på ett sätt, som gör det ganska meningslöst att tala om t ex "riktiga politiska flyktingar" till skillnad från "ekonomiska flyktingar". Att regeringar och myndigheter samtidigt kritiserats från annat håll för en alltför släpphänt och godtrogen politik har inte gjort situationen lättare.

Opinionen viktig

Det är viktigt att minnas, att varje ökning av antalet asylsökande till Sverige liksom till övriga asylländer alltid har ett politiskt

Flyktingfrågan har givit upphov till två slags förtroendekriser. Dels beskylls regeringen för släpphänthet, dels beskylls den för bristande humanitet. Foto: Stig Almquist/Reportagebild.

skeende som sin orsak. Det gäller från Ungernupproret 1956, händelserna i Libanon 1975, revolutionen i Etiopien samma år, revolutionen i Iran 1980, militärkupperna i Turkiet och sedan i Polen 1981 och till senare inträffade konflikter som den i Punjab mellan sikher och hinduer eller den i Sri Lanka mellan tamiler och singaleser. Denna lista på exempel kan kompletteras med praktiskt taget varje väpnad konflikt, statskupp eller etnisk sammandrabbning sedan andra världskriget.

Hur och i vilka ordalag politiker, både på riksplanet och i kommunerna, liksom företrädare för myndigheter, företag och organisationer talar om flyktingfrågor har stor betydelse för opinionen. Samfällda och klara uttalanden mot rasism och främlingsfientlighet motverkas av avsiktliga eller missuppfattade uttalanden som misstänkliggör asylsökande.

3.4 Folkomröstningen i Sjöbo

Omdiskuterat val

Sedan år 1985 förhandlar statens invandrarverk med kommunerna om flyktingmottagande. Sjöbo kommun avvisade våren 1987 invandrarverkets förslag att kommunen skulle ta emot 15 flyktingar. I anslutning till detta väcktes förslaget att låta frågan gå till kommunal folkomröstning.

Kommunfullmäktige i Sjöbo beslöt i oktober 1987, med röstsiffrorna 25–24, att folkomröstningen skulle äga rum i samband med 1988 års allmänna val. Majoriteten bakom beslutet utgjordes av kommunfullmäktigeledamöterna från centerpartiet (15) och moderata samlingspartiet (10). Övriga partier i kommunfullmäktige röstade emot.

Inför folkomröstningen distribuerade centerpartiet i Sjöbo en broschyr till samtliga hushåll i kommunen. En av upphovsmännen till broschyren är en framträdande medlem i Nysvenska rörelsen. Detta ledde sedermera till att tre ledande företrädare för centerpartiet i Sjöbo uteslöts ur partiet.

Nej-sidan vann

Folkomröstningen genomfördes som planerat den 18 september 1988. Den fråga som ställdes i folkomröstningen – ”Bör Sjöbo

kommun enligt önskemål från statens invandrarverk taga emot flyktingar/asylsökande?” – besvarades med Ja av 35,5 procent (3 433 röster) och Nej av 64,5 procent (6 237 röster). Därtill gick centerpartiet, som lokalt starkt profilerat sig för nej i folkomröstningen, starkt framåt i kommunalvalen, från 15 till 23 mandat. Samtidigt minskade centerns röstetal i riksdagsvalet i Sjöbo. Moderata samlingspartiet, som också förordade en folkomröstning, men inte aktivt deltagit i debatten i sakfrågan, minskade kraftigt från 10 till 6 mandat.

Den kraftiga övervikten för nej-sidan i folkomröstningen väckte förvåning och bestörtning på många håll. I den debatt som sedan följde försökte många tolka folkomröstningsresultatet.

Protest mot överheten?

En huvudlinje i diskussionen var att Sjöbo är en undantagsföreteelse. Opinionen i Sjöbo är inte representativ för svenska folkets uppfattningar, menade man. Bl a följande förklaringar gavs till folkomröstningsresultatet.

Sjöbotrakten hade redan under 1930- och 1940-talen gjort sig känt som ett fäste för svenska nazister. Dess karaktär av isolerad bygd uppmuntrar en avvisande attityd till främmande människor och företeelser.

Andra menar att folkomröstningen mer skall tolkas som sjöbornas protest mot yttre påtryckningar och ”direktiv uppifrån” hur de skulle rösta, än en faktiskt beskrivning av deras inställning till flyktingar.

En annan uppfattning är att Sjöbo trots allt kan vara ett symptom på främlingsfientliga underströmmar i opinionen. Man menar att främlingsovilja under ogynnsamma omständigheter kan uppstå var som helst i landet. Och att avfärda resultatet som specifikt för Sjöbo vore att invagga sig i en falsk säkerhet.

Sjöbo – en varningssignal

Vi anser att man bör se händelserna i Sjöbo som en varningssignal och ta dem på allvar. Oavsett om attityderna i Sjöbo är ett enstaka undantag eller inte, måste främlingsfientlighetens grunder – okunighet, rädsla för det okända, bristande solidaritet etc – ständigt motarbetas. Man kan inte ta för givet att ett tolerant opinionsläge kan etableras en gång för alla, och att det sedan utan vidare blir bestående.

Det är mycket angeläget att ta reda på vad som hände i Sjöbo och varför folkomröstningen utföll som den gjorde. Om det är

som många tror, att resultatet är en följd av specifika förutsättningar för just Sjöbo, bör dessa förutsättningar göras kända. Om å andra sidan, attityderna i Sjöbo är representativa, är det också ytterst angeläget att detta blir klarlagt.

Kommissionen har därför medverkat i ett omfattande forskningsprojekt om detta, vilket redovisas närmare i kapitel 6, insatser inom forskning.

Vi anser att händelserna i Sjöbo belyser politikerns och andra förtroendevaldas ställning som medborgerliga föredömen och därmed deras ansvar för opinionsbildning. Förtroendevalda förväntas i handlingar och ord företräda och omfatta goda moraliska värden. Vad en politiker i ledande ställning, lokalt eller på riksplanet, gör och säger bildar lätt norm och deras åsikter anses då allmänt accepterade. Ledande politiker i Sjöbo har genom sitt agerande i flyktingfrågan medverkat till att främlingsfientliga stämningar framstår som moraliskt och samhälleligt accepterade ståndpunkter.

Sjöbos betydelse

Händelserna i Sjöbo, har medfört en intensiv debatt om rasism, främlingsfientlighet och invandring. I massmedierna har frågan belysts ingående. I de flesta fall har tendensen i denna bevakning varit positiv till flyktingar och invandring. Vi återkommer med en mer ingående diskussion om massmediernas roll för rasism och främlingsfientlighet i allmänhet i kapitel 7, Information och opinionsbildning.

En effekt av debatten om händelserna i Sjöbo har också varit att några kommuner som inledningsvis varit tveksamma till flyktingmottagande ändrat sig.

3.5 Extremistiska organisationer

Små... men ändå för stora

I debatten hävdas ibland att det inte finns några betydelsefulla rasistiska organisationer i Sverige. Detta är dock inte helt riktigt. Det finns i Sverige extremistiska organisationer med rasistiska

inslag i sin verksamhet. Även om vi inte har belägg för att rasismen ökar i Sverige tilltar aktiviteten från dessa grupper.

I Sverige är grupperingarna små och de utgör för närvarande inget hot mot den demokratiska ordningen. De arbetar dock energiskt på att finna nya vägar att nå ut med sitt budskap och erfarenheterna från länderna runt omkring oss visar att de med skickligare ledare skulle kunna bli en del av den populistiska hotbilden.

En noggrannare genomgång av extremistiska organisationer finns i kapitel 13.

3.6 Brottslighet med främlingsfientliga och rasistiska inslag

Gör rasistisk brottslighet synlig

Kommissionen gav under året rikspolisstyrelsen i uppdrag att arbeta med några speciella uppgifter, som vi bedömde viktiga att ureda. I uppdraget ingick *att* kartlägga kriminalitet med rasistiska eller främlingsfientliga inslag i Sverige under 1980-talet, *att* utreda förutsättningarna för en intensifierad spaning efter personer som bedriver rasistisk brevterror *och att* göra polisen delaktig i kampen mot rasism i det svenska samhället.

Avsikten med undersökningen var bl a att ta fram underlag för att kunna bedöma omfattningen av brottslighet, som har inslag av rasism eller främlingsfientlighet. Begreppet rasistisk kriminalitet skulle alltså användas i vid bemärkelse och avse inte endast de två brottsbestämmelserna olaga diskriminering och hets mot folkgrupp. Även annan brottslighet förutsattes inrymma omständigheter av rasistisk eller främlingsfientlig karaktär.

Undersökningen omfattade sålunda all slags brottslighet där målsäganden utsatts för brottet p g a ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Även brottslighet riktad mot gruppen invandrare liksom brott mot personer, som gjort sig kända i sitt arbete för invandrare medtogs. Därutöver inbegreps brott förövade av gärningsmän som tillhörde eller sympatiserade med rasistisk organisation.

Rikspolisstyrelsen redovisade resultatet av sitt arbete i sin rapport 1988:4. Intresserade läsare hänvisas till den. Här nedan presenteras resultatet mycket kortfattat.

I avsnitt 9.8 redovisar vi våra slutsatser och rekommendationer i anledning av rapporten.

Sammanfattning av undersökningen

I undersökningen redovisar 76 av landets 118 polisdistrikt att det förekommit rasistiska eller främlingsfientliga inslag i den "allmänna" brottsligheten under de fyra undersökta åren. De brott, som vanligast innefattar rasistiska motiv är skadegörelse, stöldbrott, misshandel, olaga hot och ofredande.

Undersökningen är en sammanställning av enkätsvar med uppgifter om det uppskattade antalet brott av nämnt slag. En viss subjektiv bedömning redan i urvalet av redovisade fall har därmed blivit oundviklig. Även om således undersökningsmetoden innehåller vissa felkällor kan man ändå av rapporten dra slutsatsen både att rasistiskt färgad brottslighet förekommer i hela landet och att den omfattar flera olika slags brottslighet vid sidan av de två brotten olaga diskriminering och hets mot folkgrupp.

Under år 1985 gjordes 60 anmälningar sammanlagt avseende brotten olaga diskriminering och hets mot folkgrupp. Beträffande 15 av anmälningarna bedömdes utsiktslöst att finna någon gärningsman. Dessa anmälningar avsåg anonymt klotter, spridande av flygblad eller uppsättning av affischer med rasistiskt innehåll. Endast sex anmälningar fördes till åtal. Två åtal lades ner medan återstående fyra ledde till fällande dom.

3.7 Behovet av politisk diskussion

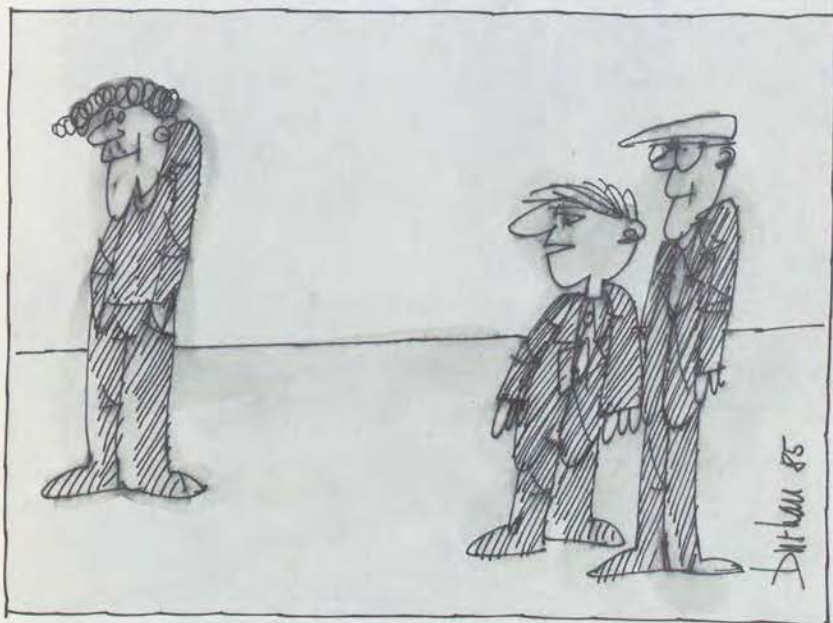
Bort med locket!

Det råder en grundläggande politisk enighet om den svenska invandrarpolitiken. Endast ifråga om några flyktingpolitiska detaljfrågor finns skilda meningar mellan partierna.

Den breda politiska enigheten innebär att invandrar- och flyktingpolitiken inte utgör något hett debattämne de politiska partierna emellan. Detta avspeglades också under 1988 års valrörelse, där invandrarpolitiken – med undantag för diskussionen om folkomröstningen i Sjöbo – spelade en liten roll i valdebatten. Partier-

nas aktivitet var genomgående låg. Invandrapolitiken togs sällan upp i partiledarnas valtal. När så skedde var det oftast för att ta avstånd från främlingsfientlighet.

Den stora enigheten mellan de politiska partierna om invandrar- och flyktingpolitiken är av stort värde. Samtidigt innebär den en risk.

– Det var en konstig invandrare det där. Kan varken sjunga eller dansa och inte äter han starkt kryddad mat heller.

Teckning: Burhan Misirli

Diskussion behövs

En konsekvens av att partipolitiska skiljelinjer saknas är att också den politiska diskussionen om invandrar- och flyktingfrågorna uteblir. Denna tystnad kan betyda att den förda politiken är förankrad i folkopinionen, men det behöver inte vara så.

Om det finns en opinion som är kritisk mot partiernas hållning i invandrar- och flyktingpolitiken innebär enigheten att "locket läggs på" denna opinion. De som har dessa kritiska uppfattningar och som inte känner något gensvar från riksdagspartierna kan i värsta fall känna sig lockade av någon av de extremistiska grupper som försöker utnyttja främlingsfientliga stämningar för att sprida ett populistiskt budskap.

Det är självfallet viktigt att slå vakt om den nuvarande enigheten mellan partierna om flykting- och invandrapolitikens mål. Denna enighet får dock inte innebära att en diskussion om en nödvändig utveckling och förnyelse av flykting- och invandrapolitiken uteblir. En sådan diskussion är tvärtom både viktig och nödvändig. I kapitel 10 utvecklar vi vår syn på vilka problem som bör bli föremål för en sådan diskussion.

Arbete, bostad och chans till en pratstund

Så läggs grunden till gemenskap över de etniska gränserna. Här går den första försvarslinjen mot rasism och främlingsfientlighet.

4.1 Allmänt

Vanlig välfärdspolitik

Som redan nämnts i kapitel 2 om diskrimineringens orsaker pekade diskrimineringsutredningen (DU) ut tre grundläggande orsaker till etniska konflikter, nämligen:

- ojämna makt- och resursfördelning
- bristande kontakter mellan etniska grupper
- bristande självkänsla hos individer

Enligt DU hade allmänna insatser inom fördelningsspolitik, arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik, socialpolitik och utbildningspolitik större effekt för en positiv utveckling av de etniska relationerna än riktade reformer på det specifikt invandrarpolitiska området.

En grundläggande förutsättning för goda etniska relationer är att alla kan känna en social och ekonomisk grundtrygghet. Det är viktigt för alla, oavsett vilken etnisk grupp man tillhör, att ha ett arbete, en bostad och goda möjligheter att knyta kontakter. För att det sistnämnda skall vara möjligt måste man kunna tala ett gemensamt språk.

Vi skall i det här kapitlet utveckla dessa tre viktiga förutsättningar för att minska riskerna för rasism och främlingsfientlighet.

4.2 Arbete

Arbete åt alla

SYN PUNK T E R

Kunskaperna om innehållet i och värdet av utländsk utbildning bör förbättras, liksom kunskaperna om värdet av utländsk yrkeserfarenhet.

Ökade ansträngningar bör göras för att introducera invandrarna i arbetslivet. Riktlinjer för introduktionen bör förankras i avtal.

Arbetsgivare bör pröva vilka kunskaper i svenska olika arbeten kräver och informera sig om arbetssökande invandrares verkliga språkkunskaper.

Arbetsmarknadens parter bör ge bättre information, både om och till invandrare. Utbildningsinsatser bör även omfatta personer i ledande ställning i organisationerna och företagen.

4.2.1 Invandrarna och arbetslivet

Rätt att göra rätt för sig

Arbetet är centralt i många människors liv. Genom arbetet får man sin utkomst. Det är också viktigt för självkänsla, personlig utveckling och sociala relationer. I arbetslivet får man en del av sin sociala identitet.

För de etniska relationerna betyder arbetslivet mycket. Det är väsentligt för de infödda svenskarnas attityder till invandrarna och vice versa att man träffas och lär känna varandra på arbetsplatserna. Det är svårt att i längden hysa fördomar och allmän fientlighet mot människor som man träffar dagligen. Arbetskamratskapet utgör en grund för ömsesidig respekt och vänskap. Att se invandrarna "göra rätt för sig" genom arbete bör också påverka svenskarnas attityder till dem i positiv riktning.

Eftersom arbetet är så betydelsefullt är det allvarligt att invandrararnas ställning på arbetsmarknaden är svagare än de infödda

svenskarnas. Arbetslösheten bland utländska medborgare är konstant ungefär dubbelt så hög som bland svenska medborgare. Detta förhållande gäller i stort sett oavsett nivå på den totala arbetslösheten.

Svårigheterna för invandrare att få anställning är också omvittnade. Både enskilda invandrare och deras organisationer har uppfattningen att det fortfarande förekommer diskriminering i arbetslivet, både vid nyrekrytering och befordran. En följd av detta blir att invandrad arbetskraft i större utsträckning hamnar i monotona och enformiga arbeten där risken för arbetsskador är stora.

Välutbildade får okvalificerade jobb

Orsakerna till dessa förhållanden är inte enkla och inte heller entydiga. Vi menar dock att vissa faktorer som bidrar till problemen är möjliga att urskilja:

Felaktiga föreställningar, förutfattade meningar och osäkerhet hos såväl flyktingen/invandraren som hos arbetsgivaren, fackliga företrädare och personal vid arbetsförmedlingarna spelar stor roll. Det är dock fullt möjligt att göra någonting åt sådana attityder som beror på bristande kunskaper. Vi återkommer till detta under kapitel 8 om information och opinionsbildning.

Ett konkret exempel på att felaktiga föreställningar blir ett hinder är när invandrare inte lyckas få ett arbete inom sitt yrke eller sin utbildning. Förutom att det är ett stort slöseri med mänskliga resurser är det förnedrande för den enskilde att inte ens få en chans att erbjuda sina specialkunskaper.

Ansträngningar har gjorts av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) för att invandrarna skall ha möjlighet att tillgodoräkna sig utländsk högskoleutbildning. Motsvarande arbete på gymnasienivå görs nu av arbetsmarknadsverket, som bedömer utländska utbildningar och yrkeserfarenheter i förhållande till kraven på den svenska arbetsmarknaden. Mycket återstår ändå att göra på detta område för att invandrarna skall ha jämlika förutsättningar. I första hand bör arbetsgivarnas insikter förbättras för att skapa en mer positiv attityd till att anställa invandrare, också på kvalificerade befattningar.

Bryt slentrianen!

En annan omständighet som hindrar anställning av invandrare på kvalificerade befattningar är ett alltmer utbrett säkerhetstänkande. Restriktioner av säkerhetsskäl gäller inte bara personkontrollerade

tjänster, utan motiveras också av exportvillkor eller av rädsla för industrispionage. Detta är särskilt vanligt inom databranschen.

Ett skäl till tveksamhet att överhuvudtaget anställa invandrare kan vara deras bristande kunskaper i svenska – verkliga eller inte. Därför är det nödvändigt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för svenskundervisningen. Arbetsgivare måste göra en ingående prövning av vilka kunskaper i svenska ett visst arbete faktiskt kräver, men också informera sig om den arbetssökande invandrarens/flyktingens verkliga språkkunskaper. Till svenskundervisningen för invandrare, SFI, återkommer vi i avsnitt 4.4.

Bostadsbristen bidrar också till de problem nyanlända flyktingar har på arbetsmarknaden. Utplaceringen av flyktingar i kommunerna styrs till övervägande del av tillgången på bostäder, och de lediga bostäderna finns huvudsakligen där det är svårast att få arbete. Vi återkommer till bostadsfrågan under nästa avsnitt.

Sysslöshet är destruktiv

Många myndigheter, främst statens invandrarverk, kommunernas flyktingmottagning och arbetsmarknadsverket har ansvar för olika delar av flyktingens tillvaro mellan ankomsten till Sverige och inträdet i arbetslivet.

Tiden från det en flykting fått uppehålls- och arbetstillstånd till dess han eller hon kan försörja sig genom förvärvsarbete har hittills varit alltför lång. Detta beror på långa vistelsetider på förläggningar i väntan på kommunplats och svårigheter att kombinera svenskundervisning med introduktion på arbetsmarknaden. Situationen har haft en rad negativa effekter. Den relativa sysslösheten är destruktiv för flyktingens självkänsla och på sikt påverkas också förutsättningarna att börja arbeta. Sysslösheten kan också av omgivningen tolkas som bristande vilja att arbeta.

För att förkorta den sammanlagda tiden utanför arbetsmarknaden är det nödvändigt att berörda myndigheter finner smidiga samarbetsformer. Ett exempel på sådan samverkan är att svenskundervisningen och arbetsförmedlingens insatser samordnas så att de tidsmässigt överlappar varandra. Det är också av största vikt att de olika myndigheternas regelsystem är så konstruerade att de verkar i samma riktning.

Ansträngningar görs på många håll för att utveckla nya metoder och finna nya vägar för att flyktingar snabbare skall få arbete. Samarbetet mellan berörda myndigheter har intensifierats. Bl a arbetar personal från arbetsförmedlingen på flyktingföreläggningarna för att skaffa arbete åt de flyktingar som bor kvar där trots att

de har uppehålls- och arbetstillstånd.

Många kommuner har också vidtagit konkreta åtgärder för att ordna sysselsättning såväl åt denna grupp som åt asylsökande. Bl a organiseras verkstäder med handledare och möjlighet till praktik under begränsad tid inom kommunala förvaltningar och det lokala näringslivet. Detta sker på halvtid parallellt med svenskundervisning och samhällsinformation.

Nuvarande regler tillåter inte en asylsökande att ta arbete under väntetiden. I avvaktan på kortare väntetider fyller den ovan beskrivna möjligheten till kontakt med den svenska arbetsmarknaden därför en viktig funktion. Det har också visat sig att denna typ av introduktion underlättat för invandrare att få fast anställning.

Samtidigt kan det konstateras att en del av dessa verksamheter rymmer oklarheter. Sådana är bl a hur socialtjänstlagen skall tolkas och hur försäkringsfrågorna för praktikanterna kan lösas. Det är viktigt att frågor som dessa klarläggs.

Enhetliga regler!

Ibland kan regelsystem vara utformade på ett sätt som leder till icke avsedda effekter. Exempelvis får den flykting som är arbetslös vid utplaceringen i kommun utrustningsbidrag enligt socialtjänstlagen. Om han däremot hade arbete ordnat vid utplaceringen utgår inte samma bidrag. Förutom att en sådan skillnad kan vara svår att förstå kan det också minska motivationen att ta ett arbete.

Enligt vår mening bör reglerna för bistånd ses över i syfte att undanröja sådana effekter. Eventuellt bör man i en sådan översyn överväga att införa enhetliga regler för tiden fram till och med utplaceringen i kommun.

Väntetiden måste kortas

Ett annat problem är att en del personer får vänta länge på uppehålls- och arbetstillstånd. Under denna tid får de inte arbeta.

Den pågående reformeringen av invandrarverket och utlänningslagstiftningen syftar till att få ner de alltför långa väntetiderna. Vi instämmer i uppfattningen att detta är rätt sätt att angripa problemen. Mot bakgrund av de mycket stora svårigheter de långa väntetiderna innebär är det ytterst angeläget att reformen verkligen får den avsedda effekten.

Vi menar dock att väntetiden även för asylsökande bör kunna utnyttjas för en introduktion i det svenska samhälls- och arbetslivet. Det finns dock hinder för att detta skall kunna ske.

Det kan heller inte uteslutas att handläggningstiderna även i framtiden kommer att dra ut på tiden för somliga asylsökande. Om det visar sig att så blir fallet i någon mera betydande utsträckning finns det skäl att närmare utreda frågan om de asylsökandes sysselsättning under väntetiden.

4.2.2 Samråd med arbetsmarknadens parter

Otillräckliga insatser!

Med arbetets stora betydelse för den enskilde i åtanke har vi lagt stor vikt vid kontakterna med arbetsmarknadens parter, såväl med parter på det offentliga som på det privata området, med centrala organisationer och med enskilda förbund.

Vi har varit särskilt intresserade av de förbund med många invandrade medlemmar, vilka företrädesvis finns inom Landsorganisationen i Sverige (LO). Ca 15 procent av LOs medlemmar är invandrare. Vi har också intresserat oss för de organisationer vars medlemmar i sin yrkesutövning kommer i kontakt med eller har särskild betydelse för invandrare och flyktingar. Det gäller främst journalisternas, lärarnas och polisernas fackliga organisationer.

Vi har särskilt intresserat oss för hur parterna har förverkligat mål om information och introduktionsprogram för invandrare och vilka problem som de har stött på.

Samtliga organisationer anser att frågor som rör de etniska relationerna är viktiga. Så här står det i den handledning, "Invandrarfrågor i företaget", som utarbetats av LO, Privattjänstemannakartellen (PTK) Svenska arbetsgivareföreningen, (SAF), och statens invandrarverk (SIV):

"Invandrarna har betytt mycket för utvecklingen av landets näringsliv och för höjningen av den allmänna levnadsstandarden. Invandrarernas betydelse för vårt land måste emellertid också bedömas också från andra synpunkter än ekonomiska. Invandrarna har vidgat medborgars perspektiv och kontakter med omvärlden och tillfört det svenska samhället nya kulturella inslag."

"Det råder enighet om de grundläggande principerna för hur invandrarna bör tas emot i vårt samhälle. En av huvudprinciperna är att utländska medborgare, som tillförsäkrats rätten att bosätta sig och arbeta i Sverige, själva får avgöra om de vill stanna eller återvända till hemlandet. En annan grundläggande princip är att invandrarna skall ha samma rättigheter och skyldigheter som befolkningen i övrigt. De skall också ha möjlighet att integreras i det svenska samhället."

Handledningen har sänts ut till SAFs 40 000 medlemsföretag. SAF har också informerat sina medlemmar genom cirkulär.

Trots parternas positiva principiella hållning är det vårt allmänna intryck att invandrarfrågorna är lågt prioriterade i det praktiska arbetet, både bland arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer.

Av naturliga skäl är aktiviteten störst bland de fackliga organisationer som har flest invandrade medlemmar. Här finns också den bästa informationen både till den invandrade och den svenska arbetskraften. Till följd av beslut vid LO-kongressen 1986 har invandrarkunskap fått ökat utrymme i LOs informations- och utbildningsverksamhet. Några av de största LO-förbunden har också utarbetat eget informationsmaterial om och till invandrare.

Flera vittnar om diskriminering i arbetslivet. Invandrare får inte arbete som passar sin utbildning, och invandrare hamnar ofta i slitsamma arbeten. Foto: Reportagebild.

Kunskaperna bristfälliga

Vårt helhetsintryck är dock att informationen till arbetsledning, förtroendevalda och den svenska arbetskraften är otillräcklig. I flera organisationer är den mycket bristfällig. LO har också redovisat svårigheter att nå ut med information till alla sina medlemmar.

Personal som enbart arbetar med invandrarfrågor och särskilda kurser i invandrarkunskap i ordinarie kursprogram har vi endast funnit hos LO och Svenska Metallindustriarbetareförbundet (Metall). Den vanliga modellen är att man visserligen har någon anställd att ansvara för frågorna, men att detta är en uppgift bland många andra. I de flesta förbunden tas invandrarfrågor upp vid enstaka informationstillfällen, och då ofta i samband med någon särskild händelse.

På många håll är kunskaperna om de lagar och andra regler som gäller om etnisk diskriminering bristfälliga. Parterna är också ense om att man bättre borde ta reda på de enskilda invandrarnas kunskaper och utbildning för att bättre kunna erbjuda ett arbete som passar.

LO-kongressen 1986 uttalade att invandarfientligheten och diskrimineringen i samhället ökat, och att "detta är ett förhållande som med kraft måste motverkas". Några av de organisationer som vi har träffat har bekräftat att det finns främlingsfientliga åsikter på en del arbetsplatser, liksom motsättningar mellan olika invandrargrupper. Den samfälliga bedömningen är emellertid att dessa händelser är tillfälliga, att de är möjliga att bemästra och att de i första hand beror på okunskap.

4.2.3 Kommissionens synpunkter

Högre prioritet!

Vi har tidigare betonat betydelsen av att invandrarna får en ordentlig introduktion i arbetslivet. Några riktlinjer för denna som utgår ifrån nuvarande förhållanden finns inte. Den överenskomelse som finns mellan Metall och Verkstadsföreningen om "riktlinjer för introduktion av utländsk arbetskraft" träffades år 1966. Den var i första hand avsedd för den nordiska arbetskraften, främst för finländarna.

I samband med diskussionerna med oss har dessa organisationer gemensamt bestämt att arbeta fram ett nytt introduktionsprogram för den invandrade arbetskraften. Detta material kan förhopp-

ningsvis användas av fler parter på arbetsmarknaden. Det är nödvändigt att sådana riktlinjer förankras genom avtal mellan parterna för att de skall få någon genomslagskraft.

Vi anser vidare att informationen om invandring måste förbättras. Det gäller både det skriftliga informationsmaterialet och utbildningsinsatserna. Dessa insatser bör vända sig till alla, också till företagsledningar, förbundsledningar, förbunds- och avdelningsombudsmän och kanslipersonal. Vi menar också att man i större utsträckning bör ta upp invandrarfrågor på centrala och lokala kurser av olika slag.

Vi har genomgående fått ett positivt gensvar från organisationerna. I flera fall har våra diskussioner lett till att man påbörjat planeringen för ökade insatser.

4.3 Bostad

Bygg fler bostäder!

SYN PUNK T E R

Bostadsbyggandet måste hållas uppe på en nivå som motsvarar efterfrågan.

Utredningen om bostadspolitiken bör beakta behovet av bostäder mot bakgrund av flyktingmottagningen.

Förtursregler för bostadsförmedling bör beslutas politiskt. Sådana regler måste utformas tydligt och göras allmänt kända.

Information om lagar och andra regler på bostadsmarknaden bör ges redan på flyktingförläggningarna. Detta kan ske i samverkan med hyresgäströrelsen.

Vid sidan av arbetet är en dräglig bostad en grundläggande förutsättning för en fungerande tillvaro.

Svårigheterna att ordna bostad åt de flyktingar som fått uppehålls- och arbetstillstånd är just nu det största problemet för den kommunala flyktingmottagningen.

Den bostadsbrist som råder för närvarande tvingar en stor del av kommunerna att tillämpa förtursregler i förmedlingen av bostäder. De flyktingar som tas emot är definitionsmässigt bostadslösa, och därmed omfattas de av den förtur som vanligen gäller för bostadslösa. Detta i kombination med den utbredda okunnigheten

om vilka regler som gäller för bostadsförmedlingen kan vara en grogrund för växande främlingsfientlighet.

Enligt vår mening finns på lång sikt bara en lösning på detta problem: att bostadsbyggandet hålls uppe på en så hög nivå att efterfrågan tillgodoses.

Man måste också vidta åtgärder i det korta perspektivet, så att tendenser till negativa attityder mot flyktingar på grund av bostadsbristen inte växer sig starka.

Bostadsförmedlingens regler

Bostadsförmedlingen är en frivillig verksamhet för kommunerna. I de fall den förekommer organiseras den på olika sätt. Fördelnings- och förtursregler beslutas av kommunen.

1988 fanns i 135 av landets 284 kommuner bostadsförmedling i kommunal regi. I 60 kommuner har det kommunala bostadsföretaget fått uppdraget att sköta bostadsförmedlingen enligt riktlinjer som kommunen fastställt. Resterande kommuner saknar organiserad bostadsförmedling.

Skälen till att bostadsförmedling saknas varierar. I en del kommuner saknas bostadssökande. I vissa små kommuner finns endast ett bostadsföretag som då svarar för kö och förmedlingsverksamhet. Några medelstora kommuner har beslutat avskaffa bostadsförmedlingen av andra skäl.

Tydliga regler

Genom att förhållandena i kommunerna är så olika synes nationellt enhetliga regler för bostadsförmedling varken möjliga eller ändamålsenliga. Det är emellertid utomordentligt angeläget att de regler som gäller i respektive kommun är tydligt utformade och att de är kända för kommuninvånarna. Information om de gällande reglerna bör riktas både till den infödda befolkningen och till flyktingarna.

Eventuella förtursregler bör enligt kommissionens mening vara fastställda av något ansvarigt politiskt beslutsorgan i kommunen. Att delegera sådana beslut till de tjänstemän som handhar förmedlingen eller att låta praxis växa fram utan regler skapar utrymme för godtycke och kan också ge upphov till missuppfattningar.

Det är också angeläget att flyktingar och andra kommuninvånare inte särbehandlas. Flyktingen som kommer till kommunen från flyktingförläggningarna kan få förtur i kraft av att han eller hon är bostadslös, men inte i egenskapen av att vara flykting. Den som på detta sätt fått en bostad med förtur omfattas därefter inte

av några andra förtursregler än dem som gäller för andra kommuninvånare i motsvarande situation.

Öka bostadsbyggandet!

Som vi tidigare påpekat måste bostadsbyggandet öka. Det är nödvändigt inte bara för att få bort en "allmän" bostadsbrist, utan också för att klara flyktingmottagningen, om vilken det råder enighet. I dag är läget mycket ansträngt och kommunerna tvingas ofta ta till nödlösningar för att ordna bostad åt flyktingarna. För 1989 kommer kraven på kommunernas flyktingmottagning att öka ytterligare. Då blir problemen än värre.

En utebliven ökning av bostadsbyggandet utgör ett hot mot flyktingmottagningen, men också mot flyktingpolitiken. När medborgarna ser att bostadsfrågan riskerar att bli akut och till och med omöjlig att lösa, kan främlingsfientliga grupper lättare resa krav om att göra hela flyktingpolitiken mer restriktiv. Vi förutsätter därför att den av bostadsministern nyligen tillsatta utredningen om bostadspolitik även beaktar bostadsbehovet med anledning av flyktingmottagandet.

Alla krafter bör inriktas på att lösa också flyktingarnas bostadsbehov inom ramen för det vanliga bostadsbyggandet. I det svåra läge som råder tvingas många kommuner att anordna tillfälliga bostäder för flyktingarna. För att över huvud taget kunna erbjuda flyktingarna en plats att bo anordnas speciella genomgångsbostäder, ibland segregerade från andra bostadsområden. Dessa särskiljningar är, som alla former av kategoriboende, olyckliga, men de är nödvändiga i dagens utomordentligt svåra situation.

Reglerna skall vara kända!

När det gäller boendefrågor har vi samrått med bl a Hyresgästernas Riksförbund. Hyresgäströrelsen har en organisation som är decentraliserad i ovanligt hög grad. Bland de förtroendevalda finns många som inte är föreningsaktiva i övrigt, däribland många invandrare.

I sina kontakter med invandrade medlemmar har hyresgästföreningarna många gånger konstaterat att kunskaperna om lagar och andra regler på den svenska bostadsmarknaden är bristfälliga. Brist på sådana kunskaper kan ibland leda till onödiga konflikter.

Grundläggande information om reglerna i boendet bör därför ges redan på flyktingförläggningarna. Hyresgäströrelsen har förklarat sig villig att medverka till att sådan information ges.

Satsa på språket!

SYNPUNKTER

Reglerna för svenska för invandrare (SFI) bör ses över i syfte att alla invandrare skall tillförsäkras tillräckliga kunskaper i svenska. Bidrag bör utgå även till dem som studerar påbyggnads-SFI inom studieförbunden.

Förmågan att tala, skriva och förstå svenska är en grundläggande förutsättning för delaktighet i vårt samhälle. Den som saknar språkfärdighet har svårt att ta till vara sina rättigheter. Han eller hon blir utestängd från den sociala och kulturella gemenskapen. Kunskaper i svenska är direkt avgörande för individens möjligheter att hävda sig och utvecklas i arbetslivet, liksom för möjligheterna att fritt välja utbildning. Det måste därför ses som en principiell skyldighet för invandrare som lever i Sverige att försöka lära sig svenska.

Det invandrapolitiska målet om valfrihet innebär att den som invandrat till Sverige också skall ges stöd att bevara kontakten med ursprungslandets kultur och att behålla sitt språk. Barn med ett annat umgängesspråk i hemmet än svenska har rätt till hemspråksundervisning i skolan. Målet är att invandrabarnen skall uppnå aktiv tvåspråkighet.

För vuxna invandrare finns sedan år 1973 lagstadgad rätt till svenskundervisning (SFI). Sedan år 1986 ansvarar kommunerna för grund-SFI, som skall omfatta 400–500 timmar. Påbyggnads-SFI skall omfatta 200–300 timmar och ges inom arbetsmarknadsutbildningen (AMU) eller vid något studieförbund.

Bidrag utgår med 46 kr per undervisningstimme för dem som har inkomstbortfall. För övriga utgår ett stimulansbidrag med 13 kr per undervisningstimme. Svenska arbetsgivareföreningen har rekommenderat sina medlemsföretag att ge nya invandrare en utfyllnad i de fall det verkliga inkomstbortfallet överstiger 46 kr per timme.

Fackliga informationer mer sällan

Grund-SFI skall påbörjas senast under kalenderåret efter ankomsten till Sverige. Under en femårsperiod har kommunerna även

skyldighet att anordna SFI för invandrare som kom hit före den 1 januari 1985 och som har behov av svenskundervisning.

Vid våra kontakter med organisationerna på arbetsmarknaden har kritik mot bestämmelserna om SFI och hur dessa fungerar förts fram från fackligt håll.

Den vanligaste kritiken är att överflyttningen av ansvaret för SFI från studieförbunden till kommunerna försämrat kontakterna mellan invandrarna och de fackliga organisationerna. När studieförbunden hade ansvaret var det också naturligt att knyta information om samhälle och arbetsliv till SFI-undervisningen. Denna information har nu blivit sämre.

Kritik har framförts mot att bidrag inte utgår till alla som studerar påbyggnads-SFI inom studieförbunden. Vidare har framförts att nivån på statsbidragen för grund-SFI är otillräcklig. Detta liksom det faktum att någon ersättning inte utgår för inkomstbortfall för restiden till och från undervisningen kan medföra att en del invandrare avstår från SFI. Kritik har också förts fram mot de tidsgränser som gäller för att få påbörja SFI.

Utbildningsministern aviserade hösten 1988 en översyn av bestämmelserna om SFI. Vi anser det angeläget att en sådan översyn snarast kommer till stånd och att de problem vi berört då kommer att tas upp till behandling.

Bänkkamrater, lekkamrater

I skolans värld görs mycket positivt för kontakt och förståelse mellan människor. Och mer kan uträttas, uppmuntras, stödjas och puffas på. Möjligheterna är obegränsade – men medlen är tyvärr begränsade.

Enligt direktiven har en av våra uppgifter varit att undersöka hur kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet kan förstärkas genom utbildningsinsatser. Vi har därför ägnat stor uppmärksamhet åt olika delar av utbildningsväsendet, främst ungdomsskolan.

"Det är skolans uppgift att fostra eleverna att förstå och känna samhörighet med minoritetsgrupper i vårt eget land." (Ur läroplan för grundskolan, Lgr 80) Foto: Ann Eriksson/Mira.

Skolan skall främja solidaritet

FÖRSLAG

Läroplanen för grundskolan bör förtydligas i fråga om ett interkulturellt synsätt i undervisningen.

SYNPUNKTER

Arbetet mot rasism och främlingsfientlighet i skolan måste utgå från skolans vardag och bör inriktas på att stödja de goda krafter som finns där.

Kunskaper om främmande kulturer och religioner, etniska relationer och konflikter, diskriminering, rasismen och dess ursprung är centrala delar av ämnen som samhällskunskap, historia, religion, geografi och biologi och bör lyftas fram ytterligare. Dessa perspektiv måste uppmärksammas också i lärarutbildningen.

Det finns flera tungt vägande skäl för att vi prioriterat skolan i vårt arbete.

Ungdomarna är kanske den viktigaste målgruppen för ett arbete mot rasism och främlingsfientlighet. Under uppväxtåren byggs våra attityder och grundläggande värderingar upp. I de opinionsundersökningar som gjorts finns tecken som kan tyda på att toleransen bland de yngre åldersgrupperna sviktar.

Skolan spelar stor roll för att förmedla positiva impulser. Genom skolan når man praktiskt taget alla barn och tonåringar.

De värderingar som skall präglade den svenska skolan överensstämmer med dem som kommissionen har att verka för, nämligen tolerans och solidaritet. Därmed är skolans värld en lämplig arena för att ytterligare främja ett sådant förhållningssätt. Läroplanen för grundskolan (Lgr 80) ger ytterligare stöd för detta:

”Skolan skall fostra. Det innebär att skolan aktivt och medvetet skall påverka och stimulera barn och ungdomar att vilja omfatta vår demokratis grundläggande värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk, vardaglig handling. Skolan skall därför utveckla sådana egenskaper hos eleverna som kan bära upp och förstärka demokratis

principer om tolerans, samverkan och likaberättigande, mellan människor. Skolan skall söka grundlägga solidaritet med eftersatta grupper inom och utom landet. Den skall aktivt verka för att invandrarna i vårt land innefattas i samhällsgemenskapen.”

”Invandrarelever och deras föräldrar kan vara en stor tillgång för att förmedla kännedom om andra länders kultur. Det är skolans uppgift att fostra eleverna så att de känner solidaritet med andra länder, folkslag och kulturer. Det är också skolans uppgift att fostra eleverna att förstå och känna samhörighet med minoritetsgrupper i vårt eget land.”

Skolan är således en god värdemiljö för arbete mot rasism och främlingsfientlighet. Där finns många positiva krafter och att ge dessa stöd och hjälp är därför en viktig del av ett program för insatser i skolan.

Vi har utgått från skolans vardag när vi diskuterat lämpliga insatser. Kampanjer och ”jippon” som initieras utifrån upplevs ofta – med rätta – som störningar i den dagliga verksamheten. Det är många som med vällovliga motiv vill ”komma in i skolan”, och att ställa sig i denna ”kö” är knappast ett effektivt sätt att förstärka och fördjupa kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet.

Viktiga delar av ämnena

Kunskaper om främmande kulturer, andra religioner än den protestantiska kristendomen, etniska relationer och konflikter, diskriminering, rasismen, dess historia och dess ”vetenskapliga” förklaringar etc är viktiga och nödvändiga delar av ämnen som samhällskunskap, historia, religionskunskap, geografi och biologi. Att förstärka och fördjupa kunskaperna om rasism och främlingsfientlighet är därför liktydigt med att se till att dessa perspektiv behandlas på ett korrekt sätt i respektive ämne.

Om man har ambitionen att förändra intoleranta attityder måste perspektivet vidgas. Alla elever måste förberedas för en roll i ett mångkulturellt samhälle. Det interkulturella synsättet är en angelägenhet i alla skolor i alla delar av Sverige. En viktig sida av detta är varje lärares kännedom om sitt eget kulturarv, sin egna kulturella identitet, sina egna rötter. Det innebär att man måste arbeta ämnesövergripande och lyfta fram de etiska och moraliska frågorna.

Från 1985 finns ett riksdagsbeslut som stadgar att ett interkulturellt synsätt skall prägla undervisningen i skolan. Detta beslut har ännu ej fått genomslag i skolans styrdokument. Det är viktigt att

läroplanen förtydligas ytterligare på den punkten och att vikten av dessa frågor konkretiseras i kursplanerna för i första hand svensk-ämnet och de samhällsorienterade ämnena.

När det gäller skolan har vi sammanfattningsvis inriktat oss på att bidra till att andra folks kultur och levnadsvillkor lyfts fram i den dagliga undervisningen och på att stödja och stärka de positiva krafterna i skolan.

5.2 Organisationernas medverkan i skolan

Många goda krafter

FÖRSLAG

Medel bör anvisas för föreningsmedverkan i skolan.

Vi har samrått med de fackliga och ideella organisationer som är verksamma på skolans område när vi utformat våra förslag. Alla de organisationer som vi överlagt med, Sveriges lärarförbund (SL), Svenska facklärarförbundet (SFL), Lärarnas Riksförbund (LR), Svenska Skolledarförbundet, Riksförbundet Hem och Skola (RHS) samt Elevorganisationen i Sverige har markerat intresse för att på olika sätt medverka i arbetet mot rasism och främlingsfientlighet.

Flera organisationer har planerat aktiviteter som varit intressanta ur kommissionens perspektiv. Insatser har också planerats gemensamt av oss och den berörda organisationen. Ett exempel på ett sådant projekt är en bussturné, som Elevorganisationen kommer att genomföra under hösten 1989 i samverkan med Riksförbundet Hem och Skola, vars distriktsorganisationer kommer att arrangera olika aktiviteter i anslutning till turnén. RHS planerar även en central upptaktskonferens.

Lärarnas fackliga organisationer och de ideella organisationerna som verkar inom skolan är goda allierade i arbetet mot rasism och främlingsfientlighet. De fackliga organisationernas tidskrifter (Lärartidningen, Facklärares, Skolvärlden och Skolledaren) når en stor läsekrets, och de är därmed en effektiv informationskanal.

Möjlighet till stöd för olika projekt utförda av organisationerna bör finnas även fortsättningsvis. Formerna för detta behandlar vi i avsnitt 8.

Granska och sprid kunskap!

FÖRSLAG

Servicematerial och praktiska handledningar för lärare bör utarbetas och spridas samt medel för detta anvisas.

Läroplanerna för både grundskolan och gymnasieskolan har högt ställda mål när det gäller elevernas fostran efter de grundläggande demokratiska värderingarna i vårt samhälle. Det innebär att skolan måste förmedla kunskaper och medvetenhet om rasism och främlingsfientlighet och att perspektiv på dessa företeelser måste vara centrala i flera ämnen. Undervisningen måste alltså främja ett tolerant och fördomsfritt förhållningssätt.

Detsamma gäller de läromedel som används. Någon systematisk granskning av läromedel har inte gjorts tidigare. Vi har ansett det väsentligt att en sådan granskning görs, framförallt i ämnena historia, religion och samhällskunskap i såväl grundskolan som gymnasieskolan. Regeringen har därför på vårt förslag uppdragit åt statens institut för läromedel (SIL) att utföra en sådan granskning.

Den enskilde läraren måste också få råd och hjälp i sitt arbete för att leva upp till läroplanens mål om tolerans och solidaritet. En enkel men konkret insats är att förse lärarna med aktuella sammanställningar av sådant material som kan användas i undervisningen. Vi har därför tagit initiativ till att en sammanställning görs som belyser rasism och diskriminering som historiska och aktuella företeelser. Fler sådana sammanställningar kan göras, och de bör löpande hållas aktuella.

En hel del av de projekt som regeringen på kommissionens förslag lämnat stöd till kommer att resultera i produkter som kan lämpa sig för användning i skolan, och därmed utgöra nya läromedel. Ett villkor för stöd till ett filmprojekt har exempelvis varit att produkten skall ställas till AV-centralernas förfogande för fri kopierings- och visningsrätt.

Att tidigt se tendenser

Lärare och andra vuxna ställs ibland inför nya och ibland svåra situationer som beror på det ökade inslaget av invandrare i vårt samhälle. Som ett program för insatser i skolan bör därför ingå stöd och hjälp till lärarna att tidigt kunna observera, värdera och ingripa mot främlingsfientliga yttringar och processer och diskriminerande handlingar.

Att utarbeta praktiska handledningar för hur denna typ av situationer skall hanteras bör vara en uppgift för invandrarverket och skolöverstyrelsen i samverkan.

Lärarnas arbete skulle också kunna underlättas genom andra slag av servicematerial med t ex tips på hur undervisningen om etniska relationer, diskriminering m m kan läggas upp.

Ett annat värdefullt "läromedel" är extern medverkan i undervisningen. Att ta till vara människor med kunskaper och engagemang är särskilt betydelsefullt när det gäller frågor som handlar om mänskliga relationer. I föreningslivet finns många sådana människor, som kan tillföra skolan mycket. Därför är det angeläget att skolan har tillräckliga medel för föreningsmedverkan i undervisningen.

5.4 Utbildning och fortbildning av lärare och skolledare

Uppmärksamma problemen!

FÖRSLAG

Etniska relationer bör ges ökad prioritet i lärarfortbildningen och särskilda insatser bör göras i utbildning och fortbildning av rektorer och studierektorer.

Frågor om etniska relationer m m måste tas upp i lärarutbildningen för att de skall kunna behandlas på ett riktigt sätt i skolan. I utbildningsplanen för den nya grundskollärarutbildningen anges som mål för utbildningen bl a följande:

"De studerande skall genom utbildningen ges ökad förmåga att bygga upp internationell förståelse hos sina elever och förbereda dem för att

vara verksamma i ett mångkulturellt samhälle. Med hänsyn till att Sverige idag rymmer många olika etniska grupper skall de studerande också ges en sådan utbildning att de som lärare skall kunna medverka till att eleverna lär sig förstå och känna samhörighet med minoritetsgrupperna i vårt eget land. De studerande skall också bli medvetna om att de själva både som individer och i grupp befinner sig i interkulturella processer. Ett interkulturellt synsätt måste sålunda präglade utbildningens innehåll och uppläggning.”

Om dessa mål omsätts i praktiken kommer den nya grundskollärlinjen att ge goda förutsättningar för att de blivande lärarna skall få tillräcklig förberedelse för att kunna undervisa om etniska relationer, rasism, diskriminering etc. Ansvar för att så sker vilar på de högskoleenheter som ger utbildning på grundskollärlinjen.

Vi förutsätter att dessa frågor uppmärksammas fortlöpande och följs upp i samband med att utbildningen på den nya grundskollärlinjen genomförs.

Det måste också finnas möjligheter till fördjupning av kunskaper och medvetenhet om rasism, främlingsfientlighet mm hos de lärare som nu är verksamma i skolan. Samhället som skolan verkar i har under de senaste 20–30 åren förvandlats från ett i stort sett homogent samhälle till ett mångkulturellt. Många av de lärare som i dag är verksamma i skolan, har inte fått möjlighet att få någon fortbildning om bland annat dessa frågor.

Också rektorn kan lära

Det finns ett stort utbud av fortbildningskurser inom området, men i otillräcklig omfattning. Dessvärre verkar intresset för dessa kurser vara lågt, främst hos kommunerna (som svarar för kostnaderna och därmed för vilka fortbildningskurser som prioriteras). Intresset för detta slag av fortbildningskurser måste ökas eftersom behovet är så uppenbart.

Skolledarna är självfallet en nyckelgrupp i skolan. Utan stöd från rektor och studierektor är förändringsarbete i skolan svårt att genomföra. Därför är det ytterst angeläget med en satsning på både skolledarutbildning och fortbildning av skolledare. Dessa insatser måste vara så omfattande att alla kan nå inom en rimlig tidsrymd.

Sedan 1987/88 anordnas en ny skolledarutbildning. Skolöverstyrelsen ansvarar för genomförandet av denna. Vi har föreslagit att regeringen skall anvisa medel för ett pilotprojekt för att få en högre prioritering av etniska relationer mm i utbildningen och fortbildningen av skolledare.

Främja nya idéer!

FÖRSLAG

Medel bör anvisas för lokalt utvecklingsarbete om etniska relationer m m i skolan och i lärarutbildningen.

Regionala kontaktnät för skolans arbete med etniska relationer bör byggas ut och omfatta alla län.

Vår ledstjärna i arbetet har varit att lyfta fram goda exempel. Många intressanta utvecklingsprojekt bedrivs lokalt. Centralt beslutade initiativ blir ofta resultatlösa utan en lokal förankring. Vi har därför ansett det värdefullt att försöka ta initiativ till fler projekt både i skolan och inom lärarutbildningen.

Vi har därför inbjudit länsskolnämnder och högskoleenheter som ger utbildning på grundskolläraryrket att komma in med projektförslag. Vi har föreslagit att regeringen skall anvisa medel för lokalt utvecklingsarbete i skolan och lärarutbildningen. En förteckning över de projekt vi föreslagit stöd till finns i bilaga 3.

Genom de goda exemplen, och spridning av dem, kan arbetet mot rasism och främlingsfientlighet bli framgångsrikt. Vi anser att särskilda resurser bör anvisas för att stimulera fler lokala initiativ.

För att få kontinuitet och styrka i arbetet med etniska relationer i skolan behövs personer som tar ansvar för att dessa frågor får plats i undervisningen. Vi har tillsammans med invandrarverket tagit initiativ till att länsvisa kontaktnät med sådana s k resurspersoner byggs upp. Regeringen har på vårt förslag anvisat medel för ett första steg, som har omfattat tio län. Vi anser det viktigt att arbetet fortsätter och omfattar hela landet. Det bör vara en gemensam angelägenhet för SIV och SÖ, som bör anvisas särskilda medel för uppbyggnaden.

Rykten, mytbildning, fördomar

Okunskapen är en av rasismens grunder. Forskning om etniska relationer, om flyktingpolitiken, om invandrarna och deras barn, är viktig för att stävja ryktena och fördomarna.

En av våra uppgifter har varit att undersöka hur kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet kan förstärkas och fördjupas genom forskning. Att öka vårt vetande och att sprida kunskap är av fundamental betydelse för såväl utformningen av invandarpolitiken som förankringen av den.

Vad händer med invandrarbarn och ungdomar? Här behövs mer forskning och kunskaper. Foto: Thor Lindgren/Reportagebild.

Resurserna för invandrarforskning bör förstärkas i samband med 1990 års forskningspolitiska riksdagsbeslut. Förstärkningen bör avse såväl basresurserna vid universiteteten som de resurser för sektorsforskning som står till delegationens för invandrarforskning (DEIFO) förfogande.

Vi redovisar ett antal påbörjade forskningsprojekt samt idéer till ytterligare några. Vi förordar att DEIFO ges ansvar för att utveckla dessa projekt och uppslag vidare.

6.1 Allmänna utgångspunkter

Fyra viktiga områden

I regeringens proposition om forskning 1987 anförde statsministern bl a (prop 1986/87:80, sid 39):

”Forskningen om invandringen till Sverige och om dess konsekvenser för samhället har ökat under senare år. Forskning som belyser invandrarnas bidrag till vårt kulturliv och de etniska relationernas utveckling har relativt nyligen börjat intressera forskarsamhället. Sådan forskning är, och kommer att förbli, av största betydelse som underlag för en fortsatt reformering av invandrapolitiken. Invandrarforskningen bör därför ges en fastare bas inom högskolan.”

Fyra invandrapolitiskt särskilt angelägna forskningsområden pekades ut (prop 1986/87:80, bilaga 8, sid 18–21):

- Etniska relationer och etnisk diskriminering
- Flyktingpolitiken i hela dess vidd
- Invandrarnas situation i arbetslivet
- Invandrabarnens och -ungdomarnas situation och framtida möjligheter

I anslutning härtill anförde invandrarministern bl a följande:

”Forskning om etniska relationer och etnisk diskriminering kan ge betydande kunskapstillskott för det viktiga arbetet att motverka konflikter på etnisk grund. Området innefattar också frågor om de etniska gruppernas ställning, och om deras förutsättningar att bibehålla och utveckla sitt språk och kulturarv och att integreras i det svenska samhället. Förekomsten av etnisk diskriminering har under senare tid

fått ökad uppmärksamhet. Vårt kunskapsunderlag i denna fråga är alltför otillräckligt.

Nära kopplad till detta är majoritetsbefolkningens attityder till invandrare och invandringen. Vissa studier har gjorts av hur inställningen från svenskarnas sida har utvecklats över åren. Fortsatta sådana studier och analyser är viktiga. Andra frågor inom detta område är massmediernas roll i opinionsbildningen samt frågor om på vilket sätt bristande språkkunskaper hos invandrare innebär risker för försämrade social status och för diskriminering, särskilt sådan som tar sig institutionella former. Invandrares möte med hälso- och sjukvården samt socialtjänsten är bl a mot denna bakgrund viktigt att studera. Frågan om etnisk boendesegregation är vidare exempel på ett ämne där forskningens omfattning inte står i rimlig proportion till den uppmärksamhet frågan har ägnats under senare år."

Behovet av kunskap som underlag för det konkreta handlandet är således stort. När man arbetar för att täppa igen de kunskapsluckor som finns måste man emellertid vara medveten om att forskning är ett långsiktigt inriktat arbete. Resultat av den forskning som bedrivs idag kanske inte föreligger förrän om flera år.

Skall en satsning på ett utpekade forskningsområde vara meningsfull måste det dessutom finnas kompetenta och intresserade forskare inom området. Saknas sådana måste den grundläggande kompetensen byggas upp först, innan några riktade satsningar görs.

Vidare måste man beakta att alla problemområden där kunskap saknas inte är forskningsbara. Problemformuleringen för åtgärdsinriktad forskning måste därför göras i samspel mellan forskaren och användaren.

I vårt arbete med forskningsfrågorna har vi försökt att inrikta oss på sådant som har en långsiktig prägel och att ta hänsyn till den kompetens som finns i det svenska forskarsamhället.

6.2 Kommissionens arbete med forskningsfrågorna

Stödja och sprida

Möjligheterna är begränsade att använda forskningen för att stärka och fördjupa kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet under en så kortvarig verksamhet som kommissionens. Forskningens långsiktiga karaktär gör att den forskning som kommissionen är med och initierar inte hinner att avkasta några resultat under den tid vi är verksamma.

Med dessa begräsningar har vi funnit tre möjliga anknytningar mellan vår verksamhet och forskningen:

- a) att medverka till att finansiellt stöd ges till dokumentation och/eller spridning av resultaten av pågående eller genomförd forskning;
- b) att medverka till att finansiellt stöd ges till pågående eller planerade forskningsprojekt;
- c) att medverka till att nya forskningsprojekt initieras.

Vi har under vårt arbete tillämpat alla tre formerna av forskningsstöd.

Följande dokumentationsprojekt har på vårt förslag erhållit ekonomiskt stöd av regeringen:

- "Det mångkulturella Sverige, en handbok" har utarbetats inom Centrum för multietnisk forskning vid universitetet i Uppsala och ges ut av Gidlunds bokförlag. Den är en encykopedi över etniska grupper i Sverige med sammanlagt 99 artiklar, varav 79 om etniska grupper.
- "Diskriminerar vi invandrarna?" är en skrift av filosofiprofessorn Harald Ofstad, som ges ut av Sveriges invandrarinstitut och museum i Botkyrka.
- "Heder och skam" är en skrift av etnologen Annick Sjögren vid universitetet i Stockholm, som också ges ut av Sveriges invandrarinstitut och museum i Botkyrka.

Vidare har vi i samarbete med delegationen för invandrarforskning (DEIFO) anordnat ett symposium om forskningsresultat och forskningsbehov. I symposiet deltog förutom ett antal forskare även representanter för avnämarna samt några journalister.

I två fall har vi medverkat till att redan planerade forskningsprojekt har erhållit stöd:

- "Att möta främlingar: problem kring flyktingmottagande och kulturkonfrontationer" (projektledare: Göran Rystad, Lund)
- "Lönediskriminering i Sverige" (Bertil Holmlund, Uppsala)

Två forskningsprojekt har vi själva tagit initiativ till genom att formulera det problem som vi ansåg borde studeras och att sedan ta upp en diskussion om detta med forskare som vi trodde kunde vara intresserade:

- "Bemästrande av etnisk mångfald och kulturella skillnader" (Billy Ehn, Stockholm)
- "Fördjupade bilder av den toleranta opinionen och nischer av intolerans" (Anders Lange och Charles Westin, Stockholm)

Vi beskriver dessa fyra forskningsprojekt närmare i nästföljande avsnitt. Vi menar nämligen att det finns anledning att gå vidare och följa upp de idéer som utvecklats inom alla fyra områdena.

6.3 Vidareutveckling av påbörjad forskning

Fördjupa kunskapen!

”Att möta främlingar” är ett tvärvetenskapligt projekt som engagerar forskare från bland andra institutionerna för etnologi, historia, sociologi och statsvetenskap vid universitetet i Lund. Med utgångspunkt i debatten kring skånekommunen Sjöbos vägran att ta emot ett mindre antal flyktingar studeras befolkningens förhållningssätt, attityder och agerande, massmediernas roll och åtskilligt annat.

Vi anser att man också bör studera framväxten av invandrarfientliga partier. Erfarenheter från andra länder av detta visar att sådana politiska krafter vid olika tidpunkter kan ha stark attraktionskraft. Lokala exempel på människor som söker sig till sådana partier finns också i Sverige. Frågan om vilka människor som bidrar till framväxten av sådana partier och vilka människor som stöder dem bör kunna lämpa sig för en internationell jämförande studie.

Projektet som handlar om *lönediskriminering i Sverige* tar upp en delaspekt av diskrimineringen i arbetslivet. I avsnitt 9.3 och i vår delrapport förordar vi att en lagreglering mot etnisk diskriminering i arbetslivet ånyo övervägs. I anslutning här till menar vi också att det behövs ytterligare systematiska kunskaper om förekomsten av detta slag av diskriminering. Det är särskilt angeläget att undersöka förekomsten av diskriminering av dem som redan har anställning. Det kan ske genom att exempelvis utröna om det förekommer systematisk särbehandling vid fördelning av arbetsuppgifter med samma kvalifikationskrav. Man bör även uppmärksamma eventuell diskriminering vid anställning.

Kunskaperna om de etniska relationernas vardag är inte särskilt omfattande. Ett av de projekt som kommissionen initierat kommer att inriktas mot detta område. Det är Billy Ehns projekt

"Bemästrande av etnisk mångfald och kulturella skillnader". Huvudfrågan för undersökningen är: hur bemästrar människor i Sverige etnisk mångfald och kulturella skillnader i det dagliga livet? Med "att bemästra" avses i detta sammanhang inte bara att man förstår varandra, håller sams och känner gemenskap. Det kan också handla om undvikanden av konflikter och provisoriska överenskommelser, uppbyggandet av en ny kosmopolitisk blandkultur eller ett mer kontaktlöst och segregerat levande sida vid sida. Enligt Ehn är avsikten att studien skall ge kunskap om de sociala och kulturella initiativ i vardagen som utan större åthävor motverkar rasism och öppen främlingsfientlighet.

Ehns projekt är i sin tur en del av en större satsning på institutet för folklivsforskning vid Stockholms universitet som går under namnet Bland-Sverige. Vi har tagit del av projektansökan till humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) för detta projekt. Vi anser att det kan bidra till att utveckla kunskaperna inom ett viktigt område och vill därför förorda att det får stöd.

Fördjupade bilder

Det projekt som kommer att genomföras av Anders Lange och Charles Westin, *"Fördjupade bilder av den toleranta opinionen och nischer av intolerans"*, är planerat att bestå av två delar. I den ena görs en enkätundersökning bland de yngre åldersgrupperna i sex kommuner, för att kartlägga deras attityder, föreställningar och grundläggande värderingar. I den andra delen gör djupgående fallstudier av ett mindre antal "toleranta" respektive "intoleranta" personer.

Inom området opinionsundersökningar finns naturligtvis flera utvecklingslinjer än dem som Lange och Westin kommer att beröra. En sådan linje – som också nära knyter an till frågan om institutionell diskriminering – är att närmare undersöka inställningen till invandrare och etniska minoriteter från olika yrkeskategoriers sida. Beroende på den metod man väljer kan en sådan undersökning bli mera eller mindre representativ.

Den enda undersökning av det här slaget som har gjorts i Sverige var den som diskrimineringsutredningen lät genomföra. Den omfattade intervjuer med företrädare för fem yrkeskategorier: högstadielärare, poliser, socialsekreterare, arbetsförmedlare och anställda, 100 personer ur varje grupp. Värde av denna undersökning låg i att man kunde med ledning av den göra jämförelser mellan de olika grupperna.

Den undersökning som vi nu har i tankarna bör vara mera omfattande och dessutom kunna ge svar på frågor som har med den institutionella "inramningen" för olika yrken att göra. Avsikten skulle alltså vara att få svar på vilken verklighetsgrund som resonemangen om institutionell diskriminering faktiskt har.

6.4 Andra angelägna områden för forskning

Belys hela politiken!

I vårt arbete har vi funnit ytterligare några områden där det är angeläget med ett bättre kunskapsunderlag. Inom de områden som vi tar upp här bör det enligt vår bedömning finnas erforderlig forskarkompetens.

Den svenska invandrar- och flyktingpolitiken är ibland föremål för utvärdering, både i sin helhet och delar därav. Vi har för vår del inte haft möjlighet att göra någon sådan utvärdering. En sådan skulle heller knappast falla inom ramen för vårt uppdrag. Detta är dock ett viktigt område för forskning.

Vi vill i detta sammanhang särskilt peka på ett par områden som lämpar sig väl för sådan forskning. Denna skulle i så fall beröra discipliner som bara undantagsvis intresserat sig för området etniska relationer, nämligen inom juridisk fakultet.

Vad det skulle handla om att närmare studera är den svenska *lagstiftningen mot etnisk diskriminering*. Den är huvudsakligen traktatsstyrd, dvs dess upprinnelse är den FN-konvention som behandlas på annat ställe i den här rapporten och som ju är ett av de viktiga internationella instrumenten till skydd för mänskliga rättigheter.

Studiet skulle inriktas på hur denna lagstiftning utvecklats och hur den tillämpas. Som framgår av vår diskussion i denna rapport och i del 2 av vår slutrapport rörande lagstiftningsfrågor kan det ibland bli fråga om lag- och andra principiella konflikter. Det vore av stort värde att få alla de viktiga frågorna i sammanhanget belysta genom forskning. Sådan forskning skulle även inriktas mot en kritisk utvärdering av de svenska statsmakternas agerande i frågan.

Vidare har vi haft anledning att diskutera frågan om *kriminalitet med anknytning till invandrare och dess påverkan på de etniska relationerna*. Det har framför allt skett i samband med en forskningsansökan från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), som kom-

missionen dock inte kunde ställa sig bakom. Sedermera har på vårt initiativ ett samarbete inletts mellan BRÅ, DEIFO och DO i syfte att utarbeta ett projekt härom. Det som synes lämpligast att inleda en undersökning med är att utröna i vilken utsträckning utrikes födda, i Sverige bosatta personer begår respektive utsätts för brott. Det skulle också vara värdefullt med en analys av brottslighet med anknytning till andra generationens invandrare och dess orsaker. Vi anser att särskilda medel bör ställas till BRÅs förfogande för genomförande av denna undersökning.

6.5 Sektorsforskningsorganets resurser

Jämnare tillgång på medel

Sektorsorganet på området, delegationen för invandrarforskning (DEIFO), är en myndighet inom regeringskansliet. DEIFO är i fråga om forskningsanslag beredande organ för regeringen.

De anslag för forskning som regeringen fördelar på DEIFOs förslag är blygsamma, en milj kr per år. Som en jämförelse kan nämnas att det stöd till forsknings- och dokumentationsprojekt som givits på förslag av kommissionen uppgår till ca 1,5 milj kr.

Enligt vår mening är det naturligt att knyta ett ansvar för den tillämpningsinriktade forskning som behövs som grund för framtida insatser till DEIFO. En lämplig uppgift för DEIFO bör enligt vår mening vara att svara för vidareutvecklingen av de idéer till forskningsprojekt som vi har redovisat i det föregående. Detta kan bl a innebära att föranstalta om förstudier, engagera forskare mm. Våra egna erfarenheter av sådant initiativtagande är positiva.

Det är av stor betydelse för forskningens kvalitet att tillgången på medel inom ett område är någorlunda jämn över tiden och att också sektorsorgan kan arbeta med långsiktig inriktning. Under senare år har nivån på de samlade satsningarna inom invandrarforskningen varit beroende av tillfälligt verkande utredningar och liknande. Under den tid som diskrimineringsutredningen arbetade stod pengar till förfogande för forskningsändamål. Även invandrarutredningen finansierade en del forskning. Denna ryckighet i medelstildelningen är otillfredsställande, och den kan även få

negativa konsekvenser för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden.

Av de skäl som vi har redovisat här föreslår vi att en ordentlig uppräknings sker av de medel som står till förfogande för DEIFO.

6.6 Långsiktig kunskapsuppbyggnad

Stöd forskningscentra!

Vi har i våra resonemang om forskning flera gånger understrukt betydelsen av den långsiktiga kunskaps- och kompetensuppbyggnaden. Detta förutsätter att invandrarforskningen har en tillräckligt fast bas och tillräckliga resurser inom universitet och högskolor.

Vid flera av dessa bedrivs forskning om etniska relationer. Resurserna har byggts upp efter hand och främst baserats på intresse och engagemang från enskilda forskare. Vid universiteten i Stockholm och Uppsala finns centrumbildningar som växt fram ur olika initiativ. Vid universiteten i Lund och Göteborg är en liknande utveckling på väg.

Genom riksdagens forskningspolitiska beslut 1987 gavs Centrum för invandringsforskning vid universitetet i Stockholm en fastare ställning. Dessutom knöts en professur i invandringsforskning till centret.

Det är viktigt att basresurser av det här slaget byggs ut ytterligare vid universiteten. Vi förordar därför att regeringen i samband med nästa forskningspolitiska proposition våren 1990 föreslår riksdagen kraftiga förstärkningar av universitetens basresurser för invandrarforskning.

6.7 Information om forskningens resultat

Sprid resultaten!

En av de huvuduppgifter som statsmakterna har definierat för universitetens och högskolornas verksamhet är att *informera* om de resultat som uppnås inom forskningen.

Forskningsinformation är inte minst viktig på det område som vi har arbetat på. Som redan nämnts har vi stött ett par projekt som haft denna inriktning. Men inför framtiden är det långt ifrån nog att enstaka projekt blir genomförda. Det måste till en kontinuerlig återföring av kunskap till avnämare av olika slag. Detta kan ske på olika sätt.

Den bästa effekten når man sannolikt genom att ställa krav på forskarna att i samband med den vetenskapliga avrapporteringen från ett projekt göra en sammanfattning i sådan form att den kan spridas i vidare kretsar. För detta krävs att man ställer särskilda medel till förfogande i varje projekt och föreskriver att en sådan rapportering skall ske.

Ett annat sätt är att DEIFO i samarbete med SIV gör lämpliga urval bland de projekt som regelbundet avrapporteras och låter framställa populärvetenskapliga sammanfattningar.

Dessa varianter låter sig naturligtvis kombineras. Det viktiga att framhålla i det här sammanhanget är att spridningen i vida kretsar av invandrarforskningens resultat inte får försummas.

Tiga är silver, tala är guld

Tystnad kan tolkas som instämmande. Därför måste främlingsfientligheten och rasismen alltid bemötas. Alla i vårt samhälle bär ett ansvar för att inte tystna.

7.1 Allmänt

Långsiktig opinionsbildning

Som vi har redovisat tidigare tyder de opinionsundersökningar som har gjorts på att den övervägande delen av svenska folket har en tolerant inställning till invandrare och flyktingar. Samtidigt förefaller det som denna tolerans i många fall mera är uttryck för likgiltighet än grundad på verklig övertygelse.

Man kan i varje fall inte ta för givet att det toleranta opinionsläget består utan vidare. Diskussionen och opinionsbildningen om invandrar- och flyktingpolitiken måste därför ständigt hållas levande.

Fördomar och främlingsfientliga attityder låter sig inte informeras bort genom några informationskampanjer eller andra kortsiktiga "jippon". Att påverka sådana attityder är en svår process där flera faktorer samverkar. Information och opinionsbildning måste därför ses i ett långsiktigt perspektiv och förankras brett i hela samhället.

En långsiktig opinionsbildning blir mest effektiv om den bedrivs av många trovärdiga budbärare. Särskilt människor som i kraft av erfarenheter, perspektiv och ställning i samhället utgör

förebilder för andra och genom sin verksamhet når breda grupper i samhället.

Alla måste ta sin del av ansvaret för arbetet med att informera och påverka den allmänna opinionen – massmedia, folkrörelser och andra organisationer, statliga och kommunala myndigheter.

7.2 Massmedia

Följ de etiska reglerna!

SYN PUNK T E R

Det är angeläget att de etiska regler som gäller för press, radio och TV upprätthålls.

Det finns behov av ökad fortbildning om invandrarfrågor för journalister.

Press, radio och TV präglar många människors bild av verkligheten, särskilt när det gäller företeelser som man saknar direkt kontakt med eller egen förstahandskunskap om. Massmedia spelar därmed en stor roll i opinionsbildningen och samhällsdebatten.

Publiciteten kring invandrare och flyktingar har dels bestått av en medkännande rapportering om enskilda flyktingöden. Det har varit en journalistik ”på den utsattes villkor”, kritik eller rent av kampanjer mot avvisningsbeslut. Dels har uppmärksamheten ägnats talesmän som velat frammana bilden av flyktinginvandringen som ”en lavin”, bestående av ”lycksökare” som kommit till Sverige med hjälp av ”människosmugglare”. Massmedia har, med hänvisning till hur attityderna ser ut i Sverige, framförallt speglat de opinioner som är mycket positiva respektive negativa till etniska minoriteter. Att den stora majoriteten svenskar är relativt positiv i sin attityd framkommer inte i rapporteringen.

Ibland kan det begränsade utrymmet för en artikel eller ett inslag i radio/TV leda till en alltför fragmentarisk rapportering om ett komplicerat skeende.

I vissa fall är de skeenden eller sammanhang som skall skildras dessutom så komplicerade att det kan vara svårt att ge en begriplig

bild. Exempel på detta kan vara när etniska konflikter är sammanvävda med politiska eller religiösa motsättningar. I Mellanöstern finns flera sådana konflikter: israeler-palestinier, kristna-muslimer och mellan olika muslimska grupper inbördes i Libanon. Exempel finns också på andra håll: hinduer-sikher i Indien, tamiler-singaleser i Sri Lanka. Att beskriva vad som menas med "ett folk" kan också vara svårt i vissa fall, som exempelvis i fråga om kurder.

Medvetenheten finns

De etiska regler som gäller för massmedierna antogs för första gången 1923 av Publicistklubben. De nu gällande etiska reglerna antogs år 1974 och reviderades år 1978. Bakom dessa står pressens huvudorganisationer (Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen) samt företagen i Sveriges Radio-koncernen.

Flera av dessa etiska regler har stor betydelse för att motverka rasism och främlingsfientlighet:

"Framhäv inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt berörda personers ras, börd, nationalitet eller kön, om detta är ovidkommande eller kan uppfattas som misskrediterande. Samma princip gäller om yrkesbeteckning, politisk tillhörighet eller religiös åskådning."

"Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad. Återge inte ovidkommande uppgifter om personer, som har nämnts i samband med brott."

"Avstå från namnpublicering, som kan skada, om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges. Detta gäller bl a till offentliga myndigheter anmälda, för brott misstänkta eller dömda personer."

"Om inte namn anges undvik att publicera bild eller lämna uppgift om t ex yrke, titel, ålder, nationalitet, kön, som gör det möjligt att identifiera vederbörande."

Också i Svenska Journalistförbundets handlingsprogram, som antogs år 1986, lyfts de etiska frågorna fram. Där sägs bl a:

"I begreppet journalistisk frihet under ansvar ingår också att bekämpa fördomar av alla slag. Därför är det viktigt att journalister i sin yrkesutövning motarbetar fördomar och inte diskriminerar eller exploaterar människor."

Följs etiken?

Under de senaste åren har några händelser med anknytning till invandrar- och flyktingpolitiken uppmärksamats. Pressens och etermedias sätt att skildra dessa har blivit omdiskuterade.

Ett exempel är det sätt på vilket den kurdiska folkgruppen i Sverige blev utpekad i massmedia när det stod klart att ett antal kurder var föremål för intresse i spaningarna efter Olof Palmes

mördare. Denna publicitet medförde stora problem för den kurdiska gruppen som helhet, och kan eventuellt även på ett bestående sätt ha bidragit till negativa attityder mot folkgruppen.

I maj 1987 inträffade i Mellerud i Dalsland slagsmål mellan svenska ungdomar och några flyktingar. I radio, TV och rikstäckande tidningar gavs detta stort utrymme, och rubriker och texter talade om "rasism", "upplopp", "rasbråk" etc. När bråket ebbade ut lämnade de tillresta journalisterna Mellerud. Någon uppföljning av händelserna eller analys av orsakerna gjordes inte. Resultatet blev att allmänheten gavs en förenklad bild utan distans och proportioner.

Den mest omfattande publiciteten har föranletts av folkomröstningen i Sjöbo kommun med för- och efterspel. (Beträffande händelseförloppet, se avsnitt 3.4.)

I den omfattande rapporteringen kring denna händelse förekom ambitiösa försök att beskriva bakgrund och göra analyser. Det var dock vanligare med ytlig sensationsjournalistik inriktad enbart på det dramatiska. Det förekom också en del överdrifter vars effekter sannolikt är till skada. Vi tänker exempelvis på den mycket onyanserade användningen av ordet "rasism" och på den ibland nästan föraktfulla beskrivningen av den skånska landsbygden och dess folk. Personjournalistiken var ibland ytterst nedlåtande, särskilt i fråga om "huvudpersonen" Sven-Olle Olsson.

Är journalistiken objektiv?

Den objektive rapportören är ett etiskt ideal för journalisterna. Men journalisten och journalistens arbete omfattas och styrs i varierande grad av värderingar. Såväl branschens etiska regler ("Beakta journalistavtalets bestämmelse om att medarbetaren icke får åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.") som Journalistförbundets handlingsprogram ("Journalistiken ska i första hand tjäna de röstsvaga, inte makthavarna.") synes vara skrivna med samma utgångspunkt som vår. Att journalister omfattas av och tar ställning för de demokratiska värdena är enligt vår mening en styrka för samhället.

Varje artikel i en tidning och varje inslag i radio/TV är resultatet av en urvalsprocess i flera led. Redaktionsledningen har fattat beslut om vad som skall bevakas och vem som skall utföra uppdraget. Den enskilda journalisten har beslutat vad i ett händelseförlopp som skall beskrivas och hur det skall beskrivas. Slutligen har redigeraren bestämt om placering, utrymme, eventuella bilder samt rubriksättning.

Det är bl a i denna urvals- eller beslutsprocess som den journalistiska yrkesetiken prövas. Det händer att denna prövning visar att man inte levt upp till de etiska kraven. Här följer ett exempel: En tidning rapporterar att 65 procent av en folkgrupp dömts för tillgreppsbrott. Det förtigs dock att det rör sig om 65 procent av den del av denna folkgrupp som registrerats hos socialförvaltningen, dvs man förbigår dem som inte har sociala svårigheter. Man redovisar inte att det rör sig om en nyanländ grupp med svår bakgrund. Inte heller nämns att gruppen ifråga är underrepresenterad i statistiken över våldsbrott. Vad som skett är att fakta valts ut på ett sådant sätt att den bild av verkligheten som ges är falsk.

Den fria debatten är nödvändig

Den fria debatten är en förutsättning för att invandrar- och flyktingpolitiken skall vara förankrad i det allmänna medvetandet. Politiken måste kunna diskuteras fritt och utan att vissa frågor är tabu. Också kritiska och oroliga frågor om t ex flyktingpolitiken måste få ställas och besvaras utan att frågeställaren utpekas som rasist. Samtidigt är det önskvärt att debatten förs med den varsamhet som bör iaktas med hänsyn till utsatta grupper.

Pressen arbetar under kommersiella villkor. Att få prenumeranter, lösnummerköpare och annonsörer är ett överlevnadsvillkor. Detta leder till att också kommersiella aspekter läggs i nyhetsvärderingen. Att beskriva det dramatiska är i de flesta fall lättare och mera säljande än att spegla det vardagliga.

Om en tidning av kommersiella skäl alltför lätt låter sig fångas i förhärskande "trender" hotas förr eller senare dess rykte som självständig och pålitlig.

Behov av fortbildning

Invandrar- och flyktingpolitiken kommer att förbli en viktig fråga i de västerländska samhällena. Den är komplex, vilket kräver mycket av dem som rapporterar om den. Därför borde den prioriteras i bl a fortbildningen av journalister.

Vid institutet för fortbildning av journalister (FOJO) i Kalmar ges kurser med denna inriktning. Dessutom anordnar SIV journalistseminarier, också för minoritetsspråksjournalister. Dessa insatser når emellertid alltför få. För att bredda utbildningsinsatserna bör därför även andra former prövas, inte minst på de enskilda redaktionerna. Ämnesområdet lämpar sig enligt vår mening väl för studiecirkelar. En annan väg kan vara en fördjupad debatt i Journalistförbundets tidning "Journalisten".

Naturliga bundsförvanter

FÖRSLAG

Det långsiktiga stödet till folkrörelser och andra organisationer bör ökas för folkbildningsinsatser, projekt, metodutveckling, utbildning samt informations- och opinionsbildning. (Se även kapitel 8.)

De svenska idéburna organisationerna är en väsentlig del av vår demokrati och vårt samhällsliv. De värderingar de omfattar gör dem till naturliga bundsförvanter i ett arbete för solidaritet, tolerans och medmänsklighet. För många organisationer är det självklart att motverka fördomar och intolerans. Detta arbete blir effektivt genom förankringen i vardagen. Vi har ägnat en stor del av arbetet med att finna långsiktigt fungerande former för opinionsbildning åt överläggningar med folkrörelser och intresseorganisationer. Vi har haft kontakt med politiska och fackliga organisationer, Svenska kyrkan och de frikyrkliga samfundet, idrottsrörelsen, ungdomsorganisationer, invandrarorganisationer, studieförbunden och en lång rad andra intresseorganisationer.

Många av de synpunkter och förslag som framförts av organisationerna finns invända och redovisade under olika sakavsnitt i denna rapport. Här koncentrerar vi oss därför på organisationernas arbete med etniska relationer och de problem och möjligheter som är förknippade med det.

7.3.1 Svårigheter i arbetet

Kulturkollisioner

Många invandrare tycker att det är svårt att få naturliga kontakter med och bli accepterade av svenskar även om de bott i Sverige i många år. Man arbetar eller studerar och går sedan hem till sitt, umgås med familjen och den egna gruppen men kommer sällan

samman med svenskar på fritiden. Samtidigt har många svenska organisationsföreträdare berättat om motsvarande upplevelser.

Visserligen bjuder ofta invandrar- och svenska organisationer in varandra till olika arrangemang, t ex årsmöten eller kulturaftnar, men ofta tycks dessa träffar få en lite ytlig och exotisk prägel. Mer sällan leder de till ett egentligt samarbete eller till naturligt socialt umgänge. Eftersom man inte utgått ifrån verkliga gemensamma intressen och behov känns samvaron konstruerad och stel.

I viss mån hänger förmodligen problemet samman med att båda parter betraktar varandra som "annorlunda", några man måste tala med eller bemöta på ett speciellt sätt. I stället för att bryta ned de kulturella murarna konserveras bådas uppfattningar om varandra.

Invandrades och svenskars syn på organisationsliv och sätt att bedriva verksamhet skiljer sig ibland därför att man har så olika erfarenheter. Det kan leda till missförstånd och samarbetssvårigheter.

Tillsammans med

Många organisationer känner, samtidigt med en stark önskan till närmande, en stor osäkerhet om hur man ska gå tillväga. Svårigheterna kan både bestå i att den verksamhet som bedrivs är alltför anpassad till den egna gruppen och i motstånd och fördomar inom medlemskåren. Man saknar en långsiktig strategi för hur verksamheten kan öppnas för andra etniska grupper och anpassas till förändringar i befolkningsstrukturen. Andra organisationer tycks helt enkelt strunta i hur relationerna mellan svenskar och invandrare fungerar eller mena att det är en fråga för statsmakterna att sköta.

Bristen på erfarenhet och metoder leder ofta till att den verksamhet som bedrivs inom ramen för etniska relationer får fel inriktning. Det blir en verksamhet *för* i stället för *tillsammans med*. När frågan kommer upp på dagordningen drar man, i brist på bättre idéer, igång en kampanj som i många fall blir både kortlivad och verkningslös.

Sjävklart kan dock kampanjer ha ett berättigande om de utgör en start på ett mer långsiktigt arbete. De kan då fungera som "väckarklocka" och inspirationskälla.

Det är därför väsentligt att både invandrar- och svenska organisationer är beredda att öppna sin verksamhet mer och inte isolerar sig i sina traditionella grupper. Allra viktigast är att man försöker skapa en medvetenhet hos de egna medlemmarna om att arbetet med etniska relationer inte ska ligga som "gräddes på moset" utan

att det är en naturlig och nödvändig utveckling i takt med att samhället förändrats från relativt homogent till mångkulturellt.

Företrädare för politik, organisationer och ideella krafter spelar en viktig roll i opinionsbildningen mot rasism och främlingsfientlighet. Företrädare för de fem riksdagspartierna vid manifestation mot rasism 1987. Foto: Bengt Eurenus/Svenskt Pressfoto.

7.3.2 Många möjligheter

Skapa mötesplatser!

Organisationernas verksamhet kan inte ses isolerat från samhället i övrigt. De är beroende av de praktiska hinder och möjligheter som faktiskt är för handen men kan, om deras potentiella kraft används på rätt sätt, utgöra ankaret i en folklig mobilisering för gemenskap och tolerans över etniska gränser mot rasism och främlingsfientlighet.

Förutsättningarna för att detta ska ske, och inte reduceras till ett uppflammande men hastigt slocknande intresse, är dock flera. Dels måste regering och riksdag ta fasta på den vilja som finns hos organisationerna och följa upp de förväntningar kommissionen väckt genom sin existens genom att ställa tillräckliga resurser till

förfogande för projekt, metodutveckling, utbildning, information och opinionsbildning. Dels måste organisationerna själva vara beredda att ta ett större ansvar i framtiden, både när det gäller prioritering av verksamhet och finansiellt.

Kontakterna organisationerna emellan och den verksamhet de bedriver präglas dock definitivt inte bara av svårigheter. Tvärtom finns också många goda exempel där svenskar och invandrare tillsammans byggt upp givande och utvecklande verksamhet. De organisationer som lyckats bäst är de som har många invandrar-medlemmar och där man arbetar tillsammans för en gemensam sak. Exempel på detta är fackföreningsrörelsen, olika religiösa samfund och organisationer, politiska organisationer och idrottsrörelsen.

Dessutom vet vi att många organisationer, delvis på grund av den främlingsfientliga propaganda som spridits öppet på senare år, insett att de inte varit tillräckligt aktiva hittills men är beredda att nu se över sina verksamhetsformer. Det verkar som om många först i samband med folkomröstningen i Sjöbo blivit medvetna om att främlingsfientlighet och etniska konflikter inte bara är ett hot mot invandrare och flyktingar utan påverkar allas vardag och framtid.

De aktiviteter som planeras, och i vissa fall redan är i full gång, rör sig om allt från utbildning av medlemskåren för att bearbeta attityder och öka medvetenheten till "mötesplatser" för t ex invandrar- och svenska ungdomar.

Många organisationer har gått samman i "Vänskapsveckan", som nu förändrar karaktär från återkommande kampanjveckor till ett mer kontinuerligt och långsiktigt arbete med insamlande och spridning av information, gemensamma manifestationer och uppbyggande av lokala nätverk.

Vi har också haft kontakt med flera av de sk icke-traditionella organisationer som arbetar bland ungdomar, många gånger med konflikter och problem som ligger i linje med våra frågor. Det gäller bl a Fryshuset i Stockholm och "Non fighting generation"-rörelsen. Deras verksamhet är viktig och ofta okonventionell och når ungdomar som de traditionella organisationerna kanske aldrig kommer i kontakt med.

7.3.3 Folkbildningsorganisationerna

Cirklar i samverkan

Folkbildningsrörelsen har stora möjligheter att bearbeta opinionen kring invandrar- och flyktingfrågor dels genom sin geografiska spridning, dels genom sin representativitet. En mycket stor del av förenings- och organisations-Sverige finns företrätt i de elva studieförbunden. Detta kontaktnät erbjuder en ovärderlig tillgång i arbetet för en upplyst opinion och som mötesplats för människor från skilda kulturer.

I våra samråd med folkbildningsorganisationerna har de deklarerat sin beredvillighet och önskan att intensifiera arbetet med etniska relationer och att göra detta i större samverkan än tidigare. Det visade sig att många av de problem man upplevt med denna verksamhet var gemensamma och att därför lösningarna också bör sökas gemensamt.

Den satsning man vill göra, och som ska löpa över flera år, innehåller bl a:

- en central gemensam upptaktskonferens,
- försöksverksamhet med cirklar där svenskar och invandrare möts,
- cirkelledarutbildning och
- inventering av material inom detta område.

Verksamheten ska bl a fokusera på frågor kring demokrati och delaktighet och syfta till tvärkulturell gemenskap.

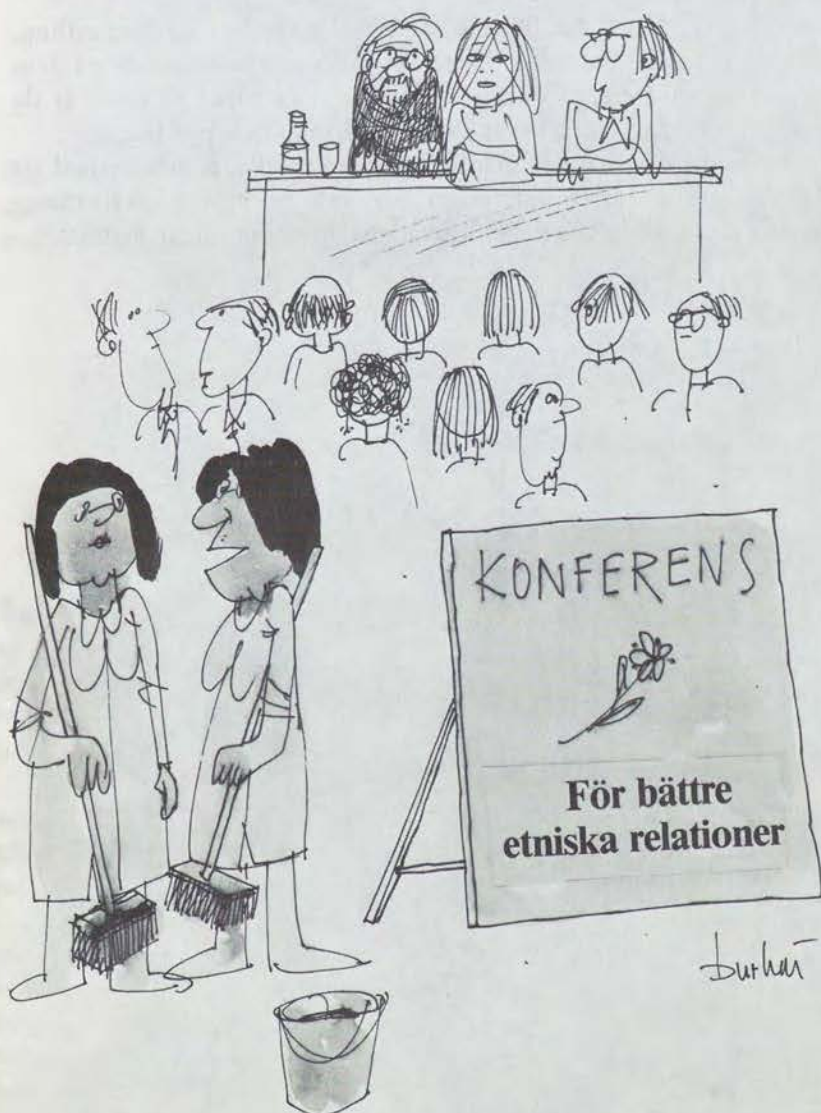
7.4 Kommunernas informationsansvar

Information får effekt

SYN PUNK T E R

Kommunerna bör se till att allmänheten är väl förberedd inför mottagandet av nya flyktinggrupper. De bör även svara för att allmänheten får korrekt information om de regelsystem som berör invandrare och flyktingar.

Erfarenheterna av den kommunala flyktingmottagningen visar bl a att den har fungerat bäst i de fall den lokala opinionen varit väl förberedd på de nya flyktinggruppernas ankomst. Att ge sådan aktiv information är en angelägen uppgift som det är naturligt att kommunerna svarar för.

– Det verkar som om konferensen handlar om oss. En av deltagarna sa "hej" till mig ...
Teckning: Burhan Misirli

Även i andra avseenden är en väl fungerande lokal information av stor betydelse. En inte ovanlig grund för fördomar är missuppfattningar om olika regelsystem. Sådana missuppfattningar kan om de sprids ge upphov till främlingsfientliga stämningar. Därför är det viktigt att allmänheten är korrekt informerad om hur sådana regler ser ut.

Vi har i avsnitt 4.3 behandlat reglerna för bostadsförmedling, som är ett av de områden där felaktiga föreställningar och på dem grundade fördomar är vanliga. Ett annat exempel på detta är de sociala förmåner som utgår till asylsökande och flyktingar.

Kommunerna har i allmänhet gjort ett medvetet arbete med att föra ut information om detta via skolor, föreningsliv, lokala massmedia etc. Det är angeläget att sådana ansträngningar fortsätter.

Öka stödet till de goda krafterna!

Kommissionen vill förordna ett kraftigt ökat stöd till organisationer som bekämpar rasism och främlingsfientlighet. Stora och viktiga värden är förtjänta av ett starkt försvar.

8.1 Kommissionens arbete

Injektioner mot rasism

Som vi redovisat inledningsvis har riksdagen anvisat ett engångsanslag om 12 miljoner kronor för speciella insatser mot rasism och främlingsfientlighet. Medlen har stått till regeringens disposition under år 1988, och de har fördelats efter förslag från kommissionen.

Vår ambition har varit att medlen i första hand skulle tas i anspråk för verksamhet som vi själva tagit initiativ till. Detta gäller, som vi redovisat i kapitel 5 och 6, i hög grad aktiviteterna inom utbildnings- och forskningsområdena.

En relativt stor del har dock använts för bidrag till projekt m m som initierats på andra håll. Sedan kommissionen tillsatts och de ovannämnda medlen blivit kända tog nämligen ett stort antal organisationer, kommuner och enskilda kontakt med sekretariatet med förfrågningar om möjligheten att få ekonomiskt stöd. Att hantera bidragsansökningar har därför varit en väsentlig uppgift för främst sekretariatet. Sammanlagt 360 sådana ansökningar har behandlats, varav 188 har föranlett framställningar till regeringen.

Kommissionen har i sina ställningstaganden till bidragsansökningarna väglett av ett antal principer.

En förutsättning för stöd har varit att den aktivitet ansökan avsett stämt överens med den allmänna inriktningen av kommissionens verksamhet. Vi har främst strävat efter att uppmuntra nya initiativ.

Riktad information

Vi har också fäst stor vikt vid kriterierna långsiktighet och samverkan. Detta innebär att vi har prioriterat dels verksamhet som förväntas fortsätta eller få effekter även efter det att vi avslutat vårt arbete, dels verksamhet där flera olika parter samverkat. Det gäller både i de fall kommissionen samarbetat med organisationer, myndigheter, kommuner etc och de fall där man lokalt velat pröva nya samarbetsformer.

En del av stödet har avsett spridning av informationsmaterial riktat till olika målgrupper. Vi har dock varit återhållsamma med masskommunicerade budskap, då sådana visat sig ha mycket begränsad effekt. Däremot har vi i några fall stött riktade insatser till små men betydelsefulla grupper.

Vi har fäst ett relativt stort avseende vid den sökandes behov. Främst har vi velat stödja verksamhet som inte kan finansieras på annat sätt. Vi har ansett att organisationer och andra med betydande egna resurser bör ha möjlighet att bära merparten av kostnaden för en verksamhet själva.

Vi har vidare varit återhållsamma med bidrag till kommuner och myndigheter. Vår grundinställning har varit att dessa skall finansiera sin egen verksamhet. Vi har dock gjort undantag i ett antal fall, främst för försöksverksamheter som inte omedelbart kunnat inrymmas i ordinarie budget.

Vi har inte tillstyrkt bidrag för projektanställningar i organisationer, och heller inte för ordinarie verksamhet, dvs sådana aktiviteter som normalt ligger i en organisations, kommuns etc reguljära uppgifter.

De projekt som har erhållit stöd spänner över ett brett fält. Det största antalet avser olika slag av aktiviteter inom folkrörelser och andra organisationer, däribland flera av de "nya" ungdomsrörelserna men också antirasism-organisationer. I ett antal fall har produktionsstöd lämnats för böcker, filmer, teaterföreställningar och utställningar.

De belopp som utgått har rört sig från drygt en miljon kr (för antologin "Bekänna färg") till ett par tusen kr.

En förteckning över de projekt som erhållit stöd återfinns i bilaga 3.

Bekänna färg

Kommissionens största enskilda satsning är antologin "Bekänna färg". Boken har producerats i samarbete med Utbildningsradion och statens invandrarverk och tryckts i 500 000 exemplar.

Tanken med boken var att vi skulle göra ett informativt och lättillgängligt material som kunde användas i många olika sammanhang. I boken blandas faktaartiklar med berättelser och noveller skrivna av kända svenska och invandrade författare och myndighetspersoner. Varje kapitel innehåller frågor som kan utgöra underlag för en diskussion, t ex i en skolklass eller studiecirkel.

Boken, som kan beställas från invandrarverket, blev snabbt mycket efterfrågad. I januari 1989, endast fyra månader efter utgivningsdagen, var boken distribuerad i över 250 000 exemplar.

Enligt invandrarverket har "Bekänna färg" nått ut mycket brett och beställts av många utanför deras vanliga kundkrets. Bland dessa "nya" kunder finns t ex bostadsrättsföreningar och pensionsföreningar.

Resurser nästa budgetår

I årets budgetproposition föreslår regeringen att anslaget till invandrarverket för åtgärder för invandrare räknas upp med två miljoner kronor. I motiveringen för förslaget anför regeringen bl a att projekt som påbörjats med stöd från kommissionen skall kunna följas upp och att det då bör finnas vissa möjligheter att ge stöd för värdefulla projekt med utgångspunkt i den mångkulturella skolan.

8.2 Stöd i framtiden

Stora behov

FÖRSLAG

Resurserna bör kraftigt förstärkas till informations- och opinionsbildning kring invandrar- och flyktingfrågor och arbete med etniska relationer.

Huvudsyftet med kommissionen har varit att stimulera det folkliga engagemanget i arbetet för bra etniska relationer och att föreslå åtgärder som kan bidra till detta.

Det har varit en stor tillgång i vårt arbete att riksdagen ställde 12 milj. kronor till förfogande för insatser under året.

Mot bakgrund av de resurser som satsats under tidigare år måste summan betraktas som anmärkningsvärt stor. Vi tolkar det som att man ansett att situationen de senaste åren utvecklats i en riktning som påkallar större uppmärksamhet kring relationerna mellan den svenska majoriteten och de etniska minoriteterna.

Det kan tyckas förvånande att arbetet med etniska relationer prioriterats så lågt vid resurstilldelningen tidigare år.

Viljan finns

Vi anser att det ligger i hela samhällets intresse att invandrar- och flyktingpolitiken är väl förankrad hos allmänheten. Vid våra omfattande kontakter med folkrörelser och andra organisationer har vi också fått bekräftat att detta är vid handen åtminstone i ett avseende. Det finns en utbredd generositet i teorin gentemot minoriteter och en stor vilja att omsätta denna i praktisk handling. Men okunnigheten är samtidigt stor på många håll både om etniska frågor i sig, om opinionsläget och om hur man kan och bör arbeta för att utveckla naturliga kontakter med invandrare och deras organisationer. Det är nästan bara de organisationer som har en hög andel invandarmedlemmar som på allvar uppmärksammat frågan och har någon egentlig erfarenhet av praktisk verksamhet. Det föreligger m.a.o. ett mycket stort behov av utbildning och metodutveckling. Invandrarverket har visserligen försökt under många år att väcka intresset hos organisationerna, men de tilldelade resurserna har varit alltför små för att räcka till ett verkligt brett genomslag.

Det tycks oss också som om statsmakterna inte haft någon genomtänkt strategi för hur anslagen skulle användas. Därför har många insatser mer karaktäriserats av att bekämpa problem än att förebygga dem.

Ett annat problem är att anslagen pga sin otillräcklighet fått omgärdas av hårda avgränsningar. Det har försvårat anpassningen till de verkliga behoven och till de samhällsförändringar som skett.

Långsiktighet

FÖRSLAG

Vidare föreslår vi att det utformas ett nytt system för fördelning av dessa anslag, samt att fördelningen görs av invandrarverket i samråd med folkrörelserna.

Anslagen till information och opinionsbildning kring invandrar- och flyktingfrågor och till arbete med etniska relationer bör fördelas enligt en ny modell. Invandrarverket bör tilldelas ett ramanslag som sedan fördelas i samråd med folkrörelserna (t ex genom att ett folkrörelseråd knyts till SIV). Fördelning av anslag bör ske efter ansökningsförfarande.

Ramanslaget skall fylla två syften; att förankra invandrar- och flyktingpolitiken och att utveckla arbete med etniska relationer.

Inom ramanslaget bör en rad ändamål kunna tillgodoses:

- Samverkan och utveckling av arbete kring etniska relationer.

Här avser vi i första hand projektanslag till folkrörelser och andra organisationer men också att anslag skall kunna ges till samverkansprojekt mellan t ex olika myndigheter för utveckling av ”nya” frågor och arbetsformer. Anslag bör också i vissa fall kunna ges till film, teater etc.

- Utveckling av invandrargruppens organisationsliv.

Avser projektbidrag främst till nya invandrargrupper.

- Förankring av invandrar- och flyktingpolitiken

Här avses bl a uppföljning av flyktingmottagningen. Bidrag bör kunna sökas av organisationer och kommuner. Detta anslag skall ej förväxlas med det bidrag kommunerna kan söka i samband med flyktingmottagning.

Vi vill påpeka att det är viktigt att anslagsfördelarna har stor frihet att anpassa sig efter de skiftande behoven. Det bör inte heller göras några fasta avgränsningar mellan olika ändamål eftersom invandrar- och flyktingfrågor och etniska relationer hela tiden hänger samman.

Vi menar att ett ramanslag enligt denna modell bättre skulle uppfylla kraven på samordning, kontinuitet och flexibilitet.

Samordningen innebär att anslagen till olika sorters insatser bör samlas under ”ett tak”. Därmed underlättas den långsiktiga planeringen och man får en bättre överblick över var behoven finns och hur de förändras.

I SVERIGE LÅNGTAR JAG
EFTER HEMLANDET.
I HEMLANDET LÅNGTAR
JAG EFTER SVERIGE.

Teckning: Burhan Misirli

Kontinuitet behövs om man skall kunna bedriva ett verkningsfullt arbete på lång sikt. Det innebär också att man skall kunna följa upp och utvärdera verksamhet på ett naturligare sätt än idag.

Flexibilitet är nödvändigt när man skall arbeta med etniska relationer. De strikta reglerna idag måste ersättas med en större öppenhet och anpassningsförmåga. Det skall vara behoven som avgör i varje enskilt fall och projekt och önskemål måste bedömas efter sina egna förutsättningar. Vi anser alltså att det skall råda stor frihet i var tyngdpunkten skall läggas år från år inom ramen.

8.2.2 Grundstöd för arbete mot rasism

Nytt stöd

FÖRSLAG

Ett grundstöd bör införas för organisationer som har till huvudsakligt ändamål att arbeta mot rasism och främlingsfientlighet.

Grundstöd utgår i dag till en mängd olika organisationer som bl a kan ha verksamhet mot rasism och främlingsfientlighet på sitt program. Det saknas däremot möjlighet att ge grundstöd till organisationer vars huvudsakliga ändamål är just detta.

De projektbidrag som SIV förfogar över i dag är inte tillräckliga för att täcka lokalhyror, telefon och grundadministration och är heller inte avsedda för reguljär verksamhet. För vissa organisationer, t ex Riksförbundet Stoppa Rasismen, innebär detta stora problem att klara grundservicen till medlemmarna och att ha en bas att bedriva verksamheten ifrån.

Vi föreslår därför att ett grundstöd införs även för denna typ av organisationer.

8.2.3 Anslag till folkbildningsorganisationer

Extra satsning

FÖRSLAG

Folkbildningsorganisationerna bör tilldelas extra anslag för att under tre år utveckla verksamheten kring etniska relationer.

Det föreslagna anslaget skall användas till den gemensamma satsning som finns beskriven under avsnitt 7.3.3.

Vi menar att det är värdefullt att folkbildningsrörelsen ges möjlighet att samverka kring innehåll, metodutveckling och material i denna fråga.

Efter den gemensamma satsningen bör en utvärdering ske där frågan om eventuella nya åtgärder, både vad gäller bidrag och regler för hur verksamheten bedrivs, vägs in.

9 LAGSTIFTNING
OCH RÄTTSTILLÄMPNING

Rätten att slippa bli förföljd

Organiserad rasism skall inte accepteras. Rättssamhället skall skydda individen från förföljelser och trakasserier. Rasismens organisatörer skall bemötas entydigt av opinion och lag.

— Vaddå hets mot folkgrupp? Vi har inte sagt "jävla turk". Vi har bara demolerat hans jävla kebab-kiosk.

Teckning: Burhan Misirli

Lag mot attityder?

FÖRSLAG

Sverige bör förbjuda sammanslutningar, som ägnar sig åt att förfölja personer eller grupper av personer av viss ras, med viss hudfärg eller visst etniskt ursprung.

Deltagande i sådana sammanslutningars verksamhet bör kriminaliseras.

Invändningar kan resas mot en lagstiftning av angivet slag. Kan man lagstifta bort fördomar och attityder? Skall vi förtrycka åsikter i vårt land? Respekteras inte längre den grundlagsfästa föreningsfriheten? Kan en sådan lagstiftning bli effektiv? Frågorna är inte heller lätta att besvara. I kommissionen har de diskuterats ingående. Vi är inte eniga om de förslag vi nu lägger, vilket framgår av bilagd reservation.

I det följande redovisas kortfattat kommissionens förslag. Redogörelsen blir med nödvändighet förenklad. En noggrannare genomgång av hur vi tänkt oss att en lagstiftning skulle kunna se ut finns redovisad i del 2 (SOU 1989:14).

Vi redovisar alltså inte något fullständigt förslag till lag. Men vi har uppfattningar om hur en sådan skulle kunna utformas. Den som vill sätta sig in i frågeställningarna mer grundligt måste alltså läsa del 2.

9.1.1 Allmänna motiv till lagstiftning

Dubbelheten upphör

Vi tror inte att man kan lagstifta bort rasistiska attityder. Vi tror däremot att attityder går att påverka på olika sätt. Vi anser att lagstiftning är ett av de politiska redskap, som skall användas för att styra samhället i den riktning, som politiken anvisar. Vi hävdar att lagstiftning till skydd för mänskliga rättigheter innebär ett viktigt budskap från lagstiftarna till medborgarna om vilka normer och värderingar, som bör råda i samhället. Vi menar att rätten att slippa alla former av förföljelse på grund av ras m m är en

grundläggande mänsklig rättighet. Den kräver värn med alla medel – således även lagstiftning. Med den föreslagna lagregleringen upphör dubbelheten i de signaler samhället för närvarande sänder. Det tycker vi är en stor förtjänst.

Vi tror också på lagstiftningens avhållande effekt. En kraftigare markering i lag kan rent allmänt förväntas leda till en mer skärpt uppmärksamhet mot det egna uttryckssättet, när man i en förenings namn sprider dess budskap i invandrarfrågor etc. På sina håll grasserar i dag – kanske framför allt i närradion – ett hämningslöst spridande av råa och fördomsfulla uttalanden mot bl a etniska minoriteter i landet. En större varsamhet i språkbruket härvidlag vore likaledes en förtjänst.

Friheten från lag förtrycker

Vi antar att de flesta kan hålla med om att rasism är oförenligt med grundläggande värden i vårt samhälle. Organiserad rasism syftar till att undergräva dessa värden. Vi tycker att samhället måste skydda sig mot företeelser, som är avsedda att rubba dess grundvalar. De rasistiska organisationer, som för närvarande existerar i Sverige, kan visserligen inte sägas utgöra ett hot mot demokratin. Med skickligare ledare kan de dock i framtiden få större betydelse än nu och skapa problem, som då blir svåra att bemästra. Även av detta skäl finner vi anledning för Sverige att redan nu skaffa sig större lagliga möjligheter att ingripa mot organiserade rasistiska tendenser.

Vi är medvetna om att en lagstiftning i föreslagen riktning kan anses kollidera med andra viktiga demokratiska rättigheter – framför allt friheten att bilda föreningar för fritt utbyte av bland annat åsikter. En ytlig betraktelse ger lätt intrycket att vårt lagförslag skulle införas på bekostnad av andra fundamentala mänskliga rättigheter. Något sådant är dock inte avsikten och blir enligt vår mening inte heller effekten. I förhållandet mellan den starke och den svage är tvärtom just friheten från lag det som förtrycker. En obegränsad frihet att bilda sammanslutningar för rasistiska ändamål, riskerar uppenbart att leda till ofrihet för vissa grupper. Inskränkningen i föreningsfriheten är därför inte något hot mot demokratiska, mänskliga värden. Inskränkningen är ett nödvändigt försvar för den frihet demokratin vill slå vakt om.

Avvägning

Det är inte åsikterna i sig vi vill förbjuda. Men vi vill anstränga oss för att förhindra att dessa åsikter leder till rasistisk terror i form av

brottsliga och redan i sig straffbara gärningar. Vi måste därför sträva efter att komma åt den plattform där åsikterna sprids. Vi anser inte att nuvarande lagstiftning räcker för att nå detta mål. Förslaget om en lagreglering är resultatet av en avvägning mellan olika intressen, där vi utgått ifrån normen att frihet för en inte får bli ofrihet för någon annan. En rättighetsinskränkning av sådant skäl är förenlig med såväl svenska som med internationella rättsprinciper. Den är också påbjuden enligt den av Sverige ratificerade konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, som redovisas i det följande.

Vi tillstår att det är svårt att utforma rättsreglerna. Gränsdragningsproblem och bevissvårigheter får dock inte tillmätas avgörande betydelse för frågan om lagstiftning alls skall tillgripas. Vi utgår ifrån att det är tekniskt möjligt att utforma en lag, som fyller sitt syfte. Nedan beskriver vi kortfattat hur vi menar att lagreglerna kan utformas. I del 2 för vi utförligare resonemang omkring problemet.

Vi förstår att ett förbud inte självklart innebär att den sammanlutning, som förbjuds, därmed också försvinner. Vi inser risken för att den i stället verkar underjordiskt. Vi anser ändå att ett förbud är av betydelse. Vi tycker nämligen det är bra att sammanlutningar, som i sin verksamhet bedriver rasförföljelse etc, får svårare att arbeta effektivt. Genomförs lagförslaget blir det möjligt att hindra dem från att uppträda offentligt och att använda samhällets resurser, exempelvis radio, press, föreningslokaler etc, för att sprida sitt budskap.

9.1.2 Särskilda motiv till lagstiftning

FN-konventionen mot rasdiskriminering

Sveriges folkrättsliga bundenhet till konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering är ytterligare ett skäl för att föreslå lagstiftning. Det är ett starkt skäl, som vi har tillmätt stor betydelse för bedömningen av lagstiftningsfrågan. Bakgrunden kan kortfattat beskrivas enligt följande. En noggrannare genomgång av konventionen lämnas i del 2.

FN antog konventionen 1965. Sverige ratificerade den 1971. Konventionen ålägger staterna både att fördöma rasdiskriminering och att föra en politik som åsyftar att avskaffa rasdiskriminering.

Där anges bland annat att organisationer som främjar och uppmannar till rasdiskriminering skall förbjudas och deltagande i sådana organisationer bestraffas. Bestämmelsen är så formulerad att den inte kan uppfyllas på annat sätt än att konventionsstaterna i sina inhemska rättsordningar fullföljer med regler om straff och förbud. Detta har Sverige inte gjort.

År 1977 ändrades regeringsformen därför att man ville tillåta inskränkningar i föreningsfriheten beträffande bland annat sammanslutningar, vilkas verksamhet innebar förföljelse på grund av ras m m. Riksdagen tog alltså då ställning och ansåg att vissa begränsningar i föreningsfriheten var motiverade. Denna öppning i regeringsformen har dock ännu inte utnyttjats till uppföljande lagstiftning.

Inga hållbara argument

Sverige har utsatts för återkommande kritik från den kommitté som är särskilt tillsatt för att bland annat bevaka efterlevnaden av konventionen. Sverige har fredat sig mot kritiken med invändningen att det egentliga syftet med konventionsbestämmelsen är uppfyllt, eftersom yttringarna av rasistiska organisationers verksamhet är kriminaliserade genom bland annat brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering. Kommittén har emellertid inte låtit sig nöja med Sveriges förklaring. Enligt kommittén *skall* rasistiska organisationer förbjudas och deltagande i sådana kriminaliseras. Kritiken från kommittén har under åren givits allt skarpare formuleringar.

Sverige har trots detta inte frångått sin principiella inställning, men inte heller förklarat varför Sverige inte skulle behöva införa påbjuden lagstiftning. Inte heller har Sverige framfört några egentligt hållbara argument för att inte respektera kritiken från kommittén. Den inhemska debatten har huvudsakligen begränsats till frågan om ett organisationsförbud är lämpligt eller verkningsfullt. Våra folkrättsliga åtaganden på detta människorättsliga område har debatten med andra ord i stort sett bortsett ifrån.

Frågan om ett organisationsförbud diskuterades i riksdagen så sent som i maj 1988. Lagrådet hade dessförinnan i sitt yttrande över lagrådsremissen förespråkat ett förbud främst med tanke på Sveriges ställning internationellt. Även diskrimineringsombudsmannen (DO) hade i skrivelse till regeringen tillkännagivit sin avsikt att behandla frågan och återkomma till regeringen med förslag till åtgärder. Något förbud infördes emellertid inte heller då. I stället skärptes brottet hets mot folkgrupp. Riksdagen kon-

staterade att regeringen skulle få anledning att återkomma till frågan i samband med beredningen av de förslag som vi i kommissionen skulle komma att lägga.

Vår bedömning

Sverige har i FN fått besvärande kritik för att inte ha uppfyllt åtagandet enligt konventionen. Sverige har skärpt brottet hets mot folkgrupp på så sätt att rashetsande yttranden blir straffbara, även om de yttras till en liten krets av personer. Lagändringen kan emellertid komma att få begränsad betydelse. Att från samhällets sida kontrollera uttalanden i en sluten krets är förenat med svårigheter. Det är därför osäkert hur rasistiska organisationers interna verksamhet kommer att påverkas genom förändringen, även om ett uttalande numera kan bestraffas oavsett om gärningsmannen avsett att det skulle spridas.

Vi har studerat frågan ingående. Vi anser oss omöjligt kunna förorda att Sverige fortsätter att kringgå kritiken från kommittén. Vi anser till och med kritiken vara befogad, eftersom Sverige faktiskt inte infört i sin rättsordning de lagbestämmelser, som konventionen föreskriver. Sverige saknar i själva verket trovärdiga alternativ till att efterkomma kommitténs krav. Vi bedömer det nämligen inte längre möjligt för Sveriges internationella anseende att gentemot både internationella instanser, inhemska kritiker och bättre vetande fortsätta med påståendet att Sverige uppfyllt konventionsåtagandet.

Vi har medvetet valt att formulera oss bestämt på denna punkt. Vi vill betona vikten av att Sverige på sig ställer samma krav som det ofta ställer på andra länder i internationella sammanhang.

Vi gör vår bedömning fullt medvetna om att Sverige inte är det enda land som saknar lagregler i aktuellt avseende. Förhållandet har enligt vår mening ingen betydelse, eftersom Sverige ändå inte kan undgå att ta sitt ansvar helt oavsett hur andra länder gör. Den svenska demokratin skulle visa sin verkliga storhet just genom att orka med att lagstifta enligt de riktlinjer som FN och respekten för mänskliga värden kräver.

9.1.3 Hur skall ett förbud utformas?

Egna gärningar avgör

När man väl tagit ställning för ett förbud blir den besvärliga frågan vilken räckvidd man skall ge förbudet. Vad skall detta grunda sig på?

Vi anser att förbudet bör träffa sammanslutningar i vilkas verksamhet ingår organiserad brottslighet av etniska motiv. Detta är den mest uppenbara formen av rasförföljelse. En regel av sådant innehåll riktar sig alltså mot sammanslutningar vilkas teorier övergår i manifest brottslig verksamhet. Sammanslutningen kvalificerar sig alltså själv genom sina gärningar, brottsliga handlingar och uttalanden etc för ett förbud. De som deltagar i sådan sammanslutning skall bestraffas. Med deltagande avser vi aktivt sådant, som inte är oväsentligt.

Detta betyder att förbudet riktar sig endast mot extrema organisationer med tydlig rasistisk verksamhet. Andra främlingsfientliga sammanslutningar, med drag av högerpopulism, kommer inte att beröras. Detta kan uppfattas som en brist men också som en styrka.

Domstolens sak att förbjuda

Åklagaren – eller i förekommande fall JK om saken gäller tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott – skall, när åtal väcks för brott, kunna göra gällande att gärningsmännen, alternativt ansvarig utgivare, tillhör en organisation som bedriver rasistisk verksamhet och att sambandet är klart mellan denna verksamhet och brottsligheten. Beviskravet skall naturligtvis vara detsamma som allmänt gäller i straffprocessen, nämligen att åklagarens påstående skall vara styrkta bortom rimligt tvivel. Sedan skall det bli domstolens sak att ta ställning till om organisationen skall förbjudas. Vi anser att en sådan utformning inte innebär större inskränkningar, än vad som är tillbörligt för att försvara demokratiska principer.

Den svenska straffrätten bygger vidare på förutsättningen att den som medverkar till brott skall straffas såsom medansvarig i förhållande till sin grad av medverkan. Det är därför inte främmande för vår rättsuppfattning att rikta straffpåföljder mot den som i organiserad form främjar brottslig verksamhet, helt oavsett att han inte själv begått den brottsliga gärningen. Alla som på något sätt aktivt tagit väsentlig del i verksamheten skall kriminaliseras, dvs aktiva medlemmar, stiftare, styrelse, upplåtare av lokal, finansiärer eller andra stödjare, allt i den mån det kan visas, att de vetat eller borde ha vetat att verksamheten var ägnad att leda till rasistisk brottslighet.

Smida planer straffbart?

FÖRSLAG

Straffbestämmelserna för normalfallet av misshandel, grovt olaga tvång, olaga hot, ofredande, grov stöld, stöld och skadegörelsebrotten bör skärpas på så sätt att stämpling till brotten bestraffas.

Rasdiskrimineringskonventionen kriminaliserar i artikel 4 olika former av uppmaning till våldshandlingar mot någon ras m m. Alla former av uppmaning till våld är emellertid inte straffbelagda i svensk rätt. Reglerna om straff för uppmuntran eller medverkan av olika slag (anstiftan, medhjälp, uppvigling, stämpling) förutsätter vissa omständigheter för sin tillämplighet. Se mer om detta i del 2.

Brotten ovan är i huvudsak de, som oftast förekommer i samband med rasistisk brottslighet enligt rikspolisstyrelsens undersökning (se avsnitt 3.6).

Till förslaget har vi väglett av vår strävan att på ett effektivare sätt göra det möjligt att nå den eller de personer, som planerar brottsliga handlingar för andras räkning. Vår nuvarande lagstiftning förutsätter i många fall för straffbarhet att planerna verkligen sätts i verket. Detta är inte helt tillfredsställande och tillgodoser inte heller tillfullo konventionens krav att redan uppmaning till våld skall bedömas som fullbordat brott.

9.3 Lagstiftning mot etnisk diskriminering i arbetslivet

En lag kan ge stöd

FÖRSLAG

En lagreglering mot etnisk diskriminering i arbetslivet bör ånyo övervägas.

Vad gäller lagstiftning till skydd mot etnisk diskriminering konstaterar vi att rättsregler saknas beträffande delar av arbetsmarknaden. Nedan redovisar vi kortfattat våra slutsatser. En närmare genomgång återfinns i del 2.

När det gäller arbetsmarknaden har vi erfarit från såväl invandrare som från deras organisationer, att invandrarna även i dag känner sig diskriminerade.

En lagstiftning bör övervägas av följande skäl.

- Invandrarna är en utsatt grupp på arbetsmarknaden. Det kan vara motiverat att ge dem det förebyggande skydd en lag mot diskriminerande behandling på grund av deras etniska tillhörighet kan utgöra.
- En lagstiftning med förbud mot etnisk diskriminering och möjlighet till skadestånd för dem som kränks, svarar mot kravet på rättsmedel och ekonomisk gottgörelse enligt rasdiskrimineringskonventionen.
- En lagstiftning skulle öka möjligheten till kraftfullt ingripande för att stävja diskriminering från en tredskande arbetsgivares sida.

Diskrimineringsombudsmannens ämbete inrättades ursprungligen för att bl a kartlägga behovet av ytterligare åtgärder mot etnisk diskriminering. DOs verksamhet skall snart utvärderas. Vi ser ingen anledning att föregripa detta med egna slutsatser beträffande förekomsten av etnisk diskriminering i arbetslivet.

9.4 Ny lagstiftning om talerätt och skadestånd

Grupptalan

FÖRSLAG

Möjligheten till grupptalan och rätt till skadestånd vid brottet hets mot folkgrupp bör utredas.

Rasdiskrimineringskonventionen kräver att konventionsstaterna skall tillförsäkra envar skydd och rättsmedel mot kränkningar enligt konventionen. Dessutom skall den kränkta få ekonomisk gottgörelse. Vi redovisar detta utförligare i del 2.

Vi finner att svensk lagstiftning huvudsakligen tillgodoser konventionens krav på rättsmedel och skadestånd när det gäller straff-

belagda handlingar riktade mot någon på grund av ras etc. I ett avseende saknas dock möjlighet till gottgörelse för dem, som utsatts för yttringar av rasism. Detta gäller brottet hets mot folkgrupp och det däremot svarande tryckfrihetsbrottet, som av högsta domstolen bedömts inte ha någon målsägande. Därmed saknas möjlighet till enskild talerätt. Inte heller har de i gruppen ingående, kränkta personerna rätt till skadestånd.

Vi anser att frågan måste uppmärksammas därför att nuvarande begränsningar inte överensstämmer med Sveriges konventionsåtagande. Sverige har dessutom tillerkänt den övervakande kommittén behörighet att pröva klagomål från enskilda, som anser sig kränkta till följd av brott mot konventionen. Vi anser det vara en fördel om Sverige redan nu förebygger risken för alltför många sådana framtida anmälningar till kommittén om att Sverige inte följer konventionen.

9.5 Särskilt organ för klagomål

DO klagoinstans

FÖRSLAG

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) bör utses att pröva klagomål från personer, som anser sig diskriminerade på grund av ras utan att ha fått upprättelse av tillgängliga inhemska rättsmedel.

Enligt artikel 14:2 i rasdiskrimineringskonventionen kan konventionsstat inrätta ett särskilt organ inom sitt nationella rättssystem. Detta organ skall pröva framställningar från personer eller grupper som anser sig ha blivit kränkta men inte fått upprättelse genom tillgängliga inhemska rättsmedel. Finns ett sådant organ upprättat, får enskild inte hänskjuta sitt ärende till kommittén, utan att detta särskilt inrättade organ först prövat klagomålen. Vi anser att DOs ämbete vore ett sådant lämpligt organ. Vi föreslår att denna möjlighet övervägs.

Uppmärksamma brotten!

FÖRSLAG

Brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering bör flyttas i brottsbalken från brotten mot allmän ordning (16 kap) till brotten mot frihet och fred (4 kap) eller ärekränkningsbrotten (5 kap).

Idag återfinns brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering bland brotten mot allmän ordning i brottsbalken.

Brottet olaga diskriminering riktar sig i hög grad mot den enskilde. Lagstiftaren har markerat detta ytterligare efter bestämmelsens tillkomst genom att möjliggöra för den kränkta att få ideellt skadestånd på samma sätt som i samband med brott mot den personliga friheten, ärekränkning etc.

Visserligen möjliggör nuvarande lagregler inte enskild vare sig rätt till talan eller till skadestånd vid brottet hets mot folkgrupp. Men vi menar dock att det måste bli en lagstiftningsuppgift i framtiden att reformera process- och skadeståndsrätten så att även sådana kränkningar blir möjliga att angripa av dem, som blivit utsatta för brottet. En sådan möjlighet förutsätts för övrigt i rasdiskrimineringskonventionen, som finns kommenterad i del 2.

Vi anser att brotten behöver uppmärksammas och lyftas fram från en undanskymd plats bland ordningsbrotten. De motiverar bättre sin plats bland brotten mot frihet och fred (kap 4) eller ärekränkningsbrotten (kap 5) i brottsbalken.

Värna viktiga värden!

Vi har intresserat oss för närradion och dess verksamhet därför att den sprider åsikter utan krav på saklighet och opartiskhet. Det förekommer att sändande föreningar utnyttjar mediet till att i nedsättande syfte uttrycka fördomar och förakt om invandrare. Med tanke på närradions stora utbredning är det angeläget att uppmärksamma verksamheten. Vi gör följande överväganden, som sammanfattas nedan. Vi redogör utförligare för våra ståndpunkter i del 2 av vår rapport.

9.7.1 Yttrandefrihet och sändningsrätt

Skärp reglerna!

FÖRSLAG

Den grupp som f n bereder frågan om ökat skydd för yttrandefriheten bör särskilt allvarligt överväga överträdelser av gränserna för yttrandefriheten i ett etermedium av närradions typ.

Beredningsgruppen bör dessutom få i uppdrag att pröva lösningar för att möjliggöra en snabbare omprövning av sändningsrätten i samband med yttrandefrihetsbrott i närradion.

Vi föreslår följande alternativ.

- En snabbare handläggning av yttrande- och tryckfrihetsmålen i domstolarna;*
- En motsvarighet till tryckfrihetsförordningens regler om beslag och konfiskering på pressens område (10 kap TF).*

Vi menar att man måste se till vilka eventuellt skilda behov av regler som finns för olika medier. Vi frågar oss om yttrandet i en åsiktsradio av närradions typ alldeles självklart skall bedömas på samma sätt som yttrandet i andra medier. Kanske finns det anledning att särskilt bevaka och påtala överträdelser av gränserna för yttrandefriheten i närradion just med tanke på dess genomslagskraft.

Vi tror att genomslagskraften är olika inte bara i olika medier för olika personer utan också beträffande *olika budskap*. Det kan finnas risk att samhället genom närradion tillhandahåller ett redskap som har stor betydelse för att nå vissa grupper med socialt öönskade budskap. Närradion kan spela en avgörande roll för informationsintaget hos en del grupper, som är särskilt utsatta för en i samhällets ögon öönskad attitydbildning. Vi utvecklar detta närmare i del 2.

Ett belysande exempel på den betydelse närradion kan få för ett budskaps genomslag är Skånepartiets framgångar i valet år 1985. Partiet förlade hela sin verksamhet till närradion, dit alla resurser koncentrerades. Partiledaren C P Herslow utvecklade mycket skickligt närradion till en politisk scen, där han spred sitt populistiska budskap. Från att tidigare ha varit i stort sett okänt fick partiet 7,2 procent av rösterna i Malmö. I sin studie "Skånepartiet – om folkligt missnöje i Malmö" hänför författarna framgången till närradion och förklarar resultatet på bl a följande sätt:

"Det är som att dras med i ett miniatyrsamhälle, där de sociala nätverken byggs upp via etervågorna; där vänner och bekanta deltar och där förtroendefulla och övertygande programledare fungerar som mötesledare, agitatorer och samtalspartners på en och samma gång."

På vissa håll – framför allt i Malmö – utnyttjar en del sändande föreningar närradion på ett sätt som närmast skulle kunna betecknas som missbruk. Ideliga angrepp riktas mot andra programinslag, fördomar får fritt florerat och den ton som används är rå och stötande. En del program föranleder ständiga anmälningar från upprörda lyssnare. Vi tycker att utvecklingen är mycket olycklig, bl a därför att många lyssnare vänjer sig vid obehagliga uttalanden och uttryck för fördomar. Inom "branschen" talar man om en sakta förgiftning av människors sinnen.

Vi tycker att de föreningar som deltar i närradioverksamheten har ett stort ansvar – inte bara rättsligt utan även moraliskt – för vad som yttras i programmen. Vi anser att det finns anledning att se särskilt allvarligt på överträdelse av gränserna för yttrandefriheten i just närradion. Ett uttalande härom i förarbetena till kommande yttrandefrihetsgrundlag tror vi kan få betydelse som vägledning såväl för föreningarna själva som i samband med JKs åtalsprövning och domstolarnas rättstillämpning.

Vi finner det också angeläget att snabbare kunna sätta stopp för sändningar, i vilka rashetsande uttalanden regelmässigt förekommer. Med nuvarande regler dröjer det många månader, under vilka föreningarna kan fortsätta med sina sändningar, innan närradio-

nämnden kan ifrågasätta sändningstillståndet. Vi delar nämndens bedömning att det är förargligt och otillfredsställande att man från samhällets sida inte kan ingripa mot sändningarna på ett kraftfullare sätt.

När det gäller etikfrågor, har vi haft gott samarbete med Närradioförbundet och Närradions Etiska Nämnd. Det finns utan tvivel en allvarlig strävan inom närradion att själv sanera verksamheten utan ingripande från samhället.

Avslutningsvis vill vi fästa regeringens uppmärksamhet på närradioverksamheten och poängtera vikten av att utvecklingen bevakas från samhällets sida. Skulle det visa sig att man inom närradion inte förmår att själv komma tillrätta med rådande problem avseende etiska övertramp m m, finns anledning att överväga en strängare reglering av verksamheten.

9.7.2 Kontroll

Referensbandning

FÖRSLAG

Sittande utredning om vissa närradiofrågor bör få i uppdrag att se över reglerna om ansvar för referensbandningen.

Samma utredning bör vidare få i uppdrag att se över möjligheterna att ge Närradions Etiska Nämnd en starkare ställning. Vi föreslår att nämnden tillerkänns samma lagliga rätt till referensband som i dag tillkommer JK m fl.

En sändande förening skall enligt gällande regler själv se till att varje program som sänds spelas in och bevaras i sex månader. Vid ifrågasatt yttrandefrihetsbrott förfogar således föreningen själv över det främsta bevismedlet. Möjligheten att manipulera med banden är uppenbar. Både närradionämnden, JK och den etiska nämnden säger sig ha haft problem med detta. Vi anser det nödvändigt att åtgärder vidtas.

Vi anser det vidare nödvändigt att den etiska nämnden får en stärkt ställning i förhållande till de föreningar som i dag fullkomligt nonchalerar dess verksamhet. Det är inte ovanligt att nämnden, trots sin begäran därom, inte får sig tillsänt efterfrågade referensband. Nämnden behöver större tyngd för att arbetet skall bli effektivt. En väg vore att ge nämnden laglig rätt till samtliga sändande föreningars referensband.

Gör rasistisk brottslighet synlig i statistiken

FÖRSLAG

Kodsystemet för rättsstatistiken hos polismyndigheterna bör ses över.

SYNUNKTER

Vi betonar vikten av att föreskrifterna om förundersökningsledningen beträffande brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering efterlevs.

Av rikspolisstyrelsens rapport (1988:4) – refererad i avsnitt 3.6 – framgår att anmälda brott åsätts en kod enligt en kodlista, som utarbetats av statistiska centralbyrån i samråd med rikspolisstyrelsen. Kodlistan upptar omkring 250 olika brottskoder. För några av brottsbalksbrotten innehåller kodlistan en omfattande specificering, vilket innebär att faktorer som exempelvis brottsplatsen, gärningmännens relation till brottsoffret etc åsätts var och en sin specifika kod. Dessa koder används sedan för bl a statistiska centralbyråns rättsstatistik. Efter bearbetning där publiceras ett omfattande statistiskt material angående bl a brott, som anmälts till polisen.

Av statistiken kan man utläsa varierande uppgifter såsom exempelvis var brott begås, vissa personuppgifter etc. Rättsstatistiken redovisar emellertid inga omständigheter av intresse för att kartlägga den "allmänna" brottslighet, som begåtts av rasistiska eller främlingsfientliga skäl. Detta beror på att det inte finns någon särskild kod för exempelvis offrets nationalitet, etniska ursprung eller någon annan omständighet, som kan tänkas ha betydelse för en sådan bedömning.

Rättsstatistiken redovisar inte heller de olika brotten mot allmän ordning i kapitel 16 i brottsbalken var för sig. För att kartlägga den

direkt rasistiskt färgade brottsligheten, sådan den kommer till uttryck genom brotten olaga diskriminering och hets mot folkgrupp, måste man göra en manuell genomgång av alla anmälningar om brott hänförliga till detta kapitel.

Av rapporten framgår också att förundersökningsledningen beträffande olaga diskriminering och hets mot folkgrupp bedrivs i strid med gällande föreskrifter. Enligt dessa (FAP 403–405) skall nämligen förundersökningen i sådana ärenden i normalfallet ledas av åklagare på länsnivå. Så har dock inte skett i ett stort antal fall.

Slutsatser och rekommendationer

Av vad som sagts ovan framgår att det inte finns någon möjlighet alls att av den förda brottsstatistiken få fram uppgifter om i vilken mån "allmän" brottslighet kan anses begånga av rasistiska eller främlingsfientliga skäl. Beträffande hets mot folkgrupp och olaga diskriminering ger statistiken vägledning så tillvida att den utvisar samtliga brottsanmälningar mot stadgandena i kapitel 16 sammantaget.

Vi anser detta vara en stor brist och något som måste åtgärdas. I praktiken är det nu inte möjligt att skaffa sig en tillförlitlig uppfattning om hur vanlig den brottsligheten är. För de "allmänna" brotten måste man överväga att göra ett tillägg i kodsystemet, som gör det möjligt att hitta denna brottslighet i statistiken. Brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering måste åsättas var och en sin egen kod.

Först genom sådana ändringar kan man i praktiken följa brottsutvecklingen på detta område. Vi utgår ifrån att det är av samhälleligt intresse att så sker.

Brotten måste beivras!

Det bör också uppmärksammas att departementschefen i det lagstiftningsärende, som föregick ändringen av brottet olaga diskriminering 1986, särskilt uttalade att en uppföljning var nödvändig. Diskrimineringsutredningen hade dessförinnan antytt att åklagare inte väckte åtal i den omfattning de borde både för detta brott och för brottet hets mot folkgrupp (DsA 1984:7, sid 108). Departementschefen fann inte fog för påståendet men påpekade samtidigt att ärenden rörande etnisk diskriminering ofta var svåra och känsliga att bedöma och att det därför vid polisens prioritering kunde "finnas en risk för att de blir styvmoderligt behandlade" (prop 1985/86:98, sid 113f). Departementschefen betonade vidare sin avsikt att noga följa utvecklingen. Även av detta skäl

måste hanteringen av brottsanmälningarna ske i sådana former att den av departementschefen förordade uppföljningen faktiskt blir praktisk möjlig.

Vi önskar också betona vikten av att föreskrifterna om förundersökningsledningen beträffande brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering efterlevs och att anmälningarna om dessa brott verkligen tas på allvar. Särskilt när det gäller brottet hets mot folkgrupp, där enskild åtalsrätt saknas, är det synnerligen angeläget att berörd myndighet ser till att denna typ av brottslighet verkligen beivras.

Vi noterar vidare som något löftesrikt att rikspolisstyrelsen föreslår central bearbetning av hotbrev och liknande för att bättre kunna motverka den företeelsen. Vi vill rent allmänt understryka betydelsen av intensifierad och förebyggande spaning mot rasistiskt organiserad brottslighet liksom att polis och åklagare överlag prioriterar bekämpningen av sådana lagöverträdelser.

Vi framhåller det som mycket tillfredsställande att rikspolisstyrelsen i rapporten anmäler sin avsikt att verka för att frågor som rör rasism och främlingsfientlighet behandlas inom ramen för polisutbildningen.

Avslutningsvis framhåller vi som en allmän synpunkt att det är värdefullt att polismyndigheterna ökar sin rekrytering av poliser med invandrarbakgrund.

Uppriktighet, dialog, förståelse

Mötet mellan olika kulturer, religioner och rättstänkande ställer oss inför svåra frågor om valfrihetens och toleransens gränser. Men var finns debatten...?

10.1 Ansvar för de etniska relationerna

Alla har ett ansvar

*"... Men om du törs se är ljuset din vän
var glad att din väg är svår
För det finns inga lätta vägar
som är värda att vandra på ..."*

EINAR HECKSCHER

(Ur diktsamlingen Minnen från Tivoli, 1981)

Ansvar för att skapa goda etniska relationer måste vara brett förankrat i samhället. Att vidmakthålla och befästa ett tolerant samhällsklimat kan inte vara en angelägenhet enbart för staten. Alla – såväl enskilda som organisationer och myndigheter – måste lämna sitt bidrag till detta.

Syftet med kommissionen har varit att skapa en folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet. En sådan kan, som vi tidigare påpekat inte skapas "uppifrån", endast inspireras och stimuleras. Vi har tagit fasta på detta i verksamheten under året och i de förslag till åtgärder vi presenterar. Dessa syftar dels till att förbättra de konkreta förutsättningarna för bra etniska relationer och ett brett folkligt engagemang, dels till att tydligare markera samhällets avståndstagande från rasism och främlingsfientlighet.

Det handlar både om att satsa på riktade insatser och att stärka den allmänna ideologiska beredskapen.

En human politik

Det politiska ansvaret för frågor rörande etniska relationer åvilar invandrarministern i arbetsmarknadsdepartementet medan det operativa ansvaret primärt berör tre myndigheter (eller motsvarande); statens invandrarverk (SIV), ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), och delegationen för invandrarforskning, (DEIFO).

Utöver dessa har även ett antal myndigheter inom olika samhällssektorer, främst de som varit representerade i kommissionens expertgrupp, ett ansvar i sina respektive verksamheter.

Många organisationer och enskilda har framfört önskemål till oss om att kommissionen borde permanentas i någon form. Man har bl a upplevt att det är svårt att veta vart man skall vända sig med synpunkter och frågor angående diskriminering och etniska relationer och menar att det därför borde finnas ett samordnande organ med övergripande ansvar för detta.

Pengar behövs

Vi anser dock att detta behov väl tillgodoses inom den nuvarande organisationen och ser inget skäl för inrättande av något nytt statligt organ. Dels har SIV redan i dag ansvaret för information kring etniska relationer, dels tror vi att de problem som nämns ovan delvis kommer att lösas sig efterhand som DO-ämbetets arbete blir mer känt för allmänheten, liksom dess arbetsfördelning med SIV.

Dessutom finns risken att en ständig "antirasism-kommission" skulle förfela sitt syfte. I stället för att stimulera till brett folkligt engagemang skulle en sådan kunna tas som ursäkt för att inte göra något själv.

Detta innebär inte att vi anser situationen tillfredsställande i dag. Regering och riksdag bör markera betydelsen av goda etniska relationer genom att prioritera frågan högre vid resurstilldelningen till berörda myndigheter. De förslag vi lagt – inom lagstiftning och rättstillämpning, på arbets- och bostadsmarknaden, inom skolan och i svenskundervisningen etc – kommer, om de genomförs, också att innebära en starkare markering från statsmakternas sida. Dels begränsas utrymmet och anledningarna till etnisk diskriminering, dels skapas nya förutsättningar för kontakt och samarbete etniska grupper emellan.

Regeringen bör ge myndigheterna i uppdrag att kontinuerligt se över sina regler och rutiner, så att risker för institutionell diskriminering av etniska minoriteter undanröjs. Här är också stödet till och fortbildningen av personalen av stor vikt.

10.1.2 Kommunernas roll

Mötesplatser i vardagen

Kommunerna har ett mycket stort ansvar för hur svenskar och invandrare fungerar tillsammans i praktiken. I mottagningen av flyktingar har kommunerna en nyckelroll. Kommunerna svarar också för tilldelningen av bostäder och organisation av svensk-undervisningen.

Genom en bra och förutseende kommunal planering kan många risker för etniska konflikter undanröjas. Det är viktigt att kommunerna strävar efter att omsätta de invandrar- och flyktingpolitiska målen i operativa mål för sina egna verksamheter. Den kommunala servicen måste utformas så att invandrare på lika villkor som svenskar kan få del av den. Kommunerna bör också utveckla sådana samverkansformer med invandrarnas organisationer att de kan få medinflytande och känna delaktighet.

En annan viktig uppgift är att främja skapandet av mötesplatser mellan invandrare och svenskar. Detta gäller både i samband med flyktingmottagande och i ett mer långsiktigt perspektiv. I mötet om gemensamma intressen eller behov växer de naturliga kontakterna fram och kan utvecklas till ömsesidig förståelse och tolerans. Det kan gälla kultur- och fritidsverksamhet, boinflytande, föräldrainflytande i skolan etc.

Främja kontakter

Vi har tidigare påpekat att det finns tecken som tyder på en sviktande tolerans i de yngsta åldersgrupperna gentemot etniska minoriteter. Här kan kommunerna aktivt bidra till att stärka och upprätthålla en tolerant opinion genom att i lokala arbetsplaner för skolan betona vikten av arbete med attityd- och värderingsfrågor.

Ett annat sätt att medverka till bra etniska relationer och att stärka den kulturella identiteten är att stödja kulturverksamhet och föreningsliv i kommunerna.

Slutligen måste det finnas en övergripande beredskap att anpassa servicen inom olika förvaltningar, liksom fortbildningen av

personalen, till de behov som finns i kommunen, så att även invandrare känner att de möts av respekt och kunskap i sina kontakter med dem. Det finns behov av handledning och stöd till personal som kommer i kontakt med problem och konfliktsituationer rörande flyktingar, såsom lärare, socialarbetare m fl.

10.1.3 Organisationernas roll

Gemenskap

Som tidigare framhållits är insatser för goda etniska relationer inte en angelägenhet enbart för statliga och kommunala myndigheter. Det har också betonats i olika sammanhang att kontakter mellan etniska grupper måste bygga på verkliga gemensamma intressen. Folkrörelser och andra organisationer erbjuder stora möjligheter till sådana kontaktpunkter i arbetslivet, på fritiden, i bostadsområdet eller i en religiös gemenskap.

Vi vet, från våra kontakter med organisationerna, att det finns en vilja till närmande både från svenska och invandrarorganisationer, men också att många är osäkra på hur ett närmande kan ske.

Vi menar att organisationerna bör lägga större vikt vid etniska frågor i sin utbildningsverksamhet och arbeta mer för att få med invandrare i verksamheten eller utveckla samarbete med invandrarernas organisationer. Insikt och samhörighet får man av gemensamma upplevelser och erfarenheter.

Det vore också önskvärt att invandrarorganisationerna engagerar sig mer i det svenska samhällslivet och inte enbart koncentrerar sig till den egna gruppens situation. På så sätt skulle förmodligen svenskarnas respekt och lyhördhet inför deras krav och synpunkter öka, både i etniska frågor och allmänpolitiskt.

Kampanjer av olika slag kan ha sitt berättigande om de följs upp av ett långsiktigt arbete, annars riskerar de att bli ett kostsamt "jippo".

Att våga stå för sin åsikt

Vi är medvetna om att det behövs ökade resurser till organisationernas arbete och har även föreslagit det. Initiativen, idéerna och engagemanget måste dock komma från organisationerna själva.

Vi vill också återigen betona ledarnas viktiga roll som opinionsbildare. Att påverka och förändra människors attityder är en mycket svår process, som ofta kräver flera samverkande faktorer. Ledarna kan i kraft av sin position och sitt samhällsperspektiv

utgöra goda förebilder för sina medlemmar och andra och medverka till att människor vågar ta ansvar och stå för sina åsikter.

I grund och botten handlar det ju om att var och en måste ta ställning och bestämma sig för vilket samhälle man vill ha. Solidariteten och medmänskligheten innebär att man många gånger väljer en konfliktfylld och svår väg, men också att man inser att det är den vägen som öppnar nya möjligheter.

Tystnad och förnekelse konserverar oro och fördomar. Respekten kan bara växa om samtalet hålls levande. Foto: Lars Säfström/Mira.

Upp med huvudet ur sanden!

Invandringen till Sverige kommer att fortsätta. Antalet människor som av olika skäl tvingas fly från sina hemländer minskar förmodligen inte. Det innebär att behovet av att andra länder, exempelvis Sverige, tar emot flyktingar också kommer att bestå.

Det ställer krav på svenskarna och på vår invandrar- och flyktingpolitik. Men vi vill också peka på det samband som finns mellan utrikespolitiken och invandrar- och flyktingpolitiken. Med en aktiv utrikespolitik kan Sverige bidra till en positiv utveckling i världen och därmed bidra till att färre människor tvingas fly. Här kan stora insatser göras för att exempelvis minska internationella och interna väpnade konflikter och miljöförstöringen, som var för sig förstör människors möjligheter att leva och försörja sig i sina hemländer.

För Sveriges del finns mycket goda förutsättningar att klara en fortsatt invandring. Den politik som hittills förts på detta område har i många avseenden varit framgångsrik. Sverige har inte skakats av några allvarliga etniska konflikter. De politiska partierna står enade och en stor del av svenskarna hyser en tolerant inställning till andra etniska grupper.

Kulturkrockar

Det är ändå inte i ett riskfritt perspektiv man kan spekulera över hur de framtida etniska relationerna kommer att utvecklas.

Vi har försökt lyfta fram problem i de etniska relationerna och faktorer som påverkar dem. Vi urskiljer tre olika typer av problem vars lösningar kräver olika typer av insatser.

Det gäller för det första problem som kan lösas med traditionell välfärdspolitik för arbete, bostad, social trygghet och kontakter mellan olika grupper. Den andra typen av problem gäller attitydpåverkan i syfte att förankra den svenska flyktingpolitiken bättre hos svenskarna. Det tredje området gäller problem som uppstår då djupare moral- och rättsuppfattningar kolliderar. För att lösa dessa problem måste de enligt vår mening diskuteras mer öppet och uppriktigt än idag.

10.2.1 Grundtrygghet

Välfärdspolitiken

Som tidigare nämnts måste alla, både den etniska majoriteten och den etniska minoriteten, få ett arbete och en bostad. Det är grunden för ett värdigt liv. Det är också viktigt att alla medborgare har en social grundtrygghet. Dessa grundläggande förutsättningar för en trygg tillvaro är också grunden för goda etniska relationer. Dessutom måste minoriteten ges chans att förvärva kunskaper i svenska så att kontakterna mellan människorna underlättas.

Enligt vår mening måste dessa grundförutsättningar för goda etniska relationer tas på stort allvar. Åtgärderna för att åstadkomma resultat kan vidtas inom den traditionella välfärdspolitiken, och kräver oftast inga riktade insatser för just invandrare.

10.2.2 Förankring av invandrar- och flyktingpolitiken

Tolerans på prov

Andra problem hänger ihop med invandringens förändrade karaktär. 1960- och 1970-talets invandrare kom huvudsakligen från Europa, och hade alltså en likartad bakgrund som svenskarna vad gäller grundläggande frågor om religion och moral. Idag är situationen delvis annorlunda. De flesta som kommer hit är flyktingar som behöver en fristad på obestämd tid, kanske för hela livet. Dagens asylsökanden kommer inte sällan från utomeuropeiska länder och har ofta andra grundläggande uppfattningar om religion och kultur än de svenska.

Denna nya situation ställer nya krav på samhällets, organisationernas, folkrörelsernas och enskildas information och agitation för att förklara den svenska invandrar- och flyktingpolitiken. Invandrar- och flyktingpolitiken kräver många förespråkare för att få en fast förankring bland medborgarna. Här krävs att man förklarar, sakligt och med kraft, för att hindra att främlingsfientliga krafter utnyttjar bristen på samtal till att framställa invandrare och flyktingar som en belastning Sverige inte har råd med.

Opinionsbildarnas ansvar

Vi har i tidigare kapitel påpekat hur viktigt det är hur förtroendevalda i olika organisationer och företrädare för olika myndigheter uttalar sig i frågor om invandring. Det handlar om ett samhälleligt ansvar för att upprätthålla goda etniska relationer.

Vi vill kraftigt understryka hur viktigt det är att i alla sammanhang ta avstånd från rasism och främlingsfientlighet och samtidigt främja förståelsen mellan människor.

Vi tycker att företrädare och aktiva på alla nivåer inom politik, myndigheter, fackliga rörelser, folkrörelser, ideella organisationer m fl mycket mer aktivt än tidigare måste ta konsekvenserna av hur stort deras ansvar är för de etniska relationerna och agera därefter. Om främlingsfientlighet – eller rasism – möts av tystnad ställs viktiga humana värden på spel.

10.2.3 Valfriheten idag

Verklig valfrihet?

I den svenska invandrar- och flyktingpolitiken är ett av målen valfrihet. I en ny debatt om detta mål är en viktig fråga majoritetens och minoriteternas uppfattning om valfrihetens gränser i framtiden.

Det är viktigt att de politiska beslut som antas på detta område är utformade så att de kan genomföras eller går att leva upp till. Vidare bör de vara så klara och entydiga som möjligt och förankras hos allmänheten om de skall få genomslag.

Det nuvarande målet om valfrihet uppfyller egentligen inte något av dessa krav.

Å ena sidan deklareraras att de språkliga minoriteterna ska få avgöra i vilken grad de vill bevara och utveckla sin ursprungliga identitet och i vilken grad de vill låta sig försvenskas.

Å andra sidan poängteras att sedvänjor och beteenden som strider mot grundläggande svenska värderingar kan inte accepteras.

Alltsedan valfrihetsmålet formulerades har debatten pågått om hur det bör tolkas. Flera utredningar har påpekat det olämpliga i att ha ett sådant mål och diskrimineringsutredningen föreslog att det borde ersättas av "respekt".

Med den nuvarande utformningen anser vi risken överhängande att målet i sig motverkar sitt syfte. Det kan väcka förhoppningar som inte kan infrias hos invandrarna. Eller farhågor hos dem som tror att valfriheten sträcker sig längre än den de facto gör. Det skapar osäkerhet hos dem som försöker omsätta målet i praktiken.

10.2.4 Valfrihetens gränser

Har majoriteten alltid rätt?

Förutsättningarna för etnisk samexistens är som vi sagt annorlunda idag när många asylsökande kommer från länder med andra religioner och kulturer än den kristna och västerländska. Detta faktum varken får eller kan tigas ihjäl utan måste tas som utgångspunkt för ett samtal om de etniska relationerna i framtiden. Enligt vår mening måste ett sådant samtal handla om problem som uppstår i de etniska relationerna vad gäller grundläggande värderingar och moraluppfattningar, vad som är rätt och fel, synen på människan och hennes roll i samhället. Den här typen av konflikter ökar troligtvis i framtiden.

Vad händer när etniska konflikter uppstår, som innebär att svenska grundläggande rätts- och moraluppfattningar utmanas? Det finns skäl att anta att vissa grupper av invandrare successivt kommer att integreras i det svenska samhället. Men en trolig utveckling är också att andra grupper kommer att behålla och särskilt betona sin etniska särart. Är det i detta perspektiv rimligt att hävda att majoritetens värderingar alltid skall ha företräde? Var går egentligen gränsen för hur mycket olikhet som svenskarna är villiga att acceptera? Hur ska kulturkonflikter mellan etniska minoriteter hanteras? Vilka kompromisser är rimliga och nödvändiga att göra av respekt för de etniska minoriteterna? Kommer valfrihetsmålet för dessa invandrare i realiteten att kunna upprätthållas?

10.2.5 Vad händer med opinionen?

Tystnaden farlig

Vi anser att den svenska invandrar- och flyktingpolitiken, vad gäller etniska relationer, befinner sig i ett "strutspolitiskt" läge. Den sparsamma debatt som överhuvudtaget förs varken speglar eller förmår fånga upp svenskarnas och invandrarnas oro och ifrågasättanden.

Vi menar att beredskapen måste öka för ett samtal om hur de etniska relationerna kan fortsätta utvecklas i positiv riktning. Vi fruktar inte heller att en sådan debatt skulle riskera att öka främlingsfientligheten. Tvärtom anser vi att valfriheten på allvar måste ställas under debatt och att majoritet och minoriteter gemensamt försöker finna tillfredsställande lösningar.

Missriktad rädsla

Vi vill i detta sammanhang också peka på överreaktioner på etniska konflikter. Bakgrunden är ofta en rädsla för att främlingsfientliga partier i Sverige skall få framgångar liksom de fått i vissa länder i Europa.

Många som känner denna rädsla reagerar starkt på minsta uttryck för negativa attityder mot etniska minoriteter. Vaksamheten mot främlingsfientliga grupper måste vara mycket stor. Men om debatten fylls av övertoner ökar risken för konfrontationer som saknar proportioner.

Vi tror att frånvaron av samtal och sansad debatt kan utgöra en del av grunden till den ökade polariseringen av opinionen i flykting- och invandrarfrågor. Rädslan för att låta olikheter, farhågor och konflikter komma upp till ytan utgör en grogrund för myter och missförstånd. Men rädslan för debatt förhindrar också möjligheter till kontakt och förståelse. Vi kan inte med bestämdhet säga vilka effekter polariseringen har på den toleranta opinionen, men blotta misstanken om att den kan påverka i negativ riktning är skäl nog att ägna frågan stor uppmärksamhet.

Vi tror att öppna samtal om etniska relationer kan förbättra det svenska samhällets möjligheter att hantera dessa konflikter på ett bra sätt. Det stabila opinionsläget idag är ett gott utgångsläge för en sådan debatt.

10.2.6 *En väg värd att beträda*

Nya möjligheter

Invandring kan aldrig vara problemfri.

Invandraren har svårt med språket, sederna, och känslan av att kämpa för sina intressen och sin rätt ur underläge.

Svenskarna och "äldre" invandrargrupper kan ha svårt att dela med sig, inte bara av fysiska resurser utan också av kulturellt utrymme. Mötet med nya kulturer och levnadssätt blir svårare för människor med svag förankring i den egna kulturen. Med växande insikt om det egna ursprunget och kulturarvet kan också förmågan till inlevelse och engagemang för medmänniskors situation utvecklas. Ju tryggare man är socialt och kulturellt ju lättare blir möjligheterna till kontakt.

Också de invandrare som kommer hit måste bli delaktiga i strävan efter goda etniska relationer. Denna viktiga process måste vara ömsesidig för att bli framgångsrik. En rättvis och generös

behandling av invandrare måste också innebära att man vågar ställa krav på dem.

Den information och introduktion som ges i anslutning till inresa och den första tiden i Sverige är mycket viktig. Men självfallet kan stora framgångar nås genom vardagskontakter med organisationer och enskilda. Ett villkor för de goda relationerna är emellertid att dialogen inte avstannar.

Konflikter går inte alltid att undvika. Men bara om man vågar se dem, och tala öppet om dem, kan toleransen få en chans att växa fram. Tystnad och förnekelse konserverar oron och fördomarna. Då växer också avståndet mellan människorna och förutsättningarna för samexistens minskar.

Kan de etniska grupperna tvärtom mötas, ett samtal uppstå och olikheterna bli synliga, kan respekten och toleransen öka. I ett längre perspektiv kan möjligheterna för medborgarna då öppnas och vidgas, i stället för att krympa och slutas.

11 UPPDRAGETS GENOMFÖRANDE

11.1 Direktiven

I våra direktiv (dir 1987:40) konstaterar regeringen att det råder en stor politisk och folklig enighet i vårt land om att rasism och främlingsfientlighet skall bekämpas. Många enskilda, organisationer och samhällsorgan är på olika sätt engagerade och lägger ner stora ansträngningar på detta.

Men det förekommer trots dessa ansträngningar, rasistiska och främlingsfientliga stämningar i Sverige. Historien och erfarenheter från vår omvärld har lärt oss hur förödande konsekvenserna kan bli om man inte tidigt öppet stävjar sådana tendenser. I direktiven sägs att man måste öka insatserna mot rasism och främlingsfientlighet eftersom dessa företeelser inte hör hemma i ett demokratiskt samhälle men också på sikt är ett hot mot det demokratiska samhället. Det centrala målet är att skapa en folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet.

Vår övergripande uppgift har varit att ge förslag till åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet och att stimulera till sådana insatser.

Detta innebär att utifrån befintliga kunskaper och erfarenheter belysa i vilken utsträckning rasistiska och främlingsfientliga stämningar förekommer i vårt land och tänkbara orsaker till dem, att stimulera organisationer, myndigheter m fl att bekämpa sådana tendenser. Vår uppgift har därmed också varit att bidra till att öka medvetenheten och kunskaperna om rasism och främlingsfientlighet.

Däremot har vår uppgift inte varit att "ta över" det arbete som utförs av organisationer, myndigheter m fl, snarare att i samverkan med dessa försöka flytta fram positionerna i kampen mot rasism och främlingsfientlighet.

Vår uppgift har inte heller varit att genomföra en genomgripande och djuplodande utredning. Direktiven förutsätter att kommissionens arbete bedrivs med utgångspunkt från de samlade kunskaper och erfarenheter som redan finns.

Direktiven gav kommissionen stor frihet i uppläggningsen av arbetet, hur och på vilket sätt man skulle samverka och samråda med andra myndigheter och organisationer och hur kontakterna med media skulle fungera. Kommissionens arbete skulle enligt di-

rektiven bedrivs skyndsamt och vara slutfört vid utgången av år 1988. Sedermera har regeringen förlängt tiden för uppdraget till utgången av februari 1989.

Direktiven återfinns i sin helhet i bilaga 1.

Som stöd för kommissionens arbete tillsköt riksdagen 12 milj kr (Prop. 1987/88, bilaga 7, sid 25–26, SfU 1987/88:14, rskr 76) med följande motivering:

”Det ligger i sakens natur att en stor del av arbetet för att bekämpa rasism och främlingsfientlighet kommer att handla om informationsinsatser av skilda slag, bidrag till projekt och insatser av andra som kan engageras i kampanjer. För att göra kommissionens arbete så effektivt som möjligt bör det därför finnas medel disponibla för sådana ändamål. Insatser skall kunna beslutas av regeringen efter framställningar från kommissionen.”

11.2 Kommissionens sammansättning

Kommissionens sammansättning skulle vara parlamentarisk. Invandrarminister Georg Andersson förordnade den 22 oktober 1987 följande ledamöter att ingå i kommissionen fr o m den 1 november 1987:

Förbundsordföranden Leif Blomberg (s), ordförande

F d riksdagsledamoten Per Arne Aglert (fp)

Riksdagsledamoten Elisabeth Fleetwood (m)

Förste byråsekreteraren Eva Hjort (vpk)

Riksdagsledamoten Eva Johansson (s)

F d riksdagsledamoten, numera landstingsrådet Mats O Karlsson (s)

Journalisten Ingrid Petersson (c)

En särskild expertgrupp har knutits till kommissionen, ledd av ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO). Expertgruppen består av företrädare för myndigheter som har ansvar för frågor som berörs av kommissionens arbete. Den 14 december 1987 respektive den 22 februari 1988 förordnade invandrarministern följande personer att ingå i expertgruppen:

Juris doktor Peter Nobel, ombudsman mot etnisk diskriminering (DO), ordförande

Avdelningsdirektör Annika Belkert, statens invandrarverk

Sekreterare Erland Bergman, delegationen för invandrarforskning (DEIFO)

Utvärderare Erland Bjurström, statens ungdomsråd

Avdelningsdirektör Olof Gustafsson, rikspolisstyrelsen
Avdelningsdirektör Rune Heiwe, rikspolisstyrelsen
Avdelningsdirektör Yvonne Leimar, arbetsmarknadsstyrelsen
Avdelningsdirektör Margareta Rönnbäck, skolöverstyrelsen
Avdelningsdirektör Gunilla Upmark, DOs kansli

I kommissionens sekretariat har följande personer tjänstgjort:

Avdelningsdirektör Jean-Pierre Zune, sekreterare, fr o m 1987-11-01

Internationell ombudsman Monica Andersson, biträdande sekreterare, fr o m 1988-02-08 (vikarierande sekreterare 1988-05-01–06-30)

Förbundsjurist Eva-Helena Kling, biträdande sekreterare, fr o m 1988-01-01,

F d ombudsman Yngve Lind, biträdande sekreterare fr o m 1988-06-01

Sekreterare Helena Sandberg, biträdande sekreterare, fr o m 1988-05-02

Assistent Marianne Johansson, 1988-01-01–04-30

11.3 Arbetsmetoder

Direktiven anger tre huvudsakliga arbetsområden för kommissionen:

- att pröva hur gällande lagstiftning och dess tillämpning kan bli effektivare när det gäller att bekämpa rasism och främlingsfientlighet.
- att undersöka hur kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet kan förstärkas och fördjupas genom utbildning och forskning.
- att förstärka opinionsbildningen mot rasism och främlingsfientlighet i samverkan med folkrörelser och andra organisationer, arbetsmarknadens parter, kommuner, myndigheter och massmedia.

Som framgår av direktiven har vi haft stor frihet i arbetets uppläggning inom ramen för de givna arbetsområdena.

Det första området, som rör lagstiftningen och dess tillämpning, har expertgruppen under ledning av DO Peter Nobel haft ansvar för. De har således utarbetat underlaget för de förslag som kommissionen i dessa stycken lägger fram.

För arbetet med utbildnings- och forskningsfrågorna har kommissionen tillsatt två idégrupper, en skolgrupp och en forsknings-

grupp. På motsvarande sätt har idégrupper tillsatts för att lösa den tredje huvuduppgiften – en folkrörelsegrupp, en ungdomsgrupp, en arbetsmarknadsgrupp och en grupp för kommunala frågor. I var och en av dessa grupper har ledamöter från kommissionen, expertgruppen och sekretariatet ingått.

De olika idegruppernas sammansättning framgår av bilaga 2.

Kommissionen har samrått med en rad myndigheter och organisationer m fl. I några fall har hela kommissionen deltagit i sådana sammanträffanden och i andra fall har idégrupperna deltagit. Flertalet kontakter har dock skötts av sekretariatet.

Kommissionen har haft sammanlagt 14 protokollförda sammanträden, därav två flerdagssammanträden på internat. Expertgruppen i sin helhet har sammanträtt två gånger. I övrigt har arbetet bedrivits direkt mellan berörda experter.

12 TIDIGARE ERFARENHETER AV ARBETE MED ETNISKA RELATIONER

12.1 Statens invandrarverk (SIV)

12.1.1 SIVs arbete med etniska relationer

En av SIVs uppgifter enligt instruktionen är information till allmänheten i invandrarpolitiska frågor. SIV hör därmed till de myndigheter som kan arbeta opinionsbildande.

Sedan år 1979 har SIV prioriterat arbetet med att öka kunskaperna om invandrar- och flyktingpolitiken och att utveckla metoder för att förmedla erfarenheter och påverka attityder inom området etniska relationer. Detta arbete bedrivs i nuvarande organisation av arbetsgruppen för etniska relationer och folkrörelsesektionen inom samordningsbyrån samt av informationsbyrån.

Verksamheten inom arbetsgruppen för etniska relationer kan delas in i funktionerna kunskapsbank, kunskaps- och erfarenhetsförmedling, metodutveckling och materialproduktion. Folkrörelsesektionen arbetar i samråd med folkrörelserna med deras roll i opinionsbildning och förankring av invandrar- och flyktingpolitiken. Informationsbyrån svarar för en omfattande publikationsverksamhet samt för press- och upplysningstjänsten.

Stöd de positiva

Den kanske viktigaste erfarenheten av SIVs arbete är att aldrig så mycket information och faktaförmedling inte förmår att i någon avgörande mån rubba grundinställningen hos främlingsfientliga personer.

Det som kan vara meningsfullt är att rikta sig till människor som redan har en positiv grundinställning och hoppas på att de stärks i sin vilja att påverka opinionen i rätt riktning. Dels är de motiverade att ta till sig mer information, dels kan de, stärkta i sin övertygelse, bidra till att bryta den skystnadsspiralen och därigenom på sikt också medverka till att klimatet förbättras eller i vart fall inte försämrats.

Masskommunicerad information till en ospecificerad "allmänhet" används därför inte.

Attityder hänger ihop

En persons inställning till invandrare och flyktingar är inte någon separat företeelse utan kopplad till ett helt batteri av attityder och förhållningssätt, såsom inställning till demokrati, kriminalvård, u-hjälp, jämställdhet etc.

Den starkt invandrarfientlige är sannolikt inte intolerant bara mot invandrare utan även mot andra "avvikare". Det är högst troligt att människor som är solidariska med svaga grupper, är engagerade i fredsrörelsen och för jämställdhet också orkar vara toleranta mot invandrare och flyktingar. Inte minst har denna insikt fått betydelse för SIVs arbete i skolan. Slutsatsen är att det bör vara meningsfullt att stödja hela det positiva attitydknippet.

Målet är kanske inte i första hand att förse alla elever med baskunskaper om invandrar- och flyktingfrågor utan att verka för att nya generationer skolelever utvecklas till toleranta människor. Vägarna anges i läroplanens portalparagrafer; skolan skall stärka alla elevers identitet och självkänsla, vilja till demokrati och solidaritet med svaga grupper.

Självfallet skall skolan också undervisa om invandrar- och flyktingfrågor, men grunden för en positiv påverkan ligger i skolans samlade arbete med norm- och värderingsfrågor. "Upptakten" av de positiva och negativa attitydknippena gör det sannolikt att allt arbete som bedrivs i skola och förskola för att främja demokrati, internationell solidaritet, jämlikhet och för att motverka våld och mobbning också bidrar till tolerant inställning mot invandrare och flyktingar. Detsamma bör gälla undervisningen i etik och samlevnadsfrågor.

Ingen automatik i hierarkiskt spridda budskap

En annan erfarenhet är att man inte kan förlita sig på en hierarkisk spridning av kunskaper inom myndigheter och organisationer. Insatser initierade på central nivå får sällan genomslag på lägre nivåer i organisationen om budskapet upplevs sakna relevans i det vardagliga arbetet i myndigheten eller organisationen.

En slutsats av detta är att utbildningsinsatser bör bygga på de konkreta erfarenheter som berörd personal m fl har själva, dvs i stället för att erbjuda ett "uppifrån" sammansatt program bör man utgå ifrån de föreställningar, problem och frågor som finns utan att avfärda dem som fördomsfulla eller liknande. Utifrån probleminventeringen kan man gå vidare och analysera varför problemen uppstod, vilka mekanismer som fanns inbyggda i situationerna och slutligen se vad man kan ändra på i rutiner, hand-

läggningsordning, informationsgivning m m för att arbetet skall fungera bättre.

Lika och olika

SIVs erfarenheter talar för att det är bättre att i opinionsbildande arbete utgå ifrån det som förenar snarare än från det som skiljer. Det innebär tveksamhet inför den "exotisering" av invandrar- och flyktingfrågorna som man ofta ser. Den tar sig uttryck i tema- eller kulturdagar i skolor och föreningar med dans, musik och matlagning av olika etniska grupper – allt framfört utan försök att vare sig presentera en bild av ett vardagsliv eller ge en möjlighet till helhetsbild.

Det innebär också tveksamhet till budskap av typen; invandrarerna är så mycket bättre än vi. De har så mycket starkare och bättre familjesammanhållning, de har en så mycket äldre och "finare" kultur, som de dessutom håller högt och förmedlar till kommande generationer med så mycket större framgång än vi själva. Ett annat liknande budskap är uppbyggt på temat; invandrare är så mycket billigare än vi svenskar. De är yngre, arbetar mer, betalar mer skatt, är friskare osv.

Inte bara förmaningar

Det har visat sig att några riktiga effekter av påverkan får man inte som följd av allmän uppmuntran eller påbud om vikten av att arbeta med attityd- och opinionsfrågor i skola, personalfortbildning och föreningsliv. Det krävs också handfast rådgivning om hur det faktiskt skall gå till ifråga om pedagogiska metoder, hjälpmedel etc. SIV har därför i ökad utsträckning ägnat sig åt metodutveckling på detta område samt producerat handledar- och studiematerial.

Kulturmötesfrågorna

Människor från olika kulturer har olika kommunikationsmönster. SIVs arbete utgår ifrån att svårigheter som kan uppstå i mötet mellan människor från skilda kulturella system inte alltid kan undanröjas genom utlärn timer av tekniker att bemästra yttringar av dessa olika kulturtillhörigheter. Det handlar också om rollfördelning, ömsesidiga förväntningar och grundläggande värderingar, som ibland är oförenliga. För att förstå vad som händer i sådana möten är det nödvändigt att inte bara försöka skaffa sig kunskaper om den andra partens kultur utan att kanske först och främst bli medveten om sina egna värderingar och hur påverkad man är av

den egna kulturtillhörigheten. Att arbeta med svensk kultur och identitet är därför av central betydelse i arbete med etniska relationer. På motsvarande sätt ger SIV stöd till utveckling av kultur och identitet hos medlemmar i invandrarnas organisationer, inte minst i barn- och ungdomsverksamheten.

Praktiken ger också kunskap

En av faktorerna bakom dåliga etniska relationer är ojämlik makt- och resursfördelning. Det är därför inte ointressant hur en bra invandrapolitik omsätts i verkligheten. Man kan fråga sig vilken den pedagogiska effekten blir om en skola bjuder in till en temadag och med munnen säger att invandrare är intressanta och minst lika "viktiga" som de svenska eleverna – medan den till vardags sköter t ex hemspråksundervisningen och svenska-2-undervisningen njuggt och småsnålt – om man låter gymnastikläraren fylla ut sin tjänst med två veckotimmar svenska-2 och om klassföreståndare klagat över elever som jämt måste gå ifrån till hemspråksundervisningen.

12.1.2 SIVs nya organisation

SIV är f n föremål för en genomgripande omorganisation; den nya organisationen kommer att träda i kraft den 1 juli 1989. Det övergripande målet för omorganisationen är att åstadkomma effektivare handläggning av utlänningsärenden och därmed kortare handläggningstider, ett bättre flyktingmottagande och förbättrad samverkan mellan SIV, andra myndigheter och kommunerna. Medlet att åstadkomma detta är en omfattande regionalisering av organisationen.

Vid de fyra regionkontoret i Alvesta, Flen, Mölndal och Sundsvall kommer, förutom driften av förläggningar och samarbetet med kommunerna om flyktingmottagning, också att bedrivas råd- och stödverksamhet, utåtriktad information samt kontaktverksamhet med bl a folkrörelserna.

Centralt vid huvudenheten i Norrköping skall finnas resurs för planering, samordning och utveckling av verksamheten. Från en driftsbyrå leds förläggnings- och kommunarbetet och från en utvecklingsbyrå arbetet med integrations- och relationsfrågor. För utvecklingsbyrån anges följande uppgifter:

- samordning av det centrala och regionala arbetet med integration av invandrare och språkliga minoriteter, särskilt kartläggning och utvärdering av situationen för nyanlända grupper,

- samråd och rådgivning till invandrarnas riksorganisationer, folkrörelseorganisationer och statliga centrala myndigheter,
- studier och insatser rörande etniska relationer,
- studier och insatser rörande arbetsmarknads-, bostads-, utbildnings- och tolkfrågor samt sociala frågor för att i första hand stödja regionkontorens och kommunernas åtgärder för flyktingmottagandet,
- medverkan i intern och extern informations- och utbildningsverksamhet,
- utarbetande av mål och planeringsförutsättningar för invandrarverksamheten samt samordning och uppföljning av projektverksamheten.

12.2 Diskrimineringsutredningen (DU)

12.2.1 Utredningens arbete

Diskrimineringsutredningen arbetade mellan 1978 och 1984. Det var en enmansutredning med dåvarande generaldirektören i statens invandrarverk, Kjell Öberg som utredare. Sekreterare var Erland Bergman och Bo Swedin. Ett antal experter (forskare och jurister) samt två referensgrupper, en med forskare och en med företrädare för invandrare och etniska minoriteter, var knutna till utredningen.

12.2.2 Delbetänkanden

Utredningen arbetade fram sammanlagt tolv betänkanden och rapporter. Innan slutbetänkandet, *I rätt riktning*, avlämnades 1984 hade utredningen avlämnat följande delbetänkanden:

- Hets mot folkgrupp (SOU 1981:38, juni 1981)
- Lag mot etnisk diskriminering (SOU 1983:18, juni 1983)
- Om utlänningar rättsliga ställning (DsA 1984:6, maj 1984)
- Om olaga diskriminering (DsA 1984:7, juni 1984)

I *Om hets mot folkgrupp* behandlades brottsbalkens och tryckfrihetsförordningens bestämmelser om skydd mot uttryck för hot eller missaktning på etnisk grund. Betänkandet föreslog en ändring av bestämmelserna. Bestämmelserna avgränsade nämligen de folkgrupper som lagen skyddade, till folkgrupper av viss ras, med viss hudfärg, av viss nationellt eller etniskt ursprung eller med viss

trosbekännelse. Förslaget till ändring innebar att även kollektiv av sådana folkgrupper, exempelvis invandrare och utlänningar skulle omfattas av lagen.

Betänkandets förslag resulterade i en lagändring i förslagets anda. Dessutom kan åklagare i vissa fall väcka åtal mot sådant beteende som riktar sig mot enskild person.

I *Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet*, föreslogs att arbetsgivare skulle förbjudas att särbehandla någon vid anställning, befordran eller utbildning av etniska orsaker. En sådan bestämmelse skulle skydda både de som söker arbete och de som redan är anställda och förbjuda både indirekt och direkt diskriminering. Betänkandets förslag har inte resulterat i något lagförslag.

I *Om utlänningars rättsliga ställning*, redovisades de bestämmelser som leder till särbehandling av utlänning på grund av annat medborgarskap. Det fanns 80 bestämmelser, och vissa av dem var gamla. I många fall föreslogs ändringar.

Ett antal lagar ändrades i förelagen riktning, så att tidigare krav på svenskt medborgarskap avskaffades.

I *Om olaga diskriminering*, redovisades hur brottsbalkens bestämmelse om olaga diskriminering tillämpades. Detta brott anmäls mycket sällan, även inom de samhällsområden där diskriminering på etnisk grund bevisligen förekommer. Enligt utredaren berodde de få anmälningarna på olika faktorer. En del berodde på de invandrare som diskriminerades, men fler på polis, åklagare och domstolar. Rättsväsendets handlade inte dessa ärenden på ett riktigt sätt under den tioårsperiod som undersöktes. Man föreslog därför flera åtgärder för att anmälningarna skulle öka och för att rättsväsendet skulle handlägga ärendena bättre.

12.2.3 Rapporter

Diskrimineringsutredningen avgav också följande rapporter:

- Att leva med mångfalden (Liber Förlag, juni 1981)
- Etnisk diskriminering och social identitet (Liber Förlag, augusti 1981)
- Vittnesmål (Liber Förlag maj 1982)
- Invandrarna i svenskarnas ögon (DsA 1982:6, maj 1982)
- Fostran till tolerans (Liber Förlag juni 1984)
- Majoritet om minoritet (Liber Förlag juni 1984)
- Invandrare i tystnadsspiralen (Arbetsmarknadsdepartementet 1985)

Att leva med mångfalden är en antologi med uppsatser av forskare som beskriver olika aspekter på diskriminering, fördomar och etnisk konflikt.

I rapporten *Etnisk diskriminering* gör forskarna Anders Lange och Charles Westin en grundläggande genomgång av den snabbt expanderande forskningen om etniska relationer och de olika teorier som utvecklats om diskriminering, fördomar, stereotyper, etnisk konflikt, etc.

I rapporten *Vittnesmål* intervjuas invandrare ur fem etniska grupper (finnar, italienare, turkar, latinamerikaner och svarta) om deras erfarenheter av diskriminering i Sverige mm.

I svenskarnas ögon var en delredovisning av den stora undersökning av svenskarnas attityder till, erfarenheter av och kunskaper om invandrarna och invandringen som docent Charles Westin gjorde åt DU.

I *Fostran till tolerans* analyseras och diskuteras skolans roll i fråga om de etniska relationerna. I rapporten granskas vad skolstyrelserna gjort för att motverka fördomar och diskriminering. Man granskade också läroplanen för grundskolan och de mest använda läromedlen i samhällsorienterade ämnen för högstadiet. Lärare och elever har tillfrågats om sina attityder. I rapporten fanns också förslag till åtgärder inom skolsystemet.

Diskrimineringsutredningens stora undersökning om attityder till invandrare och invandring som utfördes under ledning av Charles Westin redovisades i *Majoritet om minoritet*. I rapporten analyseras den vuxna svenska majoritetens attityder till och erfarenheter av av de etniska minoriteterna i Sverige. Där analyseras också tänkbara förklaringar till etnisk tolerans respektive intolerans. Där finns också en beskrivning av den toleranta och intoleranta människan.

Invandrarna i tystnadsspiralen behandlar massmediernas roll och ansvar för opinionsbildningen i invandrarfrågor.

12.2.4 DUs slutsatser och förslag

I rätt riktning hette diskrimineringsutredningens slutbetänkande där man sammanfattade sitt arbete. Den bild man fått var i många stycken motsägelsefull och innehöll en mängd självmotsägande slutsatser. Man säger att man noterat ett antal paradoxer.

Man slår dock fast tre grundläggande orsaker till etnisk konflikt, nämligen:

- ojämn makt- och resursfördelning,

- bristnade kontakter mellan etniska grupper,
- bristande självkänsla hos individer.

För att motverka fördomar och diskriminering bör man försöka minska den ojämna makt- och resursfördelningen, åstadkomma fler kontakter och försöka öka självkänslan hos individerna. Enligt DUs mening har den allmänna politiska och ekonomiska utvecklingen mer inverkan på de etniska relationerna än nyttillkommande riktade politiska reformer. Således kan man med fördelningspolitik, arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik, socialpolitik och utbildningspolitik påverka de etniska relationerna.

DUs huvuduppgift var dock att ge förslag på det invandrarpolitiska området, där också viktiga åtgärder kan vidtas.

Förslagen rörde främst lagstiftning och rättstillämpning, information och opinionsbildning samt forskning. Förslag lades också om de statliga myndigheternas roll, speciellt statens invandrarverk. Kommunernas, landstingens, massmediernas och organisationernas roll diskuterades också.

12.3 Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO)

12.3.1 DOs uppgifter

DO inrättades den 1 juli 1986 genom lagen om etnisk diskriminering (1986:446). Han skall

- verka för att etnisk diskriminering inte förekommer i arbetslivet eller på andra områden i samhällslivet,
- genom råd och på annat liknande sätt medverka till att den som utsatts för etnisk diskriminering kan ta tillvara sina rättigheter,
- genom överläggningar med myndigheter, företag och organisationer samt genom opinionsbildning, information och på annat liknande sätt ta initiativ till åtgärder mot etnisk diskriminering,
- motverka att arbetssökande utsätts för etnisk diskriminering,
- i kontakt med arbetsgivare och berörda arbetstagarorganisationer främja ett gott förhållande mellan olika etniska grupper i arbetslivet.

DO kan ålägga arbetsgivare att komma till överläggningar eller lämna uppgifter om etnisk diskriminering. Om arbetsgivare inte rättar sig efter detta får DO förelägga vite.

Till DO är knuten en nämnd mot etnisk diskriminering. Nämndens uppgifter är att ge DO råd i principiellt viktiga frågor. Nämnden har liksom DO att hos regeringen föreslå författnings-

ändringar eller andra åtgärder ägnade att motverka etnisk diskriminering. Nämnden prövar också besvär över DO:s vitesförelägganden.

DO är förordnad för tre år. En utvärdering av DO-ämbetet har förutskickats av regeringen. Denna kommer att omfatta de fyra första verksamhetsåren, som är att betrakta som en försöksperiod.

12.3.2 Erfarenheter av hittillsvarande verksamhet

DOs arbete har i huvudsak inriktats på tre uppgifter:

- att ge råd och stöd åt personer som anser sig utsatta för etnisk diskriminering,
- att delta i samhällsdebatten i syfte att påverka opinionen och sprida kunskap om tillgängliga rättsmedel,
- att lämna förslag till regeringen och andra rörande lagstiftning och andra åtgärder mot etnisk diskriminering.

DO har hittills handlagt ca 700 ärenden per år, varav 450–500 är klagomål. Av dessa avskrivs ungefär en tredjedel såsom ogrundade, liggande utanför DOs kompetensområde eller av andra skäl omöjliga att bearbeta.

Övriga ärenden erbjuder ett brett spektrum från praktiskt taget alla delar av samhällslivet. De flesta av dem avslutas med en upplysning om gällande rättsregler, vart man skall vända sig och hur man skall bära sig åt för att ta till vara sin rätt.

Återstående ärenden, en knapp tredjedel, blir föremål för mera ingående behandling i form av utredning, kontakter och förhandling med företag, myndigheter och andra. Ibland leder detta till positiva resultat, ibland nås en punkt där det inte går att komma längre. Det är t ex inte möjligt att visa att det är etnisk diskriminering som ligger bakom en anställningsvägran även om misstanken kvarstår. Ofta händer det att ett ärende "tystnar", dvs klaganden avhörs inte mer. Detta kan bero på att problemen lösts eller på att klaganden gett upp hoppet om effektiv hjälp. Ibland får DO senare veta vilket som var fallet.

Enligt DOs uppfattning står den direkta nytta som kan göras i de enskilda ärendena inte i proportion till arbetsinsatsen, men de är ändå viktiga. De tillför DO-ämbetet kontinuerlig kunskap om verkligheten. Dessutom är det antagligen ett värde i sig att myndigheten finns och verkar.

De generella åtgärderna anses desto mera betydelsefulla. Under det andra verksamhetsåret levererade myndigheten 150 föredrag eller anföranden i olika delar av landet. DO har sett det som

särskilt viktigt att utbilda personal vid de kommunala invandrarbyråerna, flyktingsamordnare m fl. Ambitionen har varit att sprida och decentralisera arbetet mot etnisk diskriminering. Dessa opinionsskapande och kunskapsspridande insatser förefaller ha haft god genomslagskraft.

Som ett led i dessa insatser har DO utgivit ett antal handledningar, t ex:

- Etnisk diskriminering; vad det är, i vilka former det förekommer och hur de kan motverkas,
- Hets mot folkgrupp; en beskrivning av detta brott dels som i brottsbalken, dels som yttrandefrihetsbrott,
- Polisen och invandrarna; deras ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, illustrerad och finns även på engelska.

DOs rådgivande uppgift med avseende på lagstiftning har under år 1988 i stor utsträckning utövats i hans funktion som ordförande i kommissionens expertgrupp. Resultatet av detta arbete har redovisats i kapitel 9.

DO har slutligen uppgivit att myndighetens begränsade budget inte medger en del önskvärda initiativ, såsom att organisera ett arbetsmöte eller att sända en observatör till ett seminarium el dyl. Det finns därför behov med kort varsel kunna erhålla anslag för sådant.

13 EXTREMISTISKA ORGANISATIONER

I detta avsnitt skall lämnas en kortfattad redogörelse över organisationer i Sverige som har rasistiska inslag i sin verksamhet. Framställningen är i huvudsak baserad på en uppsats av Heléne Lööw, doktorand vid Historiska Institutionen i Göteborg.

Nordiska Rikspartiet

Nordiska Rikspartiet (NRP) bildades 1956 och har under hela sin existens varit nationalsocialistiskt i klassisk bemärkelse. Göran Assar Oredsson har sedan starten varit partiets ledare.

Karaktäristiskt för NRP är interna bråk och utrensningar. Partiet hade under 1960-talet en uppgångsperiod, som emellertid kom av sig på grund av inre splittring efter konflikter framför allt inom göteborgsavdelningen.

Efter åtal mot medlemmar i partiet ägde en rad rättegångar rum i Göteborg under tiden 1985–87. Där framkom uppgifter om partiets arbetssätt. Bakgrunden var följande.

I början av 1980-talet växte sig partiets göteborgsavdelning stark och hade föreningar både inne i själva Göteborg och i Mölndal. 1983 omintetgjordes ett planerat partimöte i Folkets Hus av antirasistiska demonstranter. Tumult uppstod och mötet fick avlysas. Efteråt publicerade partiet i sin tidning *Nordisk Kamp* en uppmaning till partimedlemmarna att identifiera alla personer som fanns på bilder i tidningarna från händelsen. I takt med att uppgifterna kom fram skulle "vi i NRP-pressen publicera deras namn och adresser, på det att igenkänning skall finnas inför nästa möte och för att nationellt sinnade redan nu skall få möjlighet att delge dessa personer vad man anser om deras uppträdande".

Uppmaningarna blev starten på en period av trakasserier och terror mot personer som deltagit i demonstrationen.

Det är intressant att notera att partiledningen alltid officiellt tagit avstånd från sådan terrorverksamhet. Ett närmare studium av NRPs tidningar visar emellertid att partiledningen ger sitt indirekta stöd genom uttalanden av typ "Vi förstår de ungas vrede". Den ovan citerade uppmaningen i *Nordisk Kamp* att identifiera motståndarna var undertecknad Göran A Oredsson.

Rättegångarna 1985–87 är inte unika i partiets historia. Sedan

1950-talet har medlemmar i NRP varit inblandade i och dömda för brottsliga gärningar, exempelvis hets mot folkgrupp, miss-handel m m.

NRP är uppbyggt som de nationalsocialistiska partierna efter ledar- och ansvarsprincipen. Partiet är ett elitparti, i vilket partiledaren har total makt. För att bli medlem i NRP krävs att man tillhör "nordisk eller närbesläktad ras". Verksamheten finansieras via bidrag från medlemmar och sympatisörer. Passiva medlemmar betalar en högre medlemsavgift mot att de i gengäld garanteras anonymitet.

NRP ger ut följande tidningar; Nordisk Kamp, Nordiska Rikspartiet, Bulletinen och Solhjulet. Samtliga utges på stencil.

Medlemsantalet i NRP uppskattas till omkring 300–400. Enligt obekräftade källor har NRP kontakter med det danska "Dansk Nationalsocialistisk Bevegelse" och ingår i samlingsorganisationen "Europeiska Samlingsrörelsen". Partiet sägs även ha kontakter med västtyska nynazister. Partiet är inte registrerat som politiskt parti, men deltog hösten 1988 i kommunalvalet i bl a Nacka.

Enligt ett flygblad utgivet 1987 med rubrik "Därför röstar vi på Nordiska Rikspartiet" är partiets paroller följande.

- Arbete åt alla svenskar innan vi lämnar landet fritt för invandring.
- Gör slut på asocialdaltandet! Skattebetalare skall inte behöva föda och kläda fyllon, kriminella, "flyktingar" och arbetsskygga individer.
- Gör slut på daltet med förbrytarna! Självförsörjandearbetsläger i stället för dyra anstalter.
- Trygghet för barnen och de äldre! Rensa effektivt gator och torg från ligister, fyllon och våldsverkare. Återskänk föräldrar trygghetskänslan att kunna skicka sina barn till skolan utan att de blir utsatta för narkotikalangare och otuktsmän.
- Utrota pornografindustrin inom massmedia och filmproduktion! Svenska döttrar får ej bli ett föremål för internationella prostitutionssyndikat.
- Stoppa det nationella självmordet! Gynna svenskt språk och kultur. Sätt stopp för all utomnordisk invandring.
- Stoppa plågsamma djurförsök!
- Svenska exportvaror får ej hindras av andra länders inre angelägenheter. Ökad export ger även ökad sysselsättning. Exporterar inte vi, så gör andra det.

Sverigepartiet

Sverigepartiet bildades i november 1986 genom en sammanslagning av Svenska Framstegspartiet och Bevara Sverige Svenskt (BSS). Framstegspartiet bildades 1982 av Stefan Herrman och var ett högerpopulistiskt missnöjesparti med uttalade rasistiska inslag.

Partiet gjorde sig känt genom provokativa paroller som "kvinnan tillbaka till spisen", "stoppa invandringen" och "släpp spriten fri". Åsikterna framfördes i bl a närradion. I kommunvalet 1985 fick partiet 1 656 röster i Stockholm.

BSS bildades i Malmö 1978 av en grupp raggare som en proströrelse men kom snabbt att tas över av bl a Leif Zeilon och Sven Davidsson, tidigare medlem i Nysvenska Rörselsen. BSS ville bekämpa invandringen och skapa ett nationalistiskt samhället. I tidningen Patrioten, publicerades artiklar med rasistiska undertoner samtidigt som BSS-ledningen tog avstånd från rasism. BSS gjorde sig känt genom flygblad och klotter och lockade till sig ungdomar, framförallt s k skinheads. Med närradions hjälp spreds budskapet genom föreningen Öppet Forum, vars sändningar fälldes upprepade gånger för brottet "hets mot folkgrupp". Slutligen drogs föreningens sändningstillstånd in.

Sammanslagningen av Framstegspartiet och BSS till det nybildade Sverigepartiet såg från början ut att kunna utvecklas till en växande högerpopulistisk rörelse av samma karaktär som "Front National" i Frankrike. Främst berodde detta på att det rasistiska budskapet var presenterat i en smaklig form och att den nationalsocialistiska rekvisitan, uniformer, hakkors m m, var bortplockad. Partiet hade en formellt demokratisk uppbyggnad och även ekonomiska resurser att bedriva en marknadsmässig propaganda. Partiet satsade på att höras och synas. Bl a sändes närradio fem dagar i veckan.

Partiet påstås ha haft vissa kontakter med "National Front" i Storbritannien. Av allt att döma härrörde dessa kontakter från tidigare BSS, som sedan 1980 haft ett etablerat samarbete med "National Front".

Sverigepartiet utvecklades emellertid inte enligt farhågorna. I stället delades partiet hösten 1987 på grund av inre stridigheter i två delar. Den ena fraktionen utgjordes av BSS-gruppen med Sven Davidsson som ledare och den andra fraktionen av det tidigare Framstegspartiet med Pether Pedersen som formell och Stefan Herrman som reell ledare. I mars 1988 skedde ytterligare en splittring genom att några bröt sig ur och bildade en egen falang. Under Lars Lindhs ledning säger sig dessa nu representera Sverigepartiet.

Inom den falang av partiet som leds av Stefan Herrman och också numera Veikko Sarnijokki, är aktiviteten för närvarande låg. Det är ovisst om någon verksamhet alls bedrivs. Många med-

lemmar tycks ha gått över till Sverigedemokraterna, som beskrivs nedan.

Sverigedemokraterna

Sverigedemokraterna bildades i februari 1988 av Sven Davidsson-falangen inom Sverigepartiet, dvs det gamla BSS. Leif Zeilon blev partiets språkrör. Partiet byggde upp sin verksamhet genom att starta tidningar och bilda lokalavdelningar, s k kommunföreningar, runt om i landet. På några platser deltog partiet i kommunvalet 1988.

Partiet bedriver bokförsäljning via den av Leif Zeilon och Christoffer Jolin kontrollerade organisationen "Svenska Föreningen för Samhällsforskning". Dessutom har partiet en kvinnoorganisation, "Kvinnor för Sverige", som enligt sitt förslag till partiprogram i december 1987 säger sig stödja kvinnor som blivit våldtagna, misshandlade eller rånade. Kvinnoorganisationen vill öppna kvinnohus i alla svenska storstäder och verka för jämställdhet, stöd till barnfamiljer, begränsning av rätten till fri abort, förbud mot adoptioner av utomeuropeiska barn, höjda straffsatser för sexbrott och förbud mot våldspornografi.

I partiorganet "SverigeKuriren", som utkom med sitt första nummer i februari 1987, lanserar Sverigedemokraterna sitt nya partiprogram. Detta har drag av högerpopulism och kan ses som ett försök att samla upp existerande missnöje. Flera av programpunkterna anknyter till den aktuella samhällsdebatten. Rasismen har tonats ned betydligt.

"SverigeKuriren" är en förhållandevis påkostad tidskrift i flerfärgstryck. I en artikel om flyktingpolitiken sägs bl a att flyktingmottagandet kostar Sverige "enorma summor" som i stället kunde ha använts till försvaret, sjuk- och äldreomsorgen, skolväsendet och till att hjälpa "riktiga" flyktingar. Därmed avses uppenbarligen lägerflyktingar i Afrika och Asien. I en avslutande artikel – "Fosterlandet åter" – heter det:

"Det är den svenska arbetarklassen och den svenska arbetarklassens barn som förlorat mest på de gångna årens ansvarslösa invandrings- och flyktingpolitik. Naiva och feiga svenska politiker och byråkrater, som grovt profiterat på invandringen, uppmanar hårt arbetande, skattetyngda svenskar att visa solidaritet med mellanösterns besuttna medel- och överklass. Medan svenska ungdomar saknar arbete, bostad och framtidstro i sitt eget land, kräver ett privilegierat frälse av välbeställda främlingar allt större livsrum i det svenska folkhemmet. Sverige styrs av förrädare och medlöpare som sålt sitt fosterland billigt till fräcka internationella lycksökare och skojare... Kompromissernas tid är förbi. Sanningens och upprättelsens ögonblick nalkas. Morgonda-

gen tillhör oss... Den välfärdsstat som byggts av oss svenskar skall tillhöra vårt folk. Det land, som våra förfäder offrat liv och blod för att försvara, skall överlämnas till kommande generationers svenska barn. Varje nation har en speciell historisk uppgift. Varje människa och varje folk måste lära sig att vandra sin egen väg mot frälsning eller förtappelse. Den väg vi svenskar väljer kommer slutgiltigt och för all framtid att avgöra Sveriges öde.”

Budskapet och ordvalet i artikeln är detsamma som framfördes av de nationalsocialistiska partierna under 1930- och 1940-talen, med undantag för att ordet ”judar” utbyts mot ”invandrare”. Partiet påstår sig ha drygt 2 000 medlemmar och är enligt egen uppgift på frammarsch. Främst sägs ungdomar och pensionärer attraheras av dess budskap.

Sveriges Nationella Förbund

Sveriges Nationella Förbund bildades 1934 och har varit verksamt sedan dess. Partiet står för ett starkare försvar, stoppad invandring och mer makt åt kungen. Partiet fungerar huvudsakligen som en träffpunkt för personer verksamma i andra organisationer av liknande karaktär. SNF har ett vitt förgrenat nät av underorganisationer och ger sedan 1985 ut tidskriften ”Nationell Tidning”.

Nysvenska rörelsen

Nysvenska rörelsen bildades 1930 av Per Engdahl och hade då tidvis kontakter med nationalsocialistiska grupper. Under andra världskriget var organisationen klart antisemitisk. Medlemmarna var inblandade i flera högförräderimål. Under 1950 och 1960-talen tonade Per Engdahl ned den värsta rasismen och odlade internationella kontakter. Under en period verkade han aktivt i vad som såg ut att bli en fascistisk international, den s k ”Malmörörelsen”.

Nysvenskarna krävde tidigare stopp för all utomnordisk invandring. I dag talar man bara om att begränsa invandringen och här i riket bosatta utlänningar skall få vara kvar.

Nysvenska rörelsen har flera underorganisationer och ett etablerat samarbete med Sveriges Nationella Förbund. På grund av interna stridigheter är deras inbördes förhållanden dock oklara.

Organisationerna ovan är endast en del av de grupperingar som för närvarande är verksamma i Sverige. De som medtagits här är emellertid de största sammanslutningarna och de grupper som stått för huvuddelen av den rasistiska propagandan och, såvitt man kan se, det organiserade rasistiska våldet. Därutöver finns ett antal partier och organisationer med en mer eller mindre stark främ-

lingsfientlig framtoning. Vi har valt att inte behandla dessa i det här sammanhanget.

Den moderna rasismen

Den moderna rasismen är i grunden samma rasism som tidigare, även om den framförs på ett annorlunda sätt och har andra grupper som sin "huvudfiende". Till skillnad från 1930-talets rörelser är det nationella budskapet inte expansionistiskt, utan präglas av en defensiv revirnationalism med ett utmärkande drag av främlingsfientlighet.

Primärt är den moderna rasismen inte antisemitisk, utan riktar sig i första hand mot invandrare som generell grupp. Grundtanken är att alla människor är lika värda men att de har det bäst i sitt eget hemland. Av ren omtanke bör därför flyktingar och invandrare repatrieras, dvs återsändas till sina forna hemländer. Idéerna lanseras i en positiv anda, men i grunden finns förstås tanken om den nordiska rasens överlägsenhet. Avslöjande nog är samtliga grupper starkt emot adoption av utomeuropeiska barn.

Reservation

av ledamöterna Aglert, Fleetwood och Johansson.

Lagstiftning mot rasistiska organisationer

Majoriteteten i kommissionen föreslår ett förbud mot rasistiska organisationer och kriminalisering av dem som deltar i sådana organisationers verksamhet.

Vi motsätter oss dessa förslag av flera olika skäl.

Vår grundläggande uppfattning är att människors åsikter, tankar och attityder endast går att påverka genom debatt, opinionsbildning och av den verklighet som finns runt omkring oss. Misslagliga tankar och attityder eller en aldrig så odemokratisk människosyn kan aldrig lagstiftas bort.

Ett vägande skäl att motsätta oss förslaget är att vi menar att det skulle innebära en inskränkning av den grundlagsskyddade föreningsfriheten. Ett viktigt kännetecken för en demokrati är att olika åsikter får föras fram och brytas mot varandra. Ett demokratiskt samhälle visar sin styrka genom att stötande åsikter bekämpas i fri och öppen debatt, inte undertrycks med lagstiftning. Vi som bekämpar rasism och främlingsfientlighet gör inte invandrarna någon tjänst genom att tvinga rasister att gå under jorden.

Rasistiska organisationer skall bekämpas med fri och öppen debatt. Deras företrädare skall kunna identifieras och ställas till svars för sina aparta åsikter. Ingen som sympatiserar med en rasistisk organisation skall få chans att känna sig som martyr för att organisationen är förbjuden. Ingen skall lockas att delta i sådana organisationers verksamhet i en känsla av martyrskap och spänning i det fördolda.

Ett annat skäl mot lagstiftning som den skisserade är att den sannolikt inte skulle få avsedd verkan. Dessutom finns risker för att den skulle bli direkt negativ i kampen mot rasism. Förbudet är avsett att träffa endast renodlat rasistiska organisationer och inte främlingsfientliga. Det kan medföra betydande gränsdragningsproblem när de rättsvårdande myndigheterna skall tillämpa lagen. Det kan dessutom uppfattas som om man legitimerar främlingsfientliga attityder och handlingar. Vi vill också peka på risken för att organisationer som efter rättslig prövning inte blir förbjudna därigenom, av den allmänna opinionen, uppfattas som godkända av samhället och därmed i moralisk mening rumsrena.

Sverige har genom att skriva på FN:s rasdiskrimineringskonvention förbundit sig att vidta åtgärder mot såväl rasdiskriminering som rasistiska organisationer. Vi har redan i dag en långtgående sådan lagstiftning som tar sikte på att brännmärka brottslighet med rasistisk bakgrund, men som också kriminaliserar spridande av rasistiska budskap. Kommissionen föreslår en del skärpningar i lagstiftningen som skulle göra det möjligt att komma åt t ex också den som uppviglar till sådana brott. Syftet är att lagstiftningen skall kunna tillämpas bl a när organisationers ledare uppmanar medlemmar och sympatisörer att begå brottsliga handlingar med rasistisk anknytning.

Den lagstiftning som finns, kompletterad med de nämnda skärpningarna, anser vi uppfyller syftet med FN-konventionens krav. Den förhindrar rasistiska organisationer att verka, utan att något förbud behöver införas.

Vi har inte kunnat hitta något exempel utomlands på en effektiv lagstiftning mot rasistiska organisationer. Tvärtom tycks sådana lagstiftningar vara verkningslösa när det gäller att komma åt spridningen av rasistiska idéer.

Vi vill slutligen betona att kommissionen i allt väsentligt är överens. Denna fråga, där våra åsikter går isär, kan inte bedömas vara av någon avgörande praktisk betydelse för bekämpandet av rasism och främlingsfientlighet. Det är på styrkan i opinionsarbetet för gemenskap, mångfald och demokrati som resultatet beror.

Per Arne Aglert

Elisabeth Fleetwood

Eva Johansson

Särskilt yttrande

av ledamöterna Aglert och Fleetwood

Rätt till arbete för asylsökande

Kommissionen har behandlat frågan om det angelägna i att ökade ansträngningar görs för att utveckla nya metoder och finna nya vägar för att flyktingar snabbare skall få arbete. Kring det angelägna i detta råder i allt väsentligt enighet.

Däremot är kommissionens majoritet inte beredd att uttala sig för en rätt för asylsökande att arbeta redan under väntetiden. Därmed accepterar man också nuvarande ordning, som innebär att rätten till arbete är förbehållet dem som har blivit beviljade uppehållstillstånd. Vi anser att kommissionen i detta avseende borde ha gått längre och föredragit att även asylsökande som väntar på uppehållstillstånd skall ha rätt att ta ett erbjudet arbete under väntetiden.

Det finns flera skäl till varför det nuvarande arbetsförbudet för asylsökande bör tas bort. Det viktigaste är självfallet att möjligheten till arbete skulle underlätta för de asylsökande att uthärda den oftast mycket pressande utredningstiden. I stället för att som i dag tvingas till passivitet skulle de få en meningsfull sysselsättning. För alla dem som kommer att beviljas uppehållstillstånd kommer också värdefull tid att ha vunnits inför den framtida integreringen i det svenska samhället.

Men även utifrån det angelägna i att minska främlingsfientligheten är det angeläget att ge asylsökande rätt att arbeta. För många svenskar, som är ovetande om arbetsförbudet, framstår de asylsökande som arbetsskygga och profiterande. Det finns anledning att tro att sådana stämningar lättare skulle kunna motverkas om de asylsökande gavs möjlighet att visa att de "vill göra rätt för sig".

Sammantaget anser vi att starka skäl talar för att asylsökande skall ges rätt att arbeta också under den tid de väntar på att frågan om uppehållstillstånd prövas. De existerande hindren för att en sådan ordning skall kunna införas bör därför avlägsnas.

Med hänsyn till att kommissionens majoritet ansett denna fråga till en del ligga utanför kommissionens uppdrag har vi dock velat framföra ovanstående synpunkter i detta särskilda yttrande.

Per Arne Aglert

Elisabeth Fleetwood

Särskilt yttrande

av ledamoten Aglert

Invandrarministerns ansvarsområde

När kommissionen diskuterar myndigheters och organisationers framtida ansvar för att motverka diskriminering sätter man också fingret på det, enligt min uppfattning, otillfredsställande förhållandet att invandrarministern har två motstridiga roller. Invandrarministern har att ansvara för samhällets insatser för flyktingarna efter det att de har blivit beviljade uppehållstillstånd, dvs i allmänhet åtgärder som uppfattas som positiva. Men det är också invandrarministern som har att fatta besluten om utvisning och som i denna egenskap får möta mycket kritik som försvårar svåra beslut.

Enligt min uppfattning innebär invandrarministerns dubbla roller att möjligheterna för en förtroendefull relation mellan myndigheterna, för vilka invandrarministern är högsta ansvarig, och flyktingarna riskerar att försvåras. Jag anser därför att förutsättningarna för att göra en boskillnad mellan de olika uppgifter som ligger inom invandrarministerns ansvarsområde bör studeras vidare i ett annat sammanhang.

Per Arne Aglert

Kommittédirektiv

Dir 1987:40

En kommission mot rasism och främlingsfientlighet

Dir 1987:40

Beslut vid regeringssammanträde 1987-09-17.

Statsrådet G. Andersson anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en parlamentarisk kommission tillkallas för att föreslå insatser mot rasism och främlingsfientlighet.

Bakgrund

Det råder en bred politisk enighet i vårt land om att rasism och främlingsfientlighet skall bekämpas. Stora ansträngningar läggs också ned på att motverka dessa företeelser. Många enskilda, organisationer och samhällsorgan är på olika sätt engagerade på området. Jag vill särskilt nämna att vi sedan den 1 juli 1986 har en ombudsman mot etnisk diskriminering (DO).

Trots detta förekommer rasistiska och främlingsfientliga stämningar i Sverige. Historien och erfarenheter från vår omvärld har lärt oss hur förödande skadeverkningarna kan bli om man inte stävjar sådana tendenser. Strävandena att komma till rätta med dessa för ett demokratiskt samhälle ovärdiga yttringar bör därför intensifieras ytterligare. Centralt står målet att skapa en folklig mobilisering mot rasism och främlingsfientlighet.

Uppdraget

Som ett led i dessa strävanden bör en särskild parlamentarisk kommission tillkallas som skall pröva vilka ytterligare åtgärder som bör vidtas för att bekämpa rasism och främlingsfientlighet och stimulera till sådana åtgärder. Till kommissionen bör en särskild expertgrupp knytas, ledd av DO, med företrädare för statens invandrarverk och de övriga myndigheter som har särskilt ansvar för berörda frågor.

Kommissionen skall med utgångspunkt i de samlade kunskaper och erfarenheter som redan finns

- belysa förekomsten av rasistiska och främlingsfientliga föreställningar i vårt land och tänkbara orsaker till dessa,

- undersöka hur kunskaperna och medvetenheten om rasism och främlingsfientlighet kan förstärkas och fördjupas genom utbildningsinsatser och forskning,

- samråda med bl. a. folkrörelserna och arbetsmarknadens parter om hur dessa kan öka sin medverkan i arbetet mot rasism och främlingsfientlighet.

- pröva om gällande lagstiftning och dess tillämpning kan bli effektivare när det gäller att motverka rasism och främlingsfientlighet och

- i övrigt klarlägga möjligheterna att ytterligare bekämpa rasism och främlingsfientlighet genom åtgärder från statsmakternas, kommunernas, myndigheternas och berörda enskilda organisationers sida.

Kommissionen bör i övrigt ha stor frihet när det gäller arbetets närmare inriktning och uppläggning liksom formerna för samverkan med kommuner, berörda myndigheter, organisationer och massmedier.

Kommissionen skall arbeta skyndsamt och fortlöpande redovisa sitt arbete genom delrapporter. Uppdraget bör slutföras senast vid utgången av år 1988.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar mig

- att tillkalla en kommission med högst sju ledamöter, omfattad av kommittéförordningen (1976:119), med uppdrag att föreslå ytterligare insatser mot rasism och främlingsfientlighet,

- att utse en av ledamöterna att vara ordförande i kommissionen och
- att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommissionen.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

- att kostnaderna skall belasta tionde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Arbetsmarknadsdepartementet)

Kommissionens idégrupper

Arbetsmarknadsgruppen

Eva Hjort
Yvonne Leimar
Gunilla Upmark
Yngve Lind

Folkrörelsegruppen

Per Arne Aglert
Mats O Karlsson
Monica Andersson

Forskningsgruppen

Elisabeth Fleetwood
Erland Bergman
Jean-Pierre Zune

Gruppen för kommunala frågor

Per Arne Aglert
Eva Johansson
Ingrid Petersson
Annika Belkert
Jean-Pierre Zune

Skolgruppen

Elisabeth Fleetwood
Eva Johansson
Annika Belkert
Margareta Rönnbäck
Jean-Pierre Zune

Ungdomsgruppen

Mats O Karlsson
Erling Bjurström
Monica Andersson

Projekt som erhållit bidrag på förslag av kommissionen

Följande anslag har beviljats av regeringen på förslag av kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet. I de fall regeringen ej fattat beslut i ärendet när kommissionen avslutade sitt arbete anges kommissionens förslag (anges med *).

Organisationer och enskilda

Non Fighting Generation och Fryshuset i samverkan för informationsturné i skolor; 150 000 kronor.

Resande folkhögskolan Färnebos informatörer för informations-turné våren 1988 i skolor, föreningar m m; 20 950 kronor.

Ledningsgruppen för Vänskapsveckan avseende genomförande av densamma i maj 1988; 200 000 kronor.

Politiker, representerande olika partier, i Sjöbo för informations-broschyr samt möte för kommuninvånarna inför folkomröstningen; 8 000 kronor.

ABF Skåne för studie- och informationsaktiviteter i Sjöbo kommun inför folkomröstningen; 25 000 kronor.

Färsingar för fred – lokalavdelning av Svenska Freds- och skiljedomsföreningen – för projekt "Kunskap mot fördomar" inför folkomröstningen i Sjöbo; 19 000 kronor.

Studieförbundet Vuxenskolan för utbildnings- och informations-insats i södra Sverige 1988–89, delvis motiverat av situationen i Sjöbo; 25 000 kronor.

Sjöbo aktionsgrupp för flyktingar avseende aktiviteter inför folkomröstningen; 25 000 kronor.

Jugoslaviska riksförbundet för utbildnings- och informationskampanj 1988; 30 000 kronor.

KFUK-KFUMs studieförbund för utbildning av ledare m fl avseende flyktingmottagande; 200 000 kronor.

- Sveriges Folkhögskoleelevers Förbund för festival i Stockholm juni 1988 tillsammans med ett antal freds- och miljöorganisationer; 20 000 kronor.
- Riksförbundet för Social och Mental Hälsa i Spånga-Järva avseende studiecirklar, informationsmaterial, uppsökande verksamhet m m gällande invandras kultur; 65 000 kronor.
- Stockholms IOGT-NTO-distrikt för tvåårigt projekt bland främst muslimer och latinamerikaner; 70 000 kronor.
- Sveriges Frikyrkoråd och De Fria Kristna Samfundens Råd för femårsprojekt mot rasism, etnocentrism och främlingsfientlighet; 150 000 kronor.
- Arbetsgruppen för "Folkfest för jordens folk" avseende genomförande av denna aktivitet i augusti 1988; 20 000 kronor.
- Non Fighting Generation i Malmö, verksamhetsbidrag för 1988; 20 000 kronor.
- Folkets Hus, ABF, Fritid Hammarkullen m fl för projekt bland ungdomar i Hammarkullen utanför Göteborg; 100 000 kronor.
- SMU i Åkersberga avseende dagkoloniverksamhet för barn i juni 1988; 10 000 kronor.
- Riksförbundet Stoppa Rasismen för informationsprojekt 1988-89, tidningsannonsering samt utbildning av skolinformatörer/ föreläsare; 200 000 kronor.
- Internationellt Kulturforum för manifestation på judiska norra kyrkogården i Stockholm, föreläsningar m m; 25 000 kronor.
- Husby 4:ans fritidsgård för projekt "Mot våld och rasism - solidaritet hemma och borta" 1988; 50 000 kronor.
- Rosengårds Folkets Hus för ungdomssektionens teaterverksamhet; 10 000 kronor.
- Svenska Simförbundet för projekt i Norrköping och Finspång; 150 000 kronor.
- Umekorpen avseende idrotts- och motionsskola för flyktingfamiljer; 75 000 kronor.
- Caritas Sverige för socialt arbete bland katolska invandrare; 45 000 kronor.
- Förbundet Vi Unga för konferens om invandrarfrågor samt lokalt utvecklingsarbete; 20 000 kronor.
- Blåkulla, Höörs kvinnoförening, för kulturutbyte med kommunens flyktingkvinnor; 13 500 kronor.
- Jokkmokkbygdens ABF för vandrande utställning på olika arbetsplatser; 25 000 kronor.
- LO-sektionen i Eskilstuna för projekt mot rasism och främlingsfientlighet augusti 1988 - juni 1989; 10 000 kronor.

- Sveriges Kyrkliga Studieförbund, SKS Sydsåne, avseende studie-cirklar om flyktingfrågor för invånare i Sjöbo kommun; 8 000 kronor.
- Reportagebyrå Barnens Värld för konferens "Kompis i världen" 15–16 oktober i Stockholm; 55 000 kronor.
- Arabisk-Svensk Kvinnoförening för projekt riktat till arabiska kvinnor hösten 1988; 25 000 kronor.
- Föreningen Aron för projekt riktat till ungdomar och demokratiska folkrörelser; 25 000 kronor.
- Anders R Östlund och Sten Hagberg för fotoutställning och folder om flyktingförläggningen i Gimo; 5 000 kronor.
- Rumänska-Ortodoxa Församlingen i Göteborg för utställning av rumänska konstföremål m m 17 oktober – 13 november 1988; 5 000 kronor.
- Sveriges Lärarförbund för konferens "Barnen, skolan och rasismen" i Stockholm i november 1988; 50 000 kronor.
- Hassela Solidaritet för verksamhet bland föräldrar och ungdomar från andra länder samt agitationsturné 1989; 225 000 kronor.
- De nordiska adoptions- och föräldraorganisationernas samarbetsgrupp för konferens "Adoptivbarn, flyktingbarn och andra invandrarbarn"; 75 000 kronor.
- Sveriges Invandrarinstitut och Museum, Botkyrka, för tre delar under projekt "Botkyrka – dörren till framtidens Sverige" och "Invandradokumentation i Botkyrka"; 125 000 kronor.
- Slovenska kulturföreningen Planika för ungdomsfestival i Malmö november 1988; 7 000 kronor.
- Kurdiska Riksförbundet för projekt på Laxå flyktingförläggning och Hålahults slussförläggning i samarbete med SIV; 120 000 kronor.
- Chilenska Riksförbundet och Huelen för projekt på Svappavaara flyktingförläggning och Rämshyttans slussförläggning i samarbete med SIV; 120 000 kronor.
- Eritreanska Riksförbundet för projekt på Markaryds flyktingförläggning och Kolboda slussförläggning i samarbete med SIV; 120 000 kronor.
- Kulturföreningen Fenix för kulturprojekt "Möt världen"; 50 000 kronor.
- Evangeliska Fosterlandsstiftelsen för deras flykting- och invandrararbete samt lokalt arbete i Uppsala, Stockholm, Göteborg och Norrköping; 100 000 kronor.
- Hans Andersson, Malmö, för sammanställning av material om rasistiska organisationer; 10 000 kronor.*

- Studiefremjandet i Skövdebygden för kultursatsning i Södra Ryd november 1988 – juni 1989; 30 000 kronor.
- Riksförbundet Hem och Skola för informationsverksamhet tillsammans med Elevorganisationen; 240 000 kronor.
- Svenska kommittén mot antisemitism för studieplan till bok "Det börjar med judarna..."; 50 000 kronor.
- Landsorganisationen i Sverige för utbildning av mötesledare, pilotprojekt – facklig mottagning av flyktingar samt utbildningsinsatser; 300 000 kronor.
- Stiftelsen Globträdet för projekt "Mötesplats Strängnäs"; 100 000 kronor.
- Verdandi för arbete mot rasism; 150 000 kronor.
- Kulturföreningen Zorbet för projekt "Fördomar"; 75 000 kronor.
- Elevorganisationen i Sverige för ungdomsfestival hösten 1988 samt bussturné i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola; 200 000 kronor.
- Röda Korset, Rädda Barnen, Sveriges Frikyrkoråd/Diakonia, Svenska Kyrkan och Svenska Flyktingrådet för aktionen "JA – rum för medmänsklighet"; 180 000 kronor.
- Svenska Flyktingrådet och Riksförbundet för personal vid invandrarbyråer avseende utbildningsprojekt; 50 000 kronor.
- KFUM Jönköping för projekt "Mötesplats"; 25 000 kronor.*
- Stockholms Fotbollförbund avseende projekt för bättre relationer mellan invandrargrupper och svenskar; 50 000 kronor.
- Föreningen Fjärde Världen – verksamhetsbidrag; 10 000 kronor.
- Kvinnofolkhögskolan, Göteborg, avseende extrainsatser för att förbättra relationer mellan svenskor och invandrarkvinnor; 25 000 kronor.
- ABF Uppsala för kampanj om invandrarnas situation och mot rasism i samarbete med Hyresgästföreningen i Uppsala samt LO-sektionen i Uppsala; 15 000 kronor.*
- Pensionärernas Riksorganisation för projekt med kontaktverksamhet ute i kommunerna; 50 000 kronor.
- Britt-Marie Friman och Håkan Henning för utställning om flyktingar på Gimo flyktingförläggning; 9 500 kronor.
- Syrianska Riksförbundet i Sverige för ledarutbildning m m; 10 000 kronor.
- Riksförbundet Polska Föreningar i Sverige för uppsökande verksamhet och ledarutbildning; 20 000 kronor.
- Iran IF, Angered – verksamhetsstöd; 5 000 kronor.
- Västerbottens Läns 4H för tryckning av persiska informationsfoldrar samt informations-, utbildnings- och studiematerial; 10 000 kronor.

Fastighetsanställdas Förbund, stockholmsavdelningen, för bildspel och video; 25 000 kronor.

Helene Lööw, Göteborgs universitet, historiska institutionen, för slutförande av avhandling "Kampen som livsform: En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950"; 20 000 kronor.*

Ungdomsorganisationer

Speciella insatser i ungdomsorganisationer; 500 000 kronor enligt nedan.*

- Sveriges Schackförbund; 5 000 kronor.
- SOS Rasism; 10 000 kronor.
- Barnens Rätt i Samhället, Rädda Barnens Malmöförbund, Non Fighting Generation, Cityprojekten, Röda Korsets Ungdomsförbund samt Rör inte min kompis; 10 000 kronor.
- Riksförbundet Sveriges Fritids- och Hemgårdar; 25 000 kronor.
- Folkpartiets Ungdomsförbund; 25 000 kronor.
- Polska Scoutförbundet i Sverige; 10 000 kronor.
- Svenska Fotbollförbundet; 50 000 kronor.
- Partiernas ungdomsorganisationer gemensamt; 50 000 kronor.
- Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, SSU; 25 000 kronor.
- Kristdemokratiska Ungdomsförbundet, KDU; 25 000 kronor.
- Sveriges Blåbandsungdom; 10 000 kronor.
- Röda Korset; 60 000 kronor.
- Kroatiska Riksförbundet; 10 000 kronor.
- Japanska Riksförbundet; 5 000 kronor.
- Sveriges Unga Katoliker; 25 000 kronor.
- Svenska Scoutförbundet; 20 000 kronor.
- Fria Moderata Studentförbundet; 10 000 kronor.
- Ungdomens Nykterhetsförbund; 20 000 kronor.
- Centerns Ungdomsförbund; 25 000 kronor.
- Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund; 15 000 kronor.
- Pingstförsamlingarnas Ungdomsarbete; 25 000 kronor.
- Chilenska Riksförbundet; 20 000 kronor.
- Karlstad Studenters IF; 20 000 kronor.

Myndigheter

Statens invandrarverk för tilltryck av seriehäfte "Bamse och Kalle svartskalle"; 100 000 kronor.

Rikspolisstyrelsen för utredning omfattande 1) kartläggning m m av rasistisk kriminalitet, 2) spaning efter rasistisk brevterror, 3) skärpning av polisens uppmärksamhet mot rasistiskt färgade inslag i våldsbrottsligheten; 25 000 kronor.

Rikspolisstyrelsen för tryckning av ovanstående utredning; 11 800 kronor.

Nordiska Museet för lokala samarbetsprojekt i utställning "Invandrar-Sverige 1945–1995"; 390 000 kronor.

Utbildningsradion för lärarhandledning/informationsbroschyr till programserie "Olika tro"; 60 000 kronor.

Polishögskolan för utvecklingsprojekt DEFOIR; 50 000 kronor.

Skolöverstyrelsens skolläraryrkesutbildning, Linköping, för fortbildningsverksamhet "Att verka mot rasism och främlingshat"; 100 000 kronor.*

Rikspolisstyrelsen och statens invandrarverk för utarbetande av informationsmaterial till nyanlända flyktingar; 250 000 kronor.*

Statens institut för läromedel (SIL) avseende granskning av läromedel i historia, religion och samhällskunskap på grund- och gymnasieskolan; 150 000 kronor.

Skolöverstyrelsen avseende sammanställning av material för skolans undervisning om etniska relationer; 30 000 kronor.

Statens invandrarverk för tryckning av ovanstående sammanställning; 54 000 kronor.*

Kommuner

Socialförvaltningen i Hässleholm för temadag i samarbete med ABF om våld, droger och rasism; 28 600 kronor.

Malmö socialförvaltning för ungdomsprojekten "Ungdom i City" och "Informationsbyrån för ungdom"; 390 000 kronor.

Botkyrka kommun för projekt i samarbete med Aramenisk-Syrianska idrotts- och kulturföreningen i Hallunda/Norsborg och verdandis botkyrkakrets; 50 000 kronor.

Böcker

Utbildningsradion för redaktionella kostnader, marknadsföring tryck och distribution av pocketbok "Bekänna färg"; 1 320 000 kronor.

Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet avseende encyklopedi rörande etniska grupper i Sverige "Det mångkulturella Sverige"; 150 000 kronor.

Britt Hultén, Anders Lugn och Torsten Thurén för tryckning av "Mediernas bild av invandrare och flyktingar"; 70 000 kronor.

Anna-Lena Lodenius-Wikström och Stieg Larsson för kartläggning av organiserad svensk rasism och dess kopplingar till internationella extremistgrupper; 64 000 kronor.

Film och video

- Föreningen I have a dream för videofilm om rasism; 150 000 kronor. Informationsfolder om filmen; 18 000 kronor.*
- Babis Tsokas och Jan Kantor för filmprojekt "Rör inte min kompis"; 100 000 kronor.
- Antonia D Carnerud för filmprojekt "Utan återvändo..?"; 100 000 kronor.
- Röda Korset för dokumentärfilm till utbildning i flyktingverksamheten; 50 000 kronor.
- Myriam Braniff för filmprojekt "Libertad"; 73 000 kronor.
- Brita Landoff för dokumentärfilm "Nej till enfald – ja till mångfald"; 75 000 kronor.
- Helena Danielsson för videoinspelning från möte om flyktingar i Sjöbo församlingshem april 1988; 6 300 kronor.
- Kulturföreningen Zorbet för informationsmaterial och film om flyktingar och invandrare; 9 800 kronor.
- Roger Hägglov och Mohammad Ghamari för videofilm om barn på flykt; 25 000 kronor.
- Månahren HB för komprimering av två filmer om salvadoransk flyktingfamilj till en långfilm; 138 000 kronor.
- Hildebrand Produktion AB för "Gränslös gemenskap" – rockvideo mot rasism; 50 000 kronor.

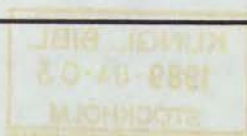
Teater

- Klass M2 Römosseskolan i Angered för uppförande av pjäs i Stockholm och Sjöbo; 44 000 kronor.
- Teater 23 i Malmö för trycksaker m m avseende projekt "Vitskallar och svartskallar"; 100 000 kronor.
- Musikteatergruppen Oktober i Södertälje för projekt "Djupt under Marens yta"; 100 000 kronor.
- Teaterbolaget för turné med pjäs "Inkastad" om flyktingar; 25 000 kronor.
- Södertälje kommun för musikal "Evelina" – ett samarbetsprojekt mellan föreningar, studieförbund och kommunala förvaltningar; 50 000 kronor.
- Teaterföreningen Hugo för satsning på invandrarungdomar 1989; 100 000 kronor.
- Fria Teatern i Högdalen för skolbesök med pjäs "Anne Franks dagbok"; 20 000 kronor.*
- GrO-produktion, Vällingby, för uppsättning av pjäs "Många länder – flera rötter"; 10 000 kronor.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.

Konologisk Konfession

1. Konologisk Konfession af den 17de
2. Konologisk Konfession af den 17de
3. Konologisk Konfession af den 17de
4. Konologisk Konfession af den 17de
5. Konologisk Konfession af den 17de
6. Konologisk Konfession af den 17de
7. Konologisk Konfession af den 17de
8. Konologisk Konfession af den 17de
9. Konologisk Konfession af den 17de
10. Konologisk Konfession af den 17de
11. Konologisk Konfession af den 17de
12. Konologisk Konfession af den 17de
13. Konologisk Konfession af den 17de
14. Konologisk Konfession af den 17de
15. Konologisk Konfession af den 17de
16. Konologisk Konfession af den 17de
17. Konologisk Konfession af den 17de
18. Konologisk Konfession af den 17de
19. Konologisk Konfession af den 17de
20. Konologisk Konfession af den 17de

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]

Finansdepartementet

Beskattning av fåmansföretag. [2]

Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]

Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]

Två nya treåriga linjer. [10]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]

Mångfald mot enfald. Del 1. [13]

Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. [14]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]

Integriteten vid statistikproduktion. [3]

Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]

Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]

Synkroniseringsföretag

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

Utskottet för utredningar

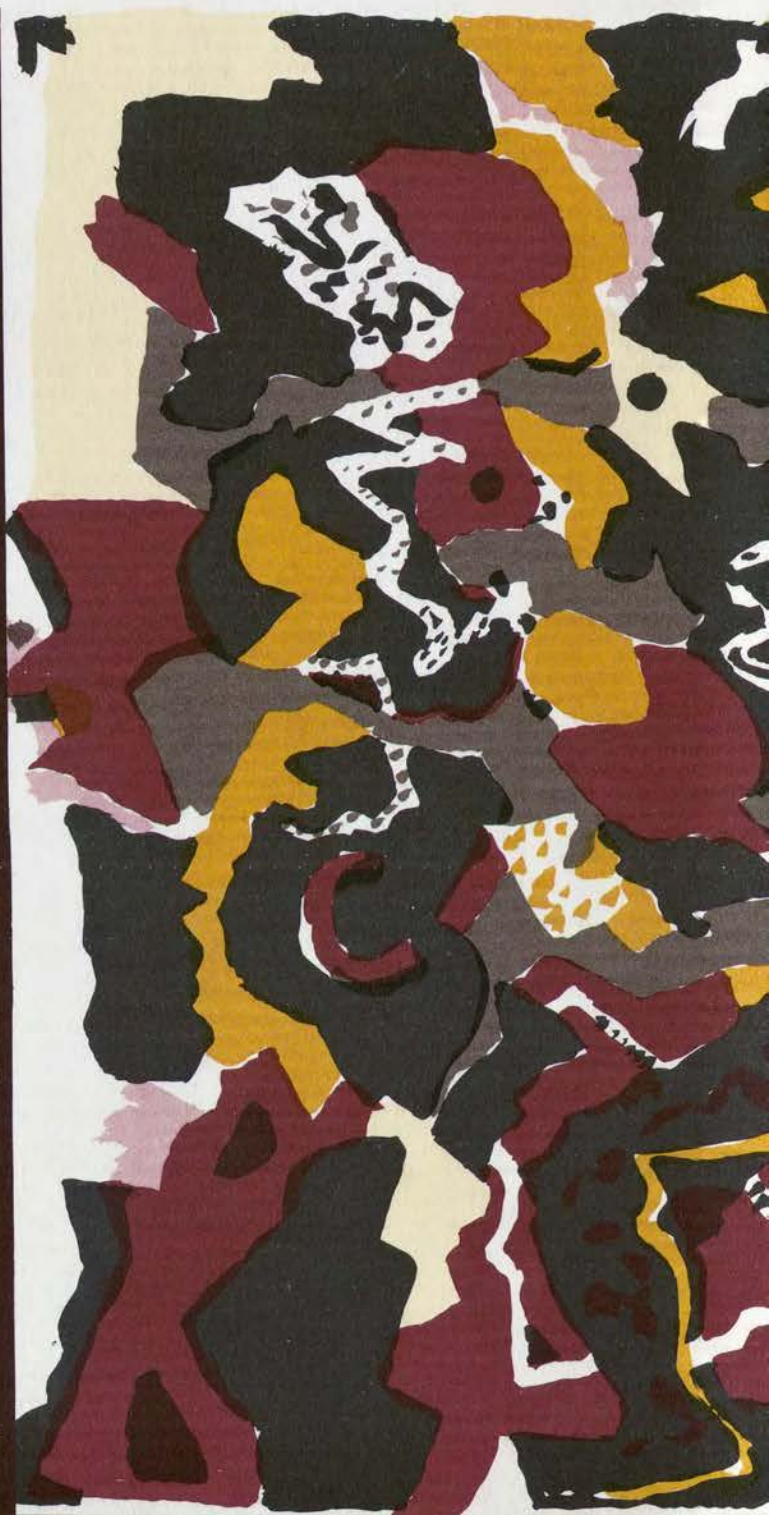
Utskottet för utredningar

STOCKHOLM
1989-04-03
KUNGL. BIBL.

KUNGL. BIBL.
1989-04-03
STOCKHOLM

ALLMÄNNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10289-7

ISSN 0375-250X